

**TOPLUMSAL CİNSİYET BAĞLAMINDA ERKEKLİK VE
DEĞİŞEN GÜZELLİK ALGISI**

(Yüksek Lisans Tezi)

Medine GÜREL

Kütahya - 2024

T.C.
KÜTAHYA DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
Sosyoloji Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**TOPLUMSAL CİNSİYET BAĞLAMINDA ERKEKLİK VE
DEĞİŞEN GÜZELLİK ALGISI**

Danışman:
Doç. Dr. Işıl GÖKTÜRK

Hazırlayan:
Medine GÜREL

Kütahya-2024

Kabul ve Onay

Sosyoloji Ana bilim dalında, 202085491011 öğrenci numaralı, Medine GÜREL'in hazırlamış olduğu “*TOPLUMSAL CİNSİYET BAĞLAMINDA ERKEKLİK VE DEĞİŞEN GÜZELLİK ALGISI*” başlıklı yüksek lisans/doktora tez çalışması ile ilgili tez savunma sınavı jüri tarafından yapılmış ve adayın tezinin OY BİRLİĞİ ile kabul edilmesine karar verilmiştir.

07/06/2024

Tez Jürisi	İmza	
	Kabul	Red
Doç. Dr. Işıl GÖKTÜRK (Danışman)		
Doç. Dr. Zeynep HİÇDURMAZ		
Dr. Öğr. Üyesi Aslıhan AKKOÇ		

Onay

Doç. Dr. Eray ACAR

Enstitü Müdürü

Bilimsel Etik Bildirimi

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “*Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Erkeklik ve Değişen Güzellik Algısı*” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

07/06/2024

Medine GÜREL

Özgeçmiş

Medine GÜREL, ilk ve orta öğretimini Giresun Kanuni İlköğretim Okulu'nda tamamladıktan sonra 2016 yılında Giresun Aksu Anadolu Lisesi'nden mezun oldu. Mezun olduğu yıl lisans eğitimine başladığı Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nden 2020 yılında mezun oldu. 2020 yılında Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalı'nda yüksek lisansına başladı.

ÖZET

TOPLUMSAL CİNSİYET BAĞLAMINDA ERKEKLİK VE DEĞİŞEN GÜZELLİK ALGISI

GÜREL, Medine

Yüksek Lisans Tezi, Sosyoloji Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Üyesi Işıl GÖKTÜRK

Haziran, 2024, 123 sayfa

Toplumsal cinsiyet ve güzellik algısı denildiğinde ilk akla gelen kişi kadın olmuş ve kadın cinsiyeti üzerinden oldukça fazla çalışmalar yapılmıştır. Ancak kadın ve erkek gerek cinsiyet gerekse toplumsal cinsiyet açısından birbirlerini tanımlayan ve açıklayan formlardır. Toplumsal cinsiyet açısından en az kadın kadar önemli bir etkiye sahip olan erkeklik kimliği üzerinde yapılan araştırmalar ve literatür taramaları ışığında yalnızca erkeklik kavramı ile sınırlı kalmadığını, geçmişten günümüze değişen güzellik algısının en az kadınlar kadar erkeklerin de üzerinde bir algıyla özellikle postmodern dönemde yeni erkek kimliklerinin var olduğunu ortaya koymuştur. "Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Erkeklik ve Değişen Güzellik Algısı" adlı bu çalışma, kadın ve erkek olmanın biyolojik anlamının dışına çıkarak sosyo-kültürel anlamını üzerinden erkeklik kimliğini ele almıştır. Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet kavramlarından başlayarak kadının güzelliği üzerinde durulmuş, tarihsel açıdan incelenmiştir. Güzelliğin erkeklik boyutuyla ilgili kısmında ise erkeklik ve hegemonik erkeklik tanımlamalarının ardından erkekliğin dönemsel olarak nasıl değişip dönüştüğünü ve güzellik algısının erkekliği nasıl etkilediği üzerinde durulmuştur. Özellikle postmodern dönem ile birlikte toplumsal cinsiyet rolleri ve erkeklik algısında büyük değişimler yaşanmakta günümüzde bu değişimlerin etkisi devam etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Cinsiyet, Erkeklik, Güzellik Algısı, Postmodernizm, Toplumsal Cinsiyet

ABSTRACT**MEN AND THE CHANGING PERCEPTION OF BEAUTY IN THE CONTEXT OF GENDER****GÜREL, Medine****Master Thesis, Department of Sociology****Advisor: Assoc. Prof. Işıl GÖKTÜRK****June, 2024, 123 pages**

When considering gender and beauty perceptions, women are often the first to come to mind, and numerous studies have focused on women. However, men and women define and explain each other both in terms of sex and gender. Research and literature reviews on masculinity, which is as significant as femininity from a gender perspective, reveal that the concept of masculinity is not confined to its traditional sense. From past to present, the changing perception of beauty impacts men as much as women, especially in the postmodern era, where new male identities have emerged. This study, titled “Masculinity and Changing Beauty Perceptions in the Context of Gender,” examines the socio-cultural significance of masculinity beyond its biological meaning. Starting with the concepts of gender and sex, the study focuses on women’s beauty and explores it from a historical perspective. In discussing the dimension of beauty related to men, it addresses definitions of masculinity and hegemonic masculinity, examining how masculinity has changed and transformed over time and how beauty perceptions affect masculinity. Particularly in the postmodern era, significant changes in gender roles and perceptions of masculinity have occurred, and these changes continue to have an impact today.

Keywords: Gender, Masculinity, Perception of Beauty, Postmodernism, Social Gender.

ÖNSÖZ

Çevremde başta hocalarım ve sevdiklerim olmadan bu tezi bitirmem söz konusu olamazdı. Bu nedenle buradan bazılarına teşekkürlerimi sunmayı borç bilirim.

Öncelikle bu konuyu seçmemde, yazmamda lisans ve yüksek lisans dönemimde yardımını ve desteğini benden esirgemeyen, bana daima bir telefon uzakta olduğunu hissettiren sevgili danışmanım Doç. Dr. Işıl GÖKTÜRK'e;

Bu süreçte her zaman anlayışıyla yanımda olan, varlığıyla bana güç veren, bana daima inanan, kanatlarının altına alan, evladı olduğum için kendimi bu hayatta daima şanslı hissettiren canım babam Ali GÜREL'e, bir gülüşüyle tüm stresimi yok eden, benim için bir anneden daha fazlası olan canım annem Sevil GÜREL'e, ve bu süreçte yanımda olup beni anlayan biricik kız kardeşlerim Esmâ GÜREL ve Neslihan GÜREL'e teşekkürü borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TOPLUMSAL CİNSİYET KAVRAMI VE GELİŞİM KURAMLARI

1.1. CİNSİYET VE TOPLUMSAL CİNSİYETİN İNŞASI	8
1.2. TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ	13
1.3. TOPLUMSAL CİNSİYET KALIP YARGILARI	19
1.4. TOPLUMSAL CİNSİYET GELİŞİM KURAMLARI	23
1.4.1. Psikanalitik Kuram	25
1.4.2. Biyolojik Kuram	27
1.4.3. Sosyal Kuram	28
1.4.4. Bilişsel Kuram	30

İKİNCİ BÖLÜM

GÜZELLİĞİN BEDEN ÜZERİNDEKİ HÂKİMİYETİ

2.1. GÜZELLİK KAVRAMI	33
2.2. BEDEN ALGISI VE TARİHSEL DÖNÜŞÜMÜ	36
2.2.1. Antik Çağ Felsefesinin Bedene Bakışı	36
2.2.2. Orta Çağ Döneminin Bedene Bakışı	40
2.2.3. Rönesans Döneminin Bedene Bakışı	41
2.2.4. XVIII. Yüzyıl Dönemi Bedene Bakış	43
2.2.5. XIX. Yüzyıl Dönemi/Kapitalizm ile Birlikte Bedene Bakış	45
2.2.6. XX. Yüzyıl Dönemi/Medya Çağında Bedene Bakış	47
2.3. İDEAL GÜZELLİK ALGISI	50
2.4. GÜZELLİK ENDÜSTRİSİ	54
2.4.1. Güzellik Endüstrisinin Sosyolojik Değerlendirilmesi	54
2.4.2. Medyanın Güzellik Endüstrisindeki Yeri	57

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM**ERKEK OLGUSUNDA DEĞİŞEN GÜZELLİĞİN TARİHSEL DÖNGÜSÜ**

3.1. ERKEK VE ERKEKLİK KAVRAMI	65
3.2. HEGEMONYACI ERKEKLİK	71
3.3. TARİHSEL SÜREÇTE ERKEKLİK ALGISI	81
3.3.1. Geleneksel Dönem ve Erkeklik	81
3.3.2. Modern Dönem ve Erkeklik	83
3.3.3. Postmodern Dönem ve Erkeklik	87
3.3.3.1. Metroseksüel	90
3.3.3.2. Retroseksüel	92
3.3.3.3. Gettoseksüel	93
3.3.3.4. Sapyoseksüel	94
SONUÇ	96
KAYNAKÇA	101
DİZİN	112

TEZ METNİ

GİRİŞ

Toplumun yapı taşı olan kadın ve erkeğin, birbirinden ayrı iki kavram olduğu gibi biyolojik yönden de kabul görülen farklılıkları cinsiyet kavramı ile açıklanmaktadır. Kadının ve erkeğin sadece biyolojik yönden farklılıkları ifade eden cinsiyet kavramının sosyolojik açıdan farkını ifade eden bir diğer kavram toplumsal cinsiyettir. Kadın ve erkeğin biyolojik cinsiyetlerinin yanı sıra kadından feminen ve erkekten maskülen rol ve davranışlar beklentisine ise “gender” yani Türkçe anlamıyla toplumsal cinsiyet adı verilmektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri, bireylerin dünyaya geldiği andan itibaren var olan bir kavram olmamakta, toplumsallaşma olgusuyla birlikte toplumun tarafından bireye sonradan kazandırılan bir kavramı ifade eder. Toplumsal cinsiyet olgusu, toplumdan topluma değişim gösterebilen bir kavramı ifade ettiği gibi kültürden kültüre hatta kişiden kişiye bile değişim gösteren dinamik bir süreci ifade etmektedir.

Toplumsal cinsiyet kavramı üzerine ortaya atılan birden fazla kuram bulunmaktadır. Toplumsal bütünlük ve topluma kabul görülme açısından bu rolleri yerine getirmek büyük önem taşımaktadır. Eğer birey topluma ait olmak istiyorsa, toplumsal cinsiyet rol ve beklentilerini tam anlamıyla yerine getirmelidir. Birey, toplumun beklentilerini yerine getirdiği takdirde toplumsal yapı içinde kabul görülmekte, toplumun beklentileri karşılanmadığı takdirde ise birey, toplumsal yaptırımlarla karşı karşıya kalabilmektedir. Birey toplumun belirlediği kurgusal cinsiyet rollerini ilk olarak gözlerini açtığı ailede öğretmekte sonrasında toplumsallaşma yoluyla tamamen içselleştirmektedir. Toplumsallaşma yoluyla öğrenilen roller genel geçer değil toplumdan topluma, kültürden kültüre hatta içinde yaşanılan zamana göre değişip dönüşmektedir. Bu nedenle sabit bir rol ve beklentiden bahsedilmesi pek mümkün olmamaktadır.

Toplumsal cinsiyet bağlamında yapılan çalışmalara baktığımızda ise toplumsal cinsiyet rollerinin kadın ve erkek arasında net bir ayrım çizildiği, kadından “duygusal, nazik, hanımefendi, bakımlı, güzel, iyi, hoş” gibi sıfatların bedenleri üzerinde karşılığı beklenirken, erkekten ise “mantıksal, sert görünüşlü, güçlü, savaşçı, dayanıklı, kaba, korumacı” gibi roller beklenmektedir. Erkekten ve kadından beklenen bu roller zaman içinde bireyin bile farkında olmadan yaptığı eylemlere dönüştürmesine imkân sağlayacaktır. Çoğu zamanda birey, atalarından öyle gördüğünü düşünerek sorgulamadan, eğer sorgular ise ayıp ya da günah işleyeceği düşünceleriyle toplumsal açıdan korkutularak yerine getirilmeye mecbur bırakılmaktadır.

Kadına güzellik algısı ile bu derece yakın tutulup erkeklik olgusundan bu derece uzak tutulmasının birçok nedeni bulunmaktadır. Başlıca nedenlerinden biri olarak toplumsal cinsiyet rollerinin kadın ve erkek üzerinde oluşturduğu rol ve beklentilerdir. Güzellik algısı çok boyutlu bir kavramı ifade etmektedir. Güzellik algısı, tek bir döneme uyum sağlayarak o döneme ait olmayarak, nesiller boyu değişim göstererek var olmayı başarabilen bir kavramdır. Bu algıyı nesilden nesile aktarılma görevi ise kadına yani kadın bedenine verilmiştir. Toplumsal cinsiyet rolleri, toplumsallaşma aracılığıyla bireylere aktarılmaktadır. Toplumlaşma bireyler arası aktarılan öğrenilen bir durum ise bireylerden bahsetmek daha özele inerek beden sosyolojisiyle karşımıza çıkmaktadır. Beden olgusu da aynı cinsiyet kimlikleri gibi rol ve beklentilerle şekil alarak toplumsal yapıda değişim göstererek ilerleyen bir süreci ifade etmektedir.

Toplumsallaşma yoluyla şekillenen beden algısı, kadın bedeni üzerinde tutunmayı başarabilmiştir. Toplumsal değişimde yaşanan anlık farklılıklar kadın bedenini doğrudan etkilemekte o andaki değişime uyum göstermesi beklenmektedir. Aksi halde toplum tarafından damgalanma, beğenilmeme gibi nedenlerden dolayı birey kendisini çevresel etkenler dâhilinde bu algının içerisinde görmektedir. Bu konumda pastadan en fazla pay alan güzellik endüstrisidir. Güzellik endüstrisinin temel amacı ise kadının toplum ile verdiği savaşı bedenine yönelterek yavaş yavaş kanına girerek onu aslında toplumun istediği bir sunum haline hazırlamaktır. Dönemden döneme, kültürden kültüre hatta bireyden bireye farklılık gösteren güzellik algısı, Antik  ağ'dan günümüze kadar birçok tanımlamayla kadın bedeni üzerinden ele alınmakta ve bugün hala bu şekilde değerlendirilmeye devam edilmektedir.

Güzellik algısının bu derece bireyler üzerinde tahakküm kurmasının araçlarından bir tanesini medya olgusu oluşturmaktadır. Birey dünyaya geldiği andan itibaren içinde bulunduğu döneme göre şekil aldığı gibi gördüklerini de kendisine uyarlayarak toplumsal yapıda var olma çabası içindedir. Bu nedenle görme yani göze hitap etme, dikkat çekme, beğenilme gibi olguları sosyal medya üzerinden görerek daha kolay öğrenmektedir. Topluma ideal olarak öğretilen dönemin güzellik algısına bakarak kendisini eksik hisseden birey, hemen bu eksikliği onarma yoluna gitmeyi hedeflemektedir. Geçmişten günümüze değişen güzellik algısı belirli kırılmalar yaşayarak özellikle cinsiyet kimlikleri üzerinde önemli değişimlere neden olmuştur. Bu değişimler aracılığıyla rollerin değişimiyle beraber bireysel bakış açısının değişiminden de bahsetmek mümkün olmaktadır. Endüstri devrimi sonrasında yaşanan önemli

kırılmalar bir tanesi göç olgusu ile birlikte değişen erkeklik kimliği olgusu olmaktadır. Geleneksel dönemin izlerinden sıyrılan erkeklik olgusu postmodern sürece bir şekilde dahil olmak adına farklı girişimlerde bulunmaktadır. Özellikle erkeklik kimliğinin değişimine dikkat çekerek toplumun beklentilerini, nasıl giyinmesi gerektiğini, hangi rengi seçmesi gerektiğini ya da nasıl davranması gerektiğini bir kenara atarak tamamen kendi benliğiyle var olma çabasına itmiştir. Hegemonik erkeklik adı verilen toplumun egemen erkeklik halkasını oluşturan azınlık tarafından baskı ve dışlanmaya maruz kalsa dahi toplumsal yapı içerisinde kendisine çizdiği yoldan ilerlemeyi hedeflenmektedir. Burada medyanın önemi oldukça büyüktür. Birey postmodern dönem ile kazanılan erkeklik kimliklerini toplumsal yapıya kabulü yolunda önemli bir araçtır. Egemen erkekliğin gücünü kırmak adına medya faktörü, erkeklik olgusunu reklamlar, diziler, filmler aracılığıyla bireylere sunmakta ve yeni erkeklik kimliklerini topluma aşına kılmaya çabalamaktadır.

Geçmişten günümüze kadınlık ve erkeklik rolleri arasındaki en net ayrım avcı ve toplayıcı dönemde olduğu bilinmektedir. Kadına “toplayıcılık rolü” verilirken, erkeğe “avcılık rolü” verilmiş, erkek “avlanan, sert, dayanıklı, evine sahip çıkan, eve ekmek getiren kişi” gibi kavramlar üzerinden tasvir edilirken, kadın ise “toplayıcı, birleştiren, bir araya getiren, evini derleyen, eşine ve çocuklarına bakmakla sorumlu kişi” kavramları üzerinden toplumsal yapıda yaşam sürmektedir. Erkeğe yüklenen bu anlamlar zamanla erkeğin kadın üzerinde tahakküm kurmasına neden olmuştur. Bu hegemonik davranışın arkasında toplum yer almakta ve sonuna kadar erkeği desteklemektedir. Çünkü erkek bu şekilde davranarak toplumun beklentilerini karşılayacak toplum tarafından saygınlık görme düşüncesiyle hareket etmeyi öğrenmiştir. Erkek bunu aslında tek başına başaramayacağını kadın olmadan kendisini tanımlayamamakta, sadece toplumun ondan beklediği rolleri yerine getirmekte ve toplum tarafından dışlanmamaktadır. Kadın ise içinde bulunduğu durumun farkında bile olmadan süregelen davranış kalıplarını devam ettirmeye zorlanmaktadır. Çünkü kadın da toplumun beklentilerine boyun eğerse, erkeği ön plana çıkarıp kendi ikinci planda durduğunda herhangi bir yaptırım ile cezalandırılmayacağı öğretilmiştir.

Geleneksel dönemden modern döneme geçiş ile birlikte sanayileşme, kentleşme, modernleşme ve küreselleşme olgusu gibi toplumda yaşanan köklü değişimler, toplumsal yapı içerisinde toplumsal cinsiyet rolleri üzerinde büyük etkiler bırakmıştır. Özellikle Endüstri devriminden sonra gerçekleşen göç olgusuyla birlikte toplumsal yapı

dinamikleri değişime uğramış, kadın ve erkek cinsiyet kimlikleri yeniden şekillenmeye başlamıştır. Endüstri devrimi sonrası yaşanan değişimlerin başında özellikle kadın cinsiyetinin iş hayatına atılmasıyla yaşanan aile içi rollerin değişimi dikkat çekmektedir. Geleneksel dönemde ev içi sorumluluklarla başbaşa bırakılan kadın, modernleşme olgusuyla beraber ev dışı sorumluluklar olarak iş hayatına adım atmıştır. Toplumsal süreçte yaşanan değişimlerden etkilenen ve üzerinde durulması gereken bir diğer cinsiyet olgusu erkeklik kimliğinin rol değişimidir. Kadın cinsiyetinin iş hayatına atılması öncelikle aile kurumundaki dinamikleri değişime götürmüş, anne ve baba rolleri üzerinde geleneksel dönemin izlerini silme çabasına girmiştir.

Modernleşme olgusuyla birlikte özellikle kadının iş hayatına atılarak erkeklik kimliği üzerinde belirli beklentilerin kaldırılmasına imkân sağlamıştır. Burada en önemli değişim erkeklik olgusunun aile içindeki rol ve tutumlarında görülmektedir. Geleneksel toplumlarda ataerkil erkeklik olgusunun rollerini daha eşitlikçi roller almıştır. Sadece toplumsal yapıda görülmeyen bu değişim erkeklik kimliğini özellikle babalık rolünde oldukça etkilemiş “yeni babalık” rolü adı verilen kavramı gündeme getirmiştir. Bu dönemde toplumsal alanda kadın ve erkek ortak işlerde hatta benzer görevlerde çalışarak cinsiyetler arası uçurumu ortadan kaldırmaya yönelik tutumlar sergilenmeye başlanmıştır. Birbirinden farklı iki cinsiyet olgusu artık benzerlikleri üzerinden kendini tanımlamaya başlamıştır. Bu benzerlik kadının maskülen davranışlar ortaya koymasından ziyade erilin gösterdiği feminen davranışlar kırılmanın ilk adımlarını atılmaya başladığını göstermektedir. Eril kimlik, kamusal alanda büyük bir değişime imza atarken diğer tarafta özel alanda da büyük değişim ve dönüşümler yaşamaktadır. Ne kadar kadını toplumsal yapıda görünür hale getirilmeye çabalansa da ataerkil sistemin köklü yapısını değiştirmek mümkün olmamış ama yaşanan ufak çaplı değişimler kadını biraz da olsa kendi hayatında rahatlamaya başlamıştır. Artık kadından beklenen rol ve davranışlar bir nebze olsun kadın üzerinden kaldırılarak yönünü erkek kimliği üzerine çevirmiştir. Bu değişim ile erkeklik algısının toplumsal statüsü sarsılmış ve erkeklik adına ilk değişimlerin adımı atılmıştır.

Bir diğer önemli kırılma olan modern dönemden postmodern döneme geçiş ise tam bir kırılma noktasını ifade etmektedir. Bu dönem diğer dönemden farklı kılan en belirgin özelliklerinin başında diğer dönemlere oranla daha feminen algıların toplumsal yapıyı sarmalaması ve toplumsal cinsiyet kimlikleri arasında sert duvarın çatlaması olacaktır. Bu dönemde toplumsal sürece dahil olmak adına toplumsal yapıda tutunmaya

alışan erkeklik olgusu, yeni erkeklik kimlikleri üzerinden postmodern süreçte varlığı sürdürmeyi başarmıştır. Temel değişim rollerin değişimiyle kalmayarak rollerin davranış biçimleriyle de etkileşim halinde olmuştur. Erkeklerin de en az kadınlar kadar kendilerine zaman ayırmasıyla erkeklik adına atılan en büyük değişimlerin yaşandığı bir döneme imza atılmıştır. Yıllarca toplumun beklentisi üzerine kendisini atalarının mirası gelenekleri üzerine şekillendirilen erkeklik olgusu kabuğunu tamamen kırarak, kimliği üzerine yoğunlaşmıştır. Kamusal alandaki değişiminden çok özel hayatında büyük değişim gösteren eril, aile ilişkilerine de yeni bir başlık atarak yeni babalık adı verilen ataerkil babalığın bütün tabularını yıkmıştır. Bu durum erkeğin sadece toplumdan dışlanmasına değil aynı zamanda kendi hemcinslerine karşı da bir başkaldırıcıyı ifade etmektedir. Toplumsal yapıda egemen olan erkeklik olgusunun varlığı azınlık olarak kalsa da hegemonik tavırlarla birlikte kendisi dışındakiler üzerinde tahakküm sağlamaktadır. Toplumsal yaptırımlara ya da zorbalıklara dayabilen erkeklik olgusu toplumsal yapı içerisinde kendi kimliğini oluşturmayı başarmaktadır. Yeni kimlikleriyle var olan erkeklik olgusu bu duruma kolaylıkla uyum sağlayıp hayatına devam ederken, erkek bireylerin büyük bir çoğunluğu ise postmodern dönem ile tamamen iş hayatına adapte olan kadının kamusal alanda da rollerini değiştirdiği görülmektedir. Erkek, günümüzde de hala kadının toplumsal yapıya dâhil olma değişimini sindirememekte ve kadın üzerindeki otoritelerinin sarsılması gibi nedenler ne sürerek, kendilerini “erkeklik krizi” denilen bir süreç içerisinde bulmaktadır. Günümüzde her ne kadar cinsiyet eşitliği üzerinde durulmaya çalışılsa da bu durum hala söz konusu olmamaktadır. Geleneksel dönemin etkisinden ne kadar kurtulmaya çalışılsa da günümüze kadar hala süregelmektedir.

Bu geniş ereve dâhilinde “Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Erkeklik ve Değişen Güzellik Algısı” konulu çalışma üç başlıktan oluşmaktadır. İlk bölümde cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramlarının tanımlamaları yapılmıştır. Tanımlamaların ardından toplumsal cinsiyetin getirdiği toplum tarafından bireyden beklenen toplumsal cinsiyet rollerinden ve rollerin oluşturduğu kalıp yargılardan bahsedilmiştir. Devamında toplumsal cinsiyet gelişim kuramları dört başlık halinde tanımlanmıştır.

İkinci bölümde toplumun birey üzerinde şekillendirmeye çalıştığı beden ve güzellik algısına giriş yapılarak güzellik kavramından bahsedilmiş, ardından ideal güzelliğin tanımlamaları yapılmıştır. Bu durumdan en fazla krı olan güzellik endüstrisinin sosyolojik değerlendirilmesi yapılarak bu süreçte medyanın etkisinden

bahsedilmiştir. İkinci bölümün devamında ise beden algısının tarihsel dönüşümü üzerinde durulmuş ve alt başlıklar halinde dönemsel olarak ele alınarak sunulmuştur.

“Erkeklik Olgusunda Değişen Güzelliğin Tarihsel Döngüsü” başlıklı son bölümde ise erkek olgusunun değişen güzellik anlayışı ele alınmıştır. İlk olarak erkek ve erkeklik kavramları tanımlanmış devamında hegemonyacı erkeklik algısından bahsedilmiştir. Son olarak erkeklik algısının tarihsel değişimi geleneksel, modern ve postmodern dönem içinde ele alınmış, postmodern dönemde erkeklik kimliğindeki değişimden ve yeni erkeklik kimliklerinin tanımları yapılmıştır. Çalışma geçmişten günümüze yaşanan sanayileşme, modernleşme gibi toplumun temel dinamiklerini etkileyen süreçlerin toplumsal cinsiyet kimlikleri olan kadın ve erkek cinsiyetinin rollerindeki değişimi üzerinden erkeklik kimliğinin değişim sürecini ele almıştır. Tarihin her döneminde yer alan erkeklik olgusunun postmodern dönem ile kadın kimliği üzerinden süregelen güzellik algısını kendi bedenine empoze ederek güzelliğin evrenselliği imlemediğini, egemen erkekliğin yanı sıra farklı erkek kimliklerinin de güzellik olgusu etrafında geniş bir yelpazede konumlandığını ele almayı hedeflemektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM
TOPLUMSAL CİNSİYET KAVRAMI VE GELİŞİM KURAMLARI

1.1. CİNSİYET VE TOPLUMSAL CİNSİYETİN İNŞASI

Cinsiyet (sex) kavramı, bireylerin biyolojik yönünü ifade eden bir kavramdır. Bireylerin cinsiyetleri biyolojik olarak kadın ve erkek olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Cinsiyet ayrımının belirleyici faktörü ise üreme organları olmaktadır. Cinsiyet kavramının yanı sıra toplumsal cinsiyet (gender) kavramı, toplumun bireyden beklediği rolleri ve sorumlulukları ifade etmektedir. Toplumsal cinsiyet kavramı, cinsiyet kavramının toplumun kurgusuyla oluşturduğu cinsiyet kimliklerini ifade etmektedir. Cinsiyet kavramı, doğduğumuz andan itibaren meydana gelir yani doğaldır ama toplumsal cinsiyet kavramı, toplumun olmasını istediği beklentiler doğrultusunda şekil almasını istediği bir kavramdır. Bu süreçte bireye, toplumsal cinsiyetine uygun davranış göstermediği sürece toplumsal yaptırımlarla karşılaşacağı da öğretilmektedir. Toplumsal cinsiyet ilk olarak anne ve babadan öğrenilmeye başlamakta, ilk adımları ailede atılmaktadır.

Türk Dil Kurumuna göre cinsiyetin tanımı; “Bireye, üreme işinde ayrı bir rol veren ve erkekle dişiye ayırt ettiren özelliği, eşey, cinslik, seks” biçiminde tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu, 2022). Geçmiş çağlardan günümüze kadar insanları tanımlamak için statü, ırk, yaş gibi çeşitli kategoriler oluşturulmuştur. Bu sınıflandırmalardan birisi de insanın davranış biçimini belirleyen, yaşam kalitesini ifade eden kadın ve erkek kavramları yani cinsiyet olgusudur (Akkaş, 2019, s. 99). Cinsiyet kavramı, bireylerin biyolojik farklılığı arası yapılan ayrımı ifade ederken, toplumsal cinsiyet kavramı ise iki farklı cinsiyet kavramı üzerinden kadının ve erkeğin toplumsal yapı içindeki rol ve sorumlulukları ifade etmektedir. Toplumsal cinsiyet, biyolojiyle değil toplumun bireyi nasıl şekillendirdiği, nasıl düşünmesi gerektiği, nasıl görünmesini beklediği ile ilgili bir kavramdır (Dumanlı, 2011, s. 133). Bu açıklama üzerine sosyologlar cinsiyet kavramını toplumsal cinsiyet kavramının karşısına almaktadır. Onlara göre cinsiyet, bedenin anatomisiyle ilgili ve biyolojik yani doğuştan kazanılan bir durumu anlatırken toplumsal cinsiyet kavramı ise toplum tarafından oluşturulmuş kadına ve erkeğe öğretilen roller, davranışlar ve beklentiler olduğunu anlatmaktadır (Demez, 2005, s. 33-34). Kadınlara atfedilen bu normlar ve beklentiler daha çok aile içinde başlar; anne olmak, ev işleri gibi sorumluluklar kadından yerine getirmesi beklenen sorumluluklar halini almıştır. Kadının iş hayatına girmesi, toplumun kadına yüklediği bu sorumlulukları onun üzerinden kaldırmamıştır. Bu ayrım nedeniyle aile içinde eşit bir görev dağılımı söz konusu değildir (Çiçek ve Çopur, 2018, s. 1).

Kadın veya erkek, günlük dildeki kullanımıyla hem bireyin biyolojik anlamda dişi veya eril oluşunu hem de toplumun bireye sunduğu roller sistemi dâhilinde anlam kazanan kadın veya erkek oluşu ifade eden iki terimdir. Fakat burada biyolojik temelli yapılandırma ile toplumsal temelli yapılandırma ters düşmekte, farklı anlamları ifade etmektedir. Cinsiyet olgusu, herhangi bir cerrahi müdahale olmadığı sürece değişmeyen bir olgudan bahsederken, toplumsal cinsiyet olgusu için bu derece statik bir durumdan bahsedememektedir (Vatandaş, 2007, s. 30). Toplumsallaşma süreciyle beraber bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde bireyin kazandığı cinsiyet kimliklerinin bir sonucunu oluşturmaktadır. Oluşturduğu kimliğin normlarını yerine getirerek içselleştirmeye başlar ve toplum tarafından kabul edilmeye hazırlanmaktadır. Cinsiyet kimliklerinin oluşum sürecinde bireyin çevresinde kimliğini belirleyici birçok göstergeler bulunmaktadır. Birey bu göstergeler aracılığıyla kimliğiyle anlamlı bağlar kurarak bir topluma ya da bir gruba ait olmaktadır (Kuruoğlu, 2016, s. 149).

Ann Oakley tarafından 1972 yılında ilk defa ortaya atılan toplumsal cinsiyet (gender) kavramı, kadın ve erkek arasındaki biyolojik unsurların yanı sıra toplumsal ve kültürel faktörleri oluşturduğunu ifade etmektedir. Toplumsal cinsiyet, kadın erkek arasındaki fiziksel ve biyolojik farklılıkları değil aynı zamanda tüm sosyolojik farklılıklara da vurgu yapmaktadır (Kirman, 2016, s. 313-314). Cinsiyet, toplum ve birey açısından önemli bir konumu ifade etmektedir. Erkeği ve kadını birbirinden ayıran bu özellikler beraberinde birçok özelliği de getirmektedir. Toplum kadından feminen roller beklerken erkekte ise maskülen roller beklemesi ayrımcı özelliklerin başında gelmektedir. Cinsiyetler arası yapılan bu ayrımın temelinde toplumsal rol eşitsizliği yer almaktadır. (Göktaş, 2020, s. 30). Toplumsal cinsiyet kavramı, eril tahakkümün etkisiyle gelişen, toplumun beklenti ve rollerine uygun olarak nasıl davranmaları gerektiğini, nasıl giyinmeleri gerektiğine kadar modeller üzerinden oluşturduğu kadınlık ve erkeklik olgusunu oluşturmaktadır (Akgül, 2021, s. 77).

Günlük hayatta birbirinden farklı iki kavram olduğu bilinmeden kullanılmasına karşılık, cinsiyet kavramının üzerine inşa edilen toplumsal cinsiyet kavramı farkı bilinmeksizin aynı anlamda kullanılmaktadır. Yapılan bu ayrımın ise tarihi son derece yakın zamanlara dayanmaktadır. Toplumsal cinsiyet (gender) kavramını sosyolojiye dâhil eden Ann Oakley, 1972 yılında yayımlanan “*Sex, Gender and Society*” de açıkladığı üzere, cinsiyet (seks) biyolojik açıdan erkek/kadın ayrımını anlatırken, toplumsal cinsiyet (gender) erkeklik ile kadınlık arasındaki toplumsal açıdan yapılan eşitsizliği ifade

etmektedir. Her ne kadar geleneksel toplumlarda cinsiyet ve toplumsal cinsiyet ayrımı yapılmamış olsa da bugün bu kavram birbirinden net bir şekilde ayrılmaktadır (Vatandaş, 2007, s. 31). Bu netliğin en büyük nedenlerinden biri toplumun kadın ve erkek cinsiyetleri üzerinde belirlediği ve onlardan yerine getirmesini beklediği rol ve tutumlardır.

Toplumsal cinsiyet olgusu sonradan kazanılan, deneyimlerle tecrübe edinilen, gözlemlere dayanan, bireyin ayrılmaz bir parçası haline gelen kimliğini oluşturan önemli parçalardan biridir. Toplumsal cinsiyetin oluşmasında ve öğrenilmesinde iki ana unsur etkilidir. Bunlardan birisi aile diğeri ise toplumsal çevredir. Anne, baba ve kardeşler arasındaki ilişkiler toplumsal cinsiyet rollerimizi kazandığımız ilk alanı oluşturmaktadır. Sonrasında ise yaşadığımız ortamı bireye rollerini ve beklentilerini aşılacaktır (Kundakçı, 2007, s. 18). Cinsiyet kavramı biyolojik olduğu kadar sosyolojik bir kavramdır. Birey sosyal bir varlıktır ve daima sosyalleşme arayışı içindedir. Bu nedenle cinsiyet kavramını sadece biyolojik yönden ele almak doğru olmayacaktır. Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet rolleri üzerinde yapılan araştırmaların ileri sürdüğü görüşler ile Batı toplumlarında kadın ve erkek algısı zamanla değişim göstermektedir. Toplumsal cinsiyet ve biyolojik cinsiyet ayrımı bu noktada şekillenmeye başlamıştır. Toplumsal yapı ve kültürel kodlar bireyi doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle kadın ve erkeğin toplumdaki yerini, değerini ve rollerini toplumsal yapı ve kültürel kodlar belirlemektedir (Ertekin, 2019, s. 39).

Belirtilen rol ve davranış kalıplarının oluşumundaki en büyük etken kültürel kodlardır. Kültürel kodlarının benimsenip davranış kalıplarına dönüşmesiyle bireyin toplumsal yapıdaki konumu belirlenmektedir. Toplumsal cinsiyet rollerinin kazanılması ve pekiştirilmesi aile kurumu başta olmak üzere diğer toplumsal kurumların etkisi altında meydana gelmektedir. Toplumsallaşma süreci ile birlikte birey toplumsal rol ve beklentileri öğrenmektedir. Toplumsal cinsiyetimizin üzerine kadın ve erkek olmanın getirdiği sorumlulukları, toplumsal etkileşim süreciyle öğrenilmektedir. Toplumsal cinsiyetin her gün yeni bir şekil alması toplumsal yapının hareketliliğinin sonucunu ifade etmektedir (Zeybekoğlu, 2009, s. 6-7).

Toplumsal cinsiyet kavramını, toplumun bize yansıttığı bir ayna olarak düşünüldüğünde toplumun bizi nasıl gördüğü nasıl algıladığını göstermektedir. Toplum dinamik bir yapıdan meydana gelmekte, toplumsal cinsiyet ise bu yapıdan meydana gelmektedir. Bu nedenle aynanın diğer yüzü daima değişmektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri, başta aile kurumu olmak üzere diğer toplumsal kurumlar aracılığıyla

içselleştirilmektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri cinsiyet olgusu gibi bireyin doğuştan getirdiği bir şey değildir. Birey zaman içerisinde içinde yaşadığı toplum tarafından rollerini içselleştirip öğrenmektedir. Sürekli değişim ve dönüşüm içinde olan bu kavram henüz gelişimini tamamlamamıştır (Alkum, 2018, s. 7).

Toplumun kadın cinsiyetinden “feminen roller” beklemesi, erkek cinsiyetinden “maskülen roller” beklemesi tamamen toplumun oluşturduğu bir tutumdur. Toplum, kadına ve erkeğe roller verir ve bu rollere uygun davranışlar sergilemesini beklemektedir. Bu roller ise bireyin toplumdaki konumunu belirlemektedir. Toplum kadına ve erkeğe, kadın ya da erkek olmasından dolayı atfettiği bu rolleri ve davranış kalıplarını yerine getirmesini beklemektedir. Bu davranış kalıplarının temelleri ailede yani anne ve baba üzerinden aktarılmaktadır.

Kadının ve erkeğin toplum tarafından kabul görülmesini belirleyen rol ve sorumlulukları ifade eden toplumsal cinsiyet kavramı, toplumdan topluma değiştiği gibi kültürler arası da değişip dönüşmektedir. Bireyin toplumsal cinsiyetinin belirlenmesinden birden fazla etken bulunmaktadır. Kaynakların ayrılması, fırsatların kullanılması, her türlü hizmetten yararlanma vb. konulardan bireyler arasında eşitlikten söz etmek mümkün değildir. Fiziksel güç gerektiren eylemlerde erkeğe aktif roller verilirken kadın pasif konumda bırakılmaktadır. Bunun gibi örneklerin çoğunda erkek ön planda tutulmakta kadın ise erkeğin ardında kalıp ikinci plana atılmaktadır (Akın, 2007, s. 1). Toplumdan kadından ve erkekten beklentileri zamanla toplumsal yapı içinde cinsiyet eşitsizliğine neden olmaktadır. Bu eşitsizliğin kaynağı toplumun cinsiyetlerden beklediği tutumlar ve rollerdir. Erkek fiziksel anatomisinden dolayı güçlü bir forma sahip olması avcı ve toplayıcı dönemden bu yana ön planda olmasını sağlamıştır. Bu durum toplumsal cinsiyet kavramının rol ve tutumlarını belirlemede önemli bir etkiye neden olmuştur.

Geleneksel ve modern toplumların toplumsal cinsiyete bakış açısı farklılık göstermektedir. Bu farklılığın başlangıcı olarak kabul edilen avcı ve toplayıcı döneme dayandırılmaktadır. Geleneksel toplumlarda kadın, erkeğin koruması altında, ev işlerinden sorumlu vs. davranışlar ve duygular ile özdeşleştirilmeye çalışılırken diğer taraftan erkeğe ise korumacı, güçlü vs. duygular ve davranışlar atfedilmiştir. Bu davranış ve duyguları bireylerin içselleştirip bir kural haline getirerek sorumluluk haline gelmiştir. Modern toplum ise toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ortadan kaldırmaya çalışmaktadır (Akkaş, 2020, s. 69). Toplumsal cinsiyet rolleri, bireyleri belirli bir kalıba koyarak belirlenen şartlara uygun davranmasını beklemektedir. Her toplum, zaman içerisinde

erkek ve kadını farklı davranış modelleri, rolleri, beklentileri olan eril ve dişile dönüştürmektedir. Toplumsal cinsiyet kimlikleri psikolojik, sosyolojik, tarihsel ve kültürel süreçler içerisinde ortaya çıkan bir kavramdır (Akkaş, 2019, s. 115).

Toplumsal cinsiyet bağlamında ataerkil toplumlarda kadına ve erkeğe yüklenen anlamlar farklılık göstermekte olup kadına ev içi sorumluluk atfedilirken, erkeğe ev dışı sorumluluklar atfedilmektedir. Ataerkil düzen dişiyi özel alanda tutarken kamusal alana karıştırmamıştır. Diğer taraftan erili ise özel alan ile muhatap ettirmemiş beklentileri genellikle kamusal alanla ilişkilendirilmiştir. Ataerkil düzen bir yaşam boyu böyle devam etmemiş, günümüzde yerini yeni toplumsal cinsiyet rollerine bırakmıştır. Yeni sistem ile kadın her alanda değişime uğramış, ekonomik sistemde ise iş hayatına katılıp, ekonomik özgürlüğe sahip olmuştur. Artık kamusal alan sadece erkeğe ait olduğu düşüncesi yavaş yavaş yıkılmaya başlayarak kadına da kamusal alanda yer açılmıştır. Modern toplumun etkisiyle değişen toplumsal yapı bireylere yeni statü ve roller atfederek içinde yaşadıkları toplumun kültürel normlarına uyum sağlama süreci yaşatmaktadır (Beyaz, Karakuş Umar ve Kılıçarslan, 2020, s. 1311).

Biyologlar, doğuştan belirlenen bedenimizde taşıdığımız cinsel organların farklılığı üzerinden kesin bir ayrım ile iki farklı cinsiyet kavramı oluşturmuştur. Geçmiş tarihlere gidildiğinde ise bu net ayrımı yapmak pek mümkün olmamıştır. Bunun en büyük nedeni o dönemlerdeki bazı bireylerin belirsiz cinsiyet kimliğinin varlığıdır. Daha açık ifade edilecek olursa fiziksel muayene sonucunda eril ya da dişil cinsiyet tanımına uymayan anatomiden bahsedilmektedir. Net bir cinsiyet kimliğinden bahsedilemediğinden bireyler kendilerini hangi cinsel kimliğe ait hissederse o cinsiyette kabul edilmiştir. 19. yüzyıldan itibaren toplumsal cinsiyet bu şekilde oluşturulmakta hatta bazen cinsiyet değiştirme ameliyatıyla cinsiyetini değiştirenler kayıtlara bu şekilde geçmiştir. Bütün bunları göz önüne aldığımızda cinsiyet olgusunu belirleyen ana faktörün biyolojik cinsiyetten ziyade toplumun belirlediği toplumsal cinsiyet olgusuyla oluşturulduğu görülmektedir (Hanks, 2020, s. 4). Kadın ve erkek kimliğini kabul etmeyen, iki cinsiyetten birine sahip olmanın yetersiz olduğunu düşüncesini vurgulayarak beş farklı cinsiyet tanımlamasından söz etmektedirler. Kadın ve erkeğin yanı sıra, biyolojik olarak hem erkek hem kadın olanlar, baskın olarak erkek olan ama kadın özellikleri taşıyanlar ve baskın olarak kadın olan ama erkek özelliklerini taşıyan cinsiyet sınıflandırılmasından bahsederler (Dökmen, 2019, s. 21). Dökmen'in belirttiği cinsiyet

kimlikleri toplumsal beklentilerinin oluşturduğu kurgusal rol ve tutumlardan oluşan cinsiyet kimliklerini değil biyolojik olarak anatomik cinsiyet kimliğini ifade etmektedir.

Literatürdeki cinsiyet ve toplumsal cinsiyet konulu çalışmaları ve yapılan tanımlamaları bir araya getirdiğimizde, cinsiyet kavramının dişil ve eril arasındaki farklılıkları fizyolojik ve biyolojik temele dayandırıldığı sonucuna varılmaktadır. Cinsiyet olgusu, doğuştan sahip olunan anatomik sürecin getirisi olan cinsiyet kimliğini ifade etmektedir. Oysa toplumsal cinsiyet olgusu, içinde yaşanılan toplumun ve kültürün bireylere yüklediği anlamları, beklentileri, onları nasıl gördüğü ve nasıl görmek istediğini ifade etmektedir. Toplumsal cinsiyet olgusu statik bir süreci ifade etmemektedir. Bu nedenden dolayı içinde bulunduğu dönemin dinamiklerine göre şekil almakta değişim göstermektedir. Bireyleri kadınsı (feminen) ya da erkeksi (maskülen) gibi belirli kalıplara sıkıştırmaya çalışmaktadır. Bireye belirlediği rollerin ve beklentilerin dışına çıkmanın toplumsal dışlanma gibi manevi cezalar ile birey istemsizce boyun eğdirilmektedir.

1.2. TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ

Toplumsal cinsiyeti oluşturan en önemli olgulardan biri rol kavramıdır. Toplumsal yapı içerisinde bireyin bulunduğu statüsü, bu statünün getirdiği sorumlulukları ve diğer statüdeki insanlara nasıl davranması gerektiğini belirleyen normlara rol adı verilmektedir. Sosyolojik bağlamda incelendiğinde rol, statüden beklenen davranış kalıplarını ifade etmektedir. Annelik, babalık, öğretmenlik, doktorluk, komşuluk gibi birbirinden farklı rollerdir. Toplum tarafından kadına ve erkeğe atfedilen roller ise toplumsal cinsiyet rolleri olarak bilinmektedir. Toplumun kadından beklenen roller anaç duygular iken, erkekten beklenen roller daha korumacı rollerdir. Bu rollerin cinsiyetler üzerindeki ayrımı ise cinsiyet eşitsizliğini de beraberinde getirmektedir.

Kadın ve erkek biyolojik açıdan farklı iki cinsiyete sahip olsa da bu farklılığın bir de toplumsal cinsiyet farklılıkları mevcuttur. Kadın ve erkek figürlerini aklımızda canlanan kalıpların hepsi toplumsal yapının bir ürünüdür. Kadınsı ve erkeksi roller ve bu rollerden beklenen davranışlar tamamen toplumsal cinsiyet ile ilgilidir. Bu farklılıklar cinsiyet eşitsizliğini de beraberinde getirmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizlik günümüzde hala araştırılma popülerliğini koruyan bir konu olmaya devam etmektedir (Pehlivan, 2017, s. 519).

Kültürden kültüre, toplumdan topluma hatta kişiden kişiye değişen değer yargılarına göre şekillenen toplumsal cinsiyet rollerinin temeli aile kurumunda

başlamaktadır. Toplumun her yapısında kadına ve erkeğe gösterilen değer ve beklenen davranışlar farklılık göstermektedir. Toplumsal yaşam bireylerin yerine getirilmesi zorunlu bir hâl alan normlar üzerine kurulmaktadır. Normlar ise bireye roller ve statüler aracılığıyla kazandırılmaktadır. Kadına ve erkeğe yüklenen bu roller ve beklentiler toplumdan topluma değişiklik gösteren kültürel beklentilere cevap bulmak için var olmaktadır (Akkaş, 2019, s. 103-104). Sosyalleşme, bireylerin toplumun beklentileri tarafından kabul edilen veya toplum tarafından üzeri çizilen rol ve sorumlulukları öğrenme sürecidir. Toplumsal cinsiyet rolleri sosyalleşmeyle başlayan bir süreçtir. Birey doğduğu andan itibaren bu sürecin içine girmektedir. Aile içerisinde kız çocuklarına daha korumacı davranan anne ve babalar, erkek çocukları kız çocuklarıyla aynı yaşta olsa dahi ona büyük muamelesi yaparak kız çocuklarını koruma görevini öğretmektedir. Erkek çocuklarına sert ve dayanıklı olmayı gösterdikleri için “erkek adam ağlamaz” gibi telkinlerde bulunarak güçlü olmalarını, kızların ise tam aksine saldırganlıktan, güç gerektirecek işlerden uzak durmaları beklenmektedir. Genel olarak kızlara dışavurumcu yani duygusal roller öğretilirken, erkeklere daha çok araçsal yani amaca yönelik roller öğretilmektedir (Wienclaw, 2011, s. 35).

Kültür, bireye toplumsallaşması ve toplum içinde yaşamını sürdürebilmesi adına birtakım imkân tanıyan normları, değerleri ve kültürel kodları ifade etmektedir. Toplumsal cinsiyet kavramı da bu kültürel kodlardan birini oluşturmaktadır. Sosyalleşme süreci içerisinde kadın ve erkek bireyin, toplumun kendilerine uygun gördüğü rolleri içselleştirerek nesilden nesile aktarılması beklenmektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri öncelikle kadını ilgilendiren kodları ifade etmektedir. Kadına yüklenen roller çözülmesi gereken bir sorun olarak görülmektedir. Oysaki toplumsal rollerinin oluşturduğu sorunlar sadece kadını ilgilendirmemekte her iki cinsiyeti de ilgilendiren bir durumu ifade etmektedir (Budak ve Küçükşen, 2018, s. 574). Toplumsal cinsiyet ayrımları hem kadınların hem de erkeklerin yaşamını şekillenmektedir ve bu çeşitlilik basit bir farklılıktan daha fazla anlam taşımaktadır. Dolayısıyla bir toplumda kadın ve erkeklerin toplumsal hayatta var olma şekli, kimliği, statüsü vb. rolleri toplumda geçerli olan toplumsal cinsiyet algısından etkilenmektedir. Tarih boyunca bireylerin cinsiyet kimliği aynı zamanda toplumsal cinsiyet algısıyla etkileşim halindedir (Öngen ve Aytaç, 2013, s. 2).

Toplum geleneksel kodlarıyla oluşturduğu kadın kimliğinden düşünce, inanç, görünüm, tutum ve davranışlarıyla feminen; erkeğin ise maskülen olmasını istemekte ve

her iki cinsiyete de bunu dikte etmektedir. Toplumsal cinsiyet üzerinde yapılan bu ayrıma göre, ister kadın ister erkek birey olsun rahat yaşayacağı bir dünya inşa ettiği düşüncesi yer almaktadır (Vatandaş, 2007, s. 48). Cinsiyet rollerindeki biyolojik ikiliğin birbirinden farklı olduğu kabul edilse de birbirine bağımlı iki rol olduğu inkâr edilemez. Kadın rolü erkek rolü üzerinden açıklandığı gibi erkek rolü de kadın rolü üzerinden kendisini açıklamaya ihtiyaç duymaktadır. İki cinsiyet rolünün farklı olduğu kadar aynı ham maddeden yapıldığı ve birbirini tamamlayan benzer iki unsur olduğu ifade edilmektedir (Connell, 2019, s. 89).

Bireylere toplumsal cinsiyet rollerinin verilmesinde önemli noktalar bulunmaktadır. Bunlardan ilki ve en önemlisi aile kurumudur. Birey ailede cinsiyetinin getirdiği cinsel kimlikleri öğrenir ve bu kimliklere göre şekillenir. Aile, bireyin nasıl davranacağını, nasıl giyinmesi gerektiğini, nasıl oturması gerektiğini, hangi oyuncaklarla oynaması gerektiğini, kadın ve erkek cinsiyetinden toplumun beklentilerini ve toplumsal rollerini öğretirken bireyi yaşama hazırlamaktadır. Ataerkil kültürün bir ürünü olan toplumsal cinsiyet rolleri, başta aile olmak üzere toplumun diğer kurumları tarafından bireye aktarılmakta ve bu şekilde cinsiyet rolleri oluşmaktadır (Alkum, 2018, s. 10).

Toplumsal cinsiyet olgusunu farklı bir bakış açısıyla açıklayan Giddens, bebeklik dönemine inerek bebeklerin toplumsal cinsiyet olgusunu bilinçsizce öğrenmeye başladığını ileri sürmektedir. Çocuklar cinsiyet olgusunun ne ifade ettiğini anlam veremediği toplumun kültürel kodlarıyla bir takım uyarıcılar aracılığıyla öğrenim sağlamaktadır. Bu uyarıcılar bebeği içinde yaşadığı toplumun beklentilerine hazırlamaktadır. Giddens'a göre anne babalar bebeklik çağından itibaren kullandıkları renklerle, aldıkları kıyafetler ve oyuncaklarla birlikte iki cinsiyete yüklenen kültürel kodlar aracılığıyla kadın ve erkek arasındaki ayrımı başlatmış olmaktadır. Biyolojisinin oluş süresince büyüyen bebek, toplumsal olarak da farkında olmadan nasıl davranması gerektiğini, nasıl giyinmesi gerektiğini ve neler kullanıp kullanmayacağını öğretilmektedir (Demez, 2005, s. 53-54). Bireyin çalışma hayatı, mesleği, ne tür oyuncaklarla oynayacağı, hangi renklere daha duyarlı olacağını toplumsallaşma süreciyle çocuklara kazandırmaktadır. Toplumsal cinsiyet rolleri öğrenildikçe roller içselleştirilmeye ve algılar şekillenmeye başlamaktadır (Akkaş, 2020, s. 58-59). Kız çocuklarının oyuncak bebeklerle, erkek çocuklarının oyuncak arabalarla bağdaştırılması bu duruma örnek verilebilir (Eser, 2017, s. 47).

Bireylerin doğumundan itibaren kazanmış oldukları kimlikleri ile toplumun belirlediği kalıba sığdırmaya çalışılmaktadır. Bu süreç çocukluk döneminde kadına ve erkeğe yönelik oluşturulan rol ve modellerle ortaya atılmıştır. Toplum cinsiyet rolleri daha çok çocukluk yıllarında kazanılan bir olgu olduğu için, toplumsallaşma sürecinde insanların düzene girmesine yardımcı olan bir etkidir. Çünkü bu roller doğuştan getirilen bir kazanım olmamaktadır (Akkaş, 2019, s. 103). Kız bebek için pembe takımlar, pembe eşyalar alınırken, erkek bebek için mavi renkli eşyalar alınmaktadır. Aile, bireyin toplumsal cinsiyet rollerinin öğrenildiği ilk yer olmaktadır. Erkek çocuk babasını rol ve model alırken, kız çocuk annenin davranışlarını rol ve model almakta ailelerin aynası gibi davranmaktadır (Connell, 2019, s. 85-86).

Bebeklik döneminden itibaren çocukların oynadığı oyunlar ve oyuncaklar gizli bir öğretiyi amaçlamaktadır. Oyun oynama ihtiyacı bebeklikten itibaren çocuğun her döneminde vazgeçilmez bir öneme sahip olmakta. Oyuncak ve oyunların seçiminde çocuklara fikir oluşturacak hatta onları içten içe almaya zorlayacak birçok etken bulunmaktadır. Özellikle bu etkenler kız veya erkek çocuk cinsiyetine göre seçimlerini yapmakta önemli bir konumda yer almaktadır. Sadece alınan oyuncak ya da oynanan oyunlarda cinsiyet farklı gözetilemez. Bunun yanı sıra renkler üzerinden de cinsiyet okumaları yapılabilmektedir. Bu durum tesadüfi bir durum olmamakla beraber toplumun cinsiyet olgusunu ifade etmektedir. Renkler, oyunlar, oyuncaklar, çocukların sadece bebeklik ve çocukluk döneminde değil geri kalan hayatının her döneminde yaptığı tercihleri etkileyecektir (Göktaş, 2020, s. 33-34).

Toplumda benimsetilmeye çalışılan ve öğretilen toplumsal rollere bakıldığında, kız çocuklarına daha baskıcı yaklaşımlarla yaklaşıldığı ve erkek çocuklarına itaat etmeleri vb. davranışlarda bulunması beklenmekte ve bu şekilde eğitilmektedir. Diğer taraftan erkek çocuklarından ise baskın, güçlü, duygu kontrollerine sahip bireyler olmaları yönünde yetiştirilmektedir. Bebeklikten ergenliğe bu öğretilerle sosyalleştirilen çocuklar, kendi ebeveynlerinin örnek olduğu cinsiyet rollerinden de etkilenerek toplumsal cinsiyet rollerini benimsemektedirler. Toplumsal cinsiyet rolleri üzerinde oluşturulmuş, toplum tarafından kabul edilen adeta topluma yerleşmiş ve yıkılması oldukça zor olan kalıp yargılar, hem kadın hem erkek üzerinde psikolojik olarak baskı ve strese sebep olmaktadır (Bahtiyar Saygan ve Pekel Uludağlı, 2021, s. 354).

Kadına ve erkeğe toplum tarafından yüklenen rol ve sorumluluklar toplumsal cinsiyet rolünü oluştururken, evlilikte ise toplumun kadına ve erkeğe yüklediği anlam ve

beklentiler “evlilikte cinsiyet rolü” olarak bilinmektedir (Koca, 2021, s. 136). Bu beklentiler kadın ve erkek üzerinde bir takım öngörülerde bulunmaktadır. Kadın için öngörülen beklentilerin ve rollerin başında iyi bir anne olmak, ev işlerinden sorumlu ve çalışma hayatından uzak ev içi bir profildir. Erkek için öngörülen beklenti ve roller ise, evin geçiminden sorumlu olan maddi kaynakların kontrolünü elinde tutan birey profili çizilmektedir. Öngörülen bu beklentiler ve roller eşitlikten uzak olmakla birlikte eşitsizliği destekleyen bir durumdur (Budak ve Küçükşen, 2018, s. 563).

Birey, toplumsallaşma sürecinin her aşamasında toplumsal cinsiyetin getirmiş olduğu sorumluluk ve rollere göre şekil aldığı görüşünü şu ifadelerle açıklamaktadır:

İster gelişmiş ister gelişmekte olsun tüm toplumlarda özel alan olarak adlandırılan ev içi üretim işleri kadına, kamusal alan olarak adlandırılan ev dışı üretim işleri erkeğe devredilmişti. Kadınlardan beklenen özel alanlarında kalarak ev içi faaliyetleri yerine getirmeleriye, erkeklerden beklenen kamusal alanda başarılı olmaları ve aile geçimini sağlamalarıydı. Kadına yüklenen en önemli toplumsal rol anneliktir. Kadın, anneliğin yanı sıra ev idaresinden de sorumluydu. Maddi karşılığı, mesai saatleri, sosyal güvencesi ve emekliliği olmayan ev işi, yapıldığında değil de, yapılmadığında fark edilen görünmeyen bir emektir ve maddi karşılığı olmaması kadını, kocasına bağımlı kılmaktaydı. Erkekliğin cinsiyet rolünün en önemli parçası ise ailenin geçiminin sağlanmasıydı (Zeybekoğlu, 2009, s. 12-13).

Toplumsal cinsiyet rolleri üzerinden bakıldığında dışının rolünün, erilin rolünden farklı hayat düzeni olduğu ifade edilmektedir. Eril kimlik ise daha çok ev dışında yöneltildiği ve daha çok ailenin maddi boyutuyla ilişkilendirilmektedir. Erilin rol ve modelleri ile karşılaştırıldığında dışı daha ev içi alana yöneldiği, evin yemeğinden, temizliğinden sorumlu olan, çocuklarına ideal anne olmayı hedefleyen ve diğer taraftan evde yaşlı aile bireyleri varsa onların bakımından sorumlu, eşine sadakatle bağlı bir eş resmedilmekte ve çizilen bu profile uygun davranması beklenmektedir (Uluocak ve Aslan, 2011, s. 57).

Toplum bireyler üzerinde tahakküm kurarak kendi beklentileri etrafında şekillenmesini beklemektedir. Meslekler toplumsal cinsiyet rolleri üzerinden şekillendiği için, bireylerin yaptığı ve yapmaya yöneldiği meslekler o toplumun kültürünü ve dolayısıyla değer yargısını yansıtmaktadır. Birey meslek seçimlerine karar verme sürecinde çoğu zaman toplumsal cinsiyetinin getirdiği normları göz önünde bulundurarak seçim yapmaktadır (Demir, 2020, s. 3). Kadının meslek seçimi güce daha az hitap eden meslekleri oluştururken, erkeğin meslek seçiminde daha çok gücünü kullanabileceği meslekler seçilmeye itilmektedir.

Erilin dişi üzerindeki oluşturduğu tahakkümü, dişinin kimliğine ve çevresine karşı güvensizlik oluşturmaktadır. Hatta bu güvensizlik sembolik bağımlılığa dönüşerek dişinin erile bağımlı hale gelmesine neden olmuştur. Dişinin üzerinde erilin yarattığı tahakkümden önce toplumun kimliği üzerinde oluşturduğu tahakküm vardır. Toplum dişinin güler yüzlü, sempatik, ağırbaşlı, becerikli, ölçülü olmasını, erilin aktif olmasını isteyerek dişilin pasif davranmasını beklemektedir. Bu özellikleri kadınlık kavramı altına hapsederek kadının yerine getirmesi gereken bir kural olarak dayatmaktadır (Bourdieu, 2019, s. 87). Toplumsal yapı bünyesinde birçok zıtlıkları, çatışmaları barındırmaktadır. Bu çatışmaların en önemlilerinden biri toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlikler ve bu eşitsizliklere dayanan tutumlardır. En belirgin ayrım kadına atfedilen kadınlık olgusu göstermektedir. Kadınlık olarak tanımlanan bu olgu kadına doğuştan verilmemiş, kadın doğduğu andan itibaren onunla var olmamıştır, aksine bu olgu sonradan toplum tarafından verilen bir ismi oluşturmaktadır. Toplumun kadından beklediği norm ve davranışlara kadınlık adı verilir. Toplumsal cinsiyet ayrımı neredeyse tüm dünya ülkelerinde rastlanan bir olgudur. Sadece toplumdan topluma eşitsizliğin uygulanma şiddeti değişiklik göstermektedir. Türkiye bu konuda bu ayrımın belirgin bir şekilde görüldüğü ülkeler arasında yer almaktadır (Bingöl, 2014, s. 108).

Kültür, bireyin cinsiyet kalıplarını yani toplumun bireye karşı oluşturduğu tutumları belirleyen esas faktörlerden biridir. Ancak, kültürün kadına ve erkeğe yönelik belirlediği rol ve tutumlar birbirinden farklıdır ve zamanla değişebilmektedir. Sanayi devrimiyle birlikte kadının iş hayatına atılması, eğitim seviyesinin yükselmesi gibi nedenler, kadının ve erkeğin topluma ait rollerini büyük ölçüde etkilemiş hatta gözle görülür değişimlere uğratmıştır. Bu süreçlerle birlikte geleneksel toplum içerisindeki kadın ve erkeğin rolleri arasındaki mesafe gittikçe azalmış ve aralarında benzerlik oluşmaya başlamıştır (Öngen ve Aytaç, 2013, s. 13). Sanayi devriminin toplumsal getiri göç olgusuyla birlikte toplumsal ya birlikte kadının ekonomik güce sahip olması, toplumsal yapının temellerini sallamış ve köklü değişimlere neden olmuştur. Kabul edilmesi yüzde yüz mümkün olmasa dahi toplumsal yapıda yaşanan küçük değişimlerle kadının toplumdaki rolü ve tutumları değişim göstermeye başlamıştır.

Erkeklikten beklenen temel tutum ve davranışın başında kadının tutum ve davranışlarından uzak durarak kendisine tam zıttı bir yol çizmesi beklenmektedir. Günümüz toplumsal yapısına baktığımızda bu zıt ve keskin ayrım görülmemekte ve birbirine karışmaya başladığı görülmektedir. Burada kadının maskülen davranışlar

sergilemesi ve erkeğin feminen davranışlarda bulunmasından bahsedilmektedir (Sarıçiçek, 2019, s. 57). Artık bu net ayrım kırılarak aradaki uçurum yavaş yavaş yok olmaya başlamaktadır. Bu ayrımın daha fazla erkek tarafından yok olduğu söylenebilir. Toplumun dayattığı erkeklik olgusu tamamen silemese de geleneksel erkekliğin izleri büyük değişim göstermektedir. Erkek cinsiyeti tarafından dikkat çeken en önemli dönem noktası postmodern dönem ile gerçekleşmiş ve erkek cinsiyeti kendisine yeni kimlikler inşa ederek toplumsal yapıda varlığını sürdürmektedir.

Toplumsal cinsiyet, toplumun sahip olduğu değer yargılarına göre erkekten ve kadından beklenen farklı görevleri göstermektedir. Toplumsal cinsiyet rollerini etkileyen en önemli faktör ailedir. Cinsiyet rollerinin belirlenmesinde öncelikle anne babanın etkisi oldukça önemlidir. Toplumsal cinsiyet rolleri, dişil için feminen eril için maskülen olarak ifade edilmektedir. Kadının bakımlı, güzel, sorumluluk sahibi bir anne aynı zamanda iyi, becerikli bir eş olması gibi olgular kadınlık rolünü ortaya çıkarırken, erkeğin güçlü ve lider ruhlu olması, evine bakabilen iyi bir eş, çocuklarıyla ilgili iyi bir baba olması gibi toplumun erile yüklediği rollerden bahsedilmektedir. Toplumsal cinsiyet rollerinin getirisi olan cinsiyet eşitsizliği görülmektedir. Bu eşitsizliğin iki kanadında yer alan erkek cinsiyeti kadın cinsiyetinden daha ağır basmaktadır.

1.3. TOPLUMSAL CİNSİYET KALIP YARGILARI

Kalıp yargılar, bir gruba ilişkin genelleşmiş inanç ve beklentilerimizi içermektedir. Bu inançlar ve beklentiler doğrultusunda kadınlar ve erkeklerden beklenen tipik davranışlar ise kalıp yargılardır. Her ne kadar kültürel farklılıkları göz önünde bulundursak bile genelleşmiş kalıp yargılar vardır. Kadınlara; bakımlı olma gibi davranışlar atfedilirken, erkeklere; güçlü olma gibi davranışlar atfedilir. Bireyden beklenen rol ve tutumlar zaman içinde kalıp davranışlara dönüşerek zorunlu bir davranış kalıplara dönüşmektedir. Belirlenen bu beklentilerin yerine getirilmemesi toplumsal yaptırımlarla karşılaşılmasına neden olmaktadır.

Toplumsal roller, toplumdaki bireylerin karşılıklı olarak beklentilerine uygun olarak davranmalarını ifade etmektedir. Birey rolüne uygun davranış gösterirken toplumdaki diğer bireylerden de karşılık beklemektedir. Bu beklentiler ise zaman içinde kalıpsal davranış biçimine dönüşerek kalıcı hale gelmektedir (Demez, 2005, s. 37). Kalıp yargılar, istenilmeyen gruplara karşı oluşturulan olumsuz tutumlardır. Kalıp yargılar çoğu zaman fazla düşünmeden ortaya atılan kısa yoldan sorgulanmadan kabul edilmektedir.

İnsanlar toplum içerisinde oluşturdıkları kalıp yargılar nedeniyle genelleştirilmiş tutumlar sergilerler. Bu durumu sorgulamadan yaptıkları için doğruluğu ya da yanlışlığı pek fazla önem arz etmemektedir (Dökmen, 2019, s. 32). Bireyin cinsiyet rolü kadının erkeksi davranışlar sergilemesi bu duruma ters düşmektedir. Tam tersi cinsiyet rolü erkek ise kadınsı davranışlarda bulunması yine toplum tarafından hoş karşılanmamaktadır. Birey, yetişkinlik özelliklerinin kazanırken diğer taraftan toplumun dayattığı kadın ya da erkek rolünü benimsemeye çalışmaktadır (Aydın ve Kavuncu, 1991).

Kadına annelik gibi hassas duygular atfedilmesi erkeğe karşı savunmasızlık olarak algılanmaktadır. Erkeğin rasyonellik ile ilişkilendirilmesi toplum tarafından ön plana atılarak daha lider bir ruhla kadının önüne geçmiştir. Bu durum duygusallığı ötekileştirirken, rasyonelliğin önemine vurgu yapmaktadır (Yıldırım, 2021, s. 93). Kadının toplumsal kabulünün en baştaki temel dayanağı anne olmaktadır. Toplumsal yapının makûl gördüğü annelik modeli, çocuklarıyla ilgili, ev içi sorumluluklarını yerine getiren bir kadın profili çizmektedir. Anne olduğu için kutsal görülen kadın, anne olmadığı ya da olmak istemediği durumlarda toplumun bakış açısına göre “eksik” olarak bakılmaktadır (Küçük Durur ve Tahir, 2020, s. 3).

Erkek veya kız olarak doğduktan sonra toplumun bizim üzerimizdeki beklentileri ve bize yüklediği anlamlar oluşmaya başlamaktadır. Bu nedenle mavi ya da pembe örtüler bu ayrımı bize net bir şekilde göstermektedir. Toplum tarafından erkek çocuğuna girişimcilik, atılganlık, saldırganlık gibi davranışlar aşılırken, kız çocukları kibarlık, duygusallık, daha naif duygular aşılır. Bu kategorileri kendisine ayna gören ve içselleştiren çocuk bu davranışlara karşı çıkmak yerine, atfedilen bu davranışları normal kabul eder ve uygulama eğilimi gösterir. Bu konuda en önemli etkenlerden biri ailedir. Aile, din, hukuk gibi toplumsal kurumlar bu rollerin içselleştirilmesinde daha belirleyici rol oynamaktadır. Toplum tarafından bedenlerimize işlenen bu eşitsizlikler, kadınlara ve erkeklere yönelik şiddeti beslemektedir (Bayrakdar, 2018, s. 100-101).

Toplumsal cinsiyet çevresinde oluşan kalıp yargılar, çocukluk döneminde şekillenmeye başlayan ve bireylerin cinsiyet algılarını oluşturan bir kavramdır. Ailede başlayan bu yargılar toplumun tutumlarına karşı şekillenmeye başlar. Çocuk kadının erkeğe aynı şekilde erkeğin kadına karşı tutumunu anne ve baba üzerinden öğrenecek ve bu rolü içselleştirecektir. Çocuklar toplumsal cinsiyet rollerini ailede öğrenmeye başladığından dolayı ilerleyen yaşlarındaki tutumları anne ve babanın birbirine olan davranışlarının ilerisine gitmeyecektir (Akkaş, 2019, s. 116). Kadını ve erkeği farklı iki

şekilde ele alan geleneksel kodlar, erkeği daima kadından üste tutmuş, birincil konuma sabitlemiştir. Bu çerçevede kadın ise erkeğe kıyasla geri planda görülmüştür. Geleneksel sistem yapısı gereği kadına pasiflik, gibi anlamlar yüklerken, erkeğe ise aktiflik ve güçlü olma gibi ifadelerle özdeşleştirilmiştir. Feminist kuram çalışmalarını kadının ikinci plana atılmasına tepki oluşturmak adına sürdürülmektedir (Hafızoğlu ve Altan, 2021, s. 44).

Geleneksel toplumlar kadına ve erkeğe giydirdiği roller ve beklentiler üzerinde gruplandırmaktadır. Toplumsallaşma süreciyle öğrenilen bu roller zamanla kalıplaşmış davranış biçimi haline gelmektedir. Öğretilen davranış biçimlerine uyum gösteren bireyler toplum tarafından kabul edilirken uyum göstermeyip, reddedenler ise toplumsal yaptırımlarla cezalandırılmaktadır. Katı geleneksel toplumlarda erkeğe atfedilen özelliklerin kadında, kadına atfedilen özelliklerin erkekte görülmesi de toplumsal yaptırıma uğramakla sonuçlanmaktadır. Geleneksel toplumlar erkeğe saldırgan, hükmedici, lider olmak gibi anlamlar yüklerken toplumsal yapı içinde kadını ise erkek kadar aktif rollerde özdeşleştirmemiştir (Demez, 2005, s. 49). Kadın ve erkeğe gösterilen ayırım toplumun her alanında karşımıza çıkmaktadır. Meslek yapısı içerisinde de kadın ve erkek arasında eşitsiz dağılım görülmektedir. Cinsiyet ayrımı yatay ve dikey ayırım olmak üzere ikiye ayrılır. Dikey ayırım, erkeklerin mesleki hiyerarşide kadınlardan üstünde yer almasına; yatay ayırım ise, aynı meslek düzeyinde erkeklerle kadınlara farklı işler verildiğini ifade etmektedir (Marshall, 2022, s. 100).

Önyargı, ayrımcılığın odak noktalarından bir tanesidir. Sosyolojik bağlamda ayrımcılık daha çok ırk ve etnik köken üzerinden yapılmaktadır. Kişinin ötekine karşı tutum ve davranışları ayrımcılığın gözler önüne sermektedir. Ayrımcılık genel bir tanım ile bizden olmayana kabul etmeme durumudur. Ayrımcılık sadece ırk ve etnik ile sınırlı kalmaz. Genellikle ötekine karşı olumsuz bir davranış olarak karşımıza çıksa da toplumlara yönelik çok farklı ayrımcılıklar söz konusudur. Bir kişinin farklı bir etnik veya kültürel kökene sahip olduğu için, işverenlerin bu kişilere iş vermede kayıtsız kalması ve o kişiye karşı uzak tutumlarda bulunması da ayrımcılığın bir göstergesidir. Bu anlamda insanlık tarihi boyunca kadınlara, siyahilere, çingenelere yani ötekine karşı hoş olmayan tutumlar sergilenmiş ve ayrımcılığa maruz bırakılmıştır (Vatandaş, 2007, s. 33).

Önyargıya kaynaklık eden nedenlerin en başında sübjektif deneyimler, kulaktan kulağa aktarılan sözler gelmektedir. Bu durum toplumsal yapıda yıllar içerisinde bir yere tutunmuş ve toplumsal bir kalıp oluşturmuştur. Örneğin bazı toplumlarda özellikle kadınlarla ilgili genelleşmiş önyargılar hala günümüzde de dile getirilmektedir (Vatandaş,

2007, s. 32). Toplumun kadına ve erkeğe gösterdiği rol ayrımı biyolojik farklılıklar ile sınırlı kalmamaktadır; erkekler bağımsızlık, önderlik gibi davranışlarıyla kadınlardan üstün görülür ve erkeklerle ilişkilendirilen çoğu davranış toplum tarafından değer gören davranışlardır (Altınova ve Duyan, 2013, s. 11). Cinsiyetler üzerinde rasyonellik ve duygusallık arasındaki belirgin çizilen bu ayrımı Demez ise şu şekilde yorumlamaktadır:

Bu zıt kutuplar tanımlanırken daima olumlu olanlar erkekler, olumsuz olanlar kadınla özdeşleştirilmiştir. Bu tür değerlendirmelere diğer kültürlerin mitolojik ve felsefi metinlerinde de rastlanır. Çin felsefesi ve doğu kültürlerine bakıldığında kadın ve erkeğin birbirini tamamlayan karşıt kutuplar olarak tanımlandığı ve kadının duygu, erkeğin akılla özdeşleştirildiği gözlenir. Yin ve Yang birbirini tamamlayan iki zıt kutuptur. Gece-gündüz, karanlık-aydınlık, akıl-duygu gibi karşıt öğeler var oluşu oluştururken, kadın duygu, toprak, gece, karanlık gibi özelliklerle özdeşleştirilir. Erkek ise gündüz, akıl, ateş gibi hareketli ve etkin grupla özdeşleştirilir (Demez, 2005, s. 94-95).

Geleneksel toplumlara göre erkekler egemen olarak ve iktidar olarak yaratılmışlardır. Modern toplumlarda kadının iş hayatına atılması bu düzeni yıkarak, geleneksel toplumlardaki kadının rollerini ve toplumun kadından beklentilerini elinden alarak tartışmaya neden olmuştur. Geleneksel toplumdan modern topluma geçiş yapan ataerkil toplum ise kendisini daha eşitlikçi bir yapıya dönüştürmektedir (Zengin, 2019, s. 161). Toplum tarafından kendisine itaat edilmesi, eve ekmek getirmesi gibi durumların tam tersi ile karşılaşp kadının onun görev ve rollerini yerine getirebiliyor olması, erkeğe olan itaat ve muhtaçlık durumu ortadan kaldırıldığından dolayı birey kendisini geleneksel ve modern dönem arasında sıkışmıştır. Gücünü ortaya çıkarmaya ve kadına üstünlüğünü göstermeye ve kanıtlamaya çalışan erkek, şiddet aracılığıyla gücünü kanıtlamaya çalışmaktadır (Yılmaz ve Zinderen, 2023, s. 152).

Toplum bireylerin cinsiyet kimlikleri üzerinden kurguladığı rol ve beklentilerinin yerine getirilmesini beklemektedir. Zaman içinde toplumun birey üzerinden beklentisi kalıplaşarak davranış biçimi halini alarak zorunlu hale getirilmektedir. Kadından beklenen feminen davranışları ve erkekten beklenen maskülen davranışları bireyin öğrendiği ilk yer ailedir. Anne babayla başlayan öğrenim süreci toplumlaşma yoluyla hayat boyu devam etmektedir. Kalıp yargılar ise bireyin rolleri yani beklenen davranışları arasındaki çatışmasından meydana gelir. Toplumun kadına ve erkeğe işlediği, yapılması zorunlu gibi görünen davranışlar birey üzerinde hâkimiyet oluşturmaktadır. Toplumun beklediği zamanda ve beklediği yerde yerine getirilmeyen

davranış kalıpları bireye toplumsal yaptırım olarak geri dönmektedir. Çoğu bireyler için bu durum toplumsal baskı haline dönüşmüş, sancılı bir süreci meydana getirmektedir.

1.4. TOPLUMSAL CİNSİYET GELİŞİM KURAMLARI

Kuram, olay ve olguların nasıl ortaya çıktığını açıklayan fikirlerdir. Aynı davranış üzerine oluşturulan birden fazla kuram görülebilmektedir. Birbirinden farklı oluşturulan bu kuramlar birbirini yanlışlamaz, farklı bakış açıları oluşturmaya katkı sağlamaktadır. Ne kadar farklı görünseler de aksine çoğu zaman birbirini tamamlamaktadır. Toplumsal cinsiyetin kazanımı ve cinsiyetler arası farklılıkları açıklamak üzere pek çok kuram mevcuttur. En temel kuramlar: Psikanalitik kuram, biyolojik kuram, sosyal kuram ve bilişsel kuramdır.

Ortaya atılan toplumsal cinsiyet kuramlarının yanı sıra zaman ile değişim gösteren farklı bakış açıları ile birlikte yeni kuramlar ortaya atılmıştır. Yakın dönemde 1990'ların başında ortaya atılan queer kuramı yer almaktadır. Queer kuramı geliştirilen gey ve lezbiyen çalışmalarının parçalarını, feministlerin görüşünden çıkan diğer kavramlarla bir araya getirilen bir kuramdır. Bu kuram ile toplum tarafından çizilen normal birey ile anormal birey arasındaki fark diye bir şeyin olmadığını, bunların yanı sıra cinsiyet ve toplumsal cinsiyetin toplum tarafından belirlenen algının değişkenlik gösterdiğini savunmaktadır (Hanks, 2020, s. 12).

Toplumsal cinsiyet kültürel olarak inşa edilen soyut cinsiyet imgeleridir ve toplumun koyduğu kurallardan ibarettir. Toplumsal yapıda hiyerarşik bir düzen oluşturarak erile erkeklik kimliğini atfederken, dişile ise kadınlık kimliğini atfetmektedir. İstikrarlı olarak cinsiyet adı altında kullanılan sadece iki cinsiyet bulunmaktadır; eril ve dişil. Bunun zorunluluk olduğunu vurgulayarak bu iki cinsiyet kimliğinden başka bir cinsiyet kimliğinin varlığını kabul etmemektedir. Bu nedenle kurgulanan bu hiyerarşik düzende eril ve dişil cinsiyetlerinin arasında bulunan ve kabul edilmeyen diğer bireyler, toplumsal yapıda siyasi ve sosyolojik açıdan çarpışmaya neden olmaktadır. Toplumun belirlediği kural ve düzenin dışına çıkamayan ya da çıkma cesareti gösteremeyen birey, bu hiyerarşide kendisine yer bulmaktadır. Belirlenen normları yerine getirmeyenler ve bu iki cinsiyet kimliğinin arasında belirli kuramlar çerçevesinde kendisine yeni kimlik oluşturma çabasına giren bireyler ise toplumsal yaptırımlar ile karşılaşabilmektedir (Öz Çelikbaş ve Demir, 2022, s. 520).

Kadınların ve erkeklerin fiziksel, duygusal ve hormonal farklılıklarıyla ilişkilendirilen cinsiyet farklılığını kabul eden heteroseksüel cinsel kimliği, evrensel kabul edilen ikiliklerinden biridir. Bu ayrımlar ışığında kadının erkekten hoşlanması, erkeğin kadın cinsiyetinden hoşlanması birçok kişi için doğal kabul edilmekte, kadın ve erkeğe bu ayrımlar çerçevesinde toplumsal olarak birtakım roller yüklenmektedir. Tam bu noktada toplumsal cinsiyet kavramı, kadın ve erkek arasındaki ikili karşıtıklara dayanan “farklılıkların” doğal ya da doğuştan olmayıp, toplumsal yapının oluşturduğu bireyler üzerinde kurulan hâkimiyetin kaynaklandığına işaret etmektedir. Ancak bu noktada queer kuramının ortaya attığı görüş dikkatleri üzerine çekmektedir. Kurama göre toplumsal cinsiyet kavramı ile yalnızca kadınlık ve erkeklik cinsiyetlerinden bahsedilmemekte, cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve cinsiyet ifadesi kavramlarına da vurgu yapılmaktadır. Sadece erkeklik ve kadınlık olgusuyla ele alınan toplumsal cinsiyet kavramı bu konuda oldukça yetersiz kaldığını ifade etmektedir. Bu yetersizlik sorununu gündeme alarak diğer cinsel kimliklerinde toplumsal yapıda var olduğunu, onların da toplum tarafından kabul gören diğer erkeklik ve kadınlık kimlikleri gibi toplumsal süreçte varlığını kabullenmeleri üzerinde ortaya atılan queer kuramı ile bütün cinsel kimlikleri bir şemsiye altına almayı amaçlamaktadır (Kara ve Serpen, 2023, s. 926).

Queer kavramı, dinamik bir süreci ifade etmekte sürekli değişim halinde olmaktadır. Toplumsal yapı da bu değişime uyum göstermek adına değişim sürecine dâhil olmaktadır. Kuramın temele aldığı problem; bireyin cinsel kimlikleri üzerinde farklı özellik ve tercihlerinin toplumsal süreç içerisinde şekillenen bir varlıktan ziyade kendi bireysel özgürlüğü çerçevesinde toplumsal yapıda var olabilmektir. Belirli kalıplar etrafında bireyleri sınırlandırıp istenilen şekle sokulmasını bir kenara bırakıp bireysel olarak belirledikleri cinsel kimlikleri üzerinde durmayı hedeflemektedir. Queer kuramı bu hedefi karşında diğer bireylerin hegemonik davranışlarıyla karşılaşma, damgalanma ve dışlanma gibi eylemlerle karşı karşıya gelmiştir. Özellikle postmodern süreç ile gelişen teknoloji ve tüketim kültürü, aşırıya kaçan hegemonik davranışların bireyler üzerindeki hâkimiyetini azaltmaya çabalamaktadır. Bu kazanım sürecinde en önemli araçlardan biri olan kitle iletişim araçlarının varlığı önemli bir yere sahip olmaktadır. Belirli bir azınlıkla kalmayarak kolaylıkla diğer bireylerin dikkatini çekerek ve toplumsal süreç içinde baskın tavırları birlikte aşmak adına kuvvet oluşturma önünü açmaktadır (Öz Çelikbaş ve Demir, 2022, s. 519-520).

Queer kuramı, LGBTİ yani lezbiyen, gay, biseksüel, transeksüel ve interseks cinsel yönlü bireyleri bir araya getirmiş, toplumsal cinsiyet kuramlarının yetersiz kaldığı düşüncesi etrafında daha geniş bir çerçeve çizmek adına oluşturulan bir kuramdır. Postmodern dönemde ise queer kuramı gibi birden fazla toplumsal cinsiyet kuramları bizleri karşılayacaktır. Bu başlık altında ise en yaygın kullanılan toplumsal cinsiyet kuramları ele alınmaktadır.

1.4.1. Psikanalitik Kuram

Feminen ve maskülen özellikleri sorgulayan ilk araştırmacı olan Sigmund Freud, psikanalitik kuramın temsilcisi olarak görülmektedir. Kuram, toplumsal cinsiyetin gelişimine katkı sağlayan ilk açıklamaları bizlere aktarmıştır. Psikanalitik kuramda özellikle cinselliğe vurgu yapan Freud, maskülen ve feminen rollerin çocukluktan itibaren şekillenmeye başladığı görüşünü savunmaktadır. Freud'a göre doğduğumuz andan itibaren bizimle var olan cinsiyet kimliğimiz ailemizle şekil kazanmaktadır. Erkek çocuk zaten erkek kimliğine sahipken babasının etkisiyle maskülen davranış kalıplarını uygularken, kız çocuk ise annesinden feminen davranış kalıplarının uygulamayı öğrenmektedir. Toplumsal cinsiyet rollerinin öğrenildiği ilk örnek aldığı bireyler gözlerini açtığında karşısında yer alan anne babası olmaktadır. Bu durumda beraberinde toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ailede anne ve babanın öğretileriyle bireye aşılandığı toplumsal süreci ifade etmektedir.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dair ilk kuramsal açıklamalardan biri olan psikanalitik yaklaşım, Freud'un görüşleri kapsamında toplumsal cinsiyetin gelişimine katkı sağlamıştır. Kurama göre, toplumsal cinsiyete uygun yaklaşımlar sergileme çocuk yaşlarda doğuştan getirdiği cinsiyetinin ebeveynleri ile kurdukları bağ ile şekillendiklerini ileri sürmektedir. Kazanılan bu özdeşimler ile erkek çocuklar erkeksi, kız çocuklar kadınsı davranışlar gösterdiği görüşü savunulmaktadır (Çatık, 2008). Kuram, bilimin bilince olan yaklaşımını bilinçdışı süreçler kapsamında geniş çerçeveye yaymaktadır. Topografik kişilik kavramı adıyla adlandırılan bu yapıda bilinç (Conscious), bilinçaltı ya da ön bilinç (Perconscious) ve bilinçdışı (Unconscious) gibi 3 farklı kişilik bölümü vardır. Freud'un ileri sürmüş olduğu bu kuram, kişilik kuramıdır. Freud, topografik kişilik kuramına farklı bir boyutuyla ele alarak kişiliği "id", "ego" ve "süperego" olarak ele alıp incelemiştir (Tuzcuoğlu, 1995). Topografik kişilik kuramını kendi yorumuyla ifade eden Freud, bilinci üç kısımda ele alarak alt benlik kavramını id,

benlik kavramını ego ve üst benlik kavramını süperegö olarak tanımlamıştır. Süperegö kişinin vicdanı temsil ederken, id kontrolsüz davranışları, ego ise dengelemeyi temsil etmektedir.

Freud, psikanalitik yaklaşımın bir bölümünün de bireylerin psikoseksüel gelişimi beş dönemde tamamladıklarını vurgulamaktadır. Bu dönemler; oral, anal, fallik, latent ve genital dönemlerdir. Oral dönemde (0-18 ay arası) bebeğin ilgisi ağız bölgesindedir ve ağızla ilgili etkinlikler (emme, ağza alma) haz sağlar. Anal dönemde (1,5-3,5 yaş arası) ilgi anüstedir, dışkılama ve ilgili sürecin önemini vurgulayan Freud, fallik dönemde (3-5 yaş arası) ise ilgi henüz yetişkinlik düzeyinde olmamakla birlikte, cinsel organa yöneldiği görüşündedir. Latent dönemde (5-13 arası) cinsel ilgiler ve güdüler azalıyor, hatta kayboluyor gibi görüldüğünü ifade eder. Genital dönemde (12-13 yaştan sonra) ise cinsel dürtüler yeniden cinsel organ odaklı ve yetişkin cinselliği anlamında ortaya çıkarak psikoseksüel dönemlerin son evresini oluşturduğunu savunmaktadır (Dökmen, 2019, s. 42). Bu yaklaşımların sonucunda Freud, bireyin cinselliğinin her evresinde belli bir bölgesine odaklandığını düşünmektedir.

Freud, toplumsal cinsiyet olgusunu biyolojik temelli olduğu savunur ve “anatomi kaderdir” anlayışına sahiptir. Cinsiyet kimliklerinin sonradan kazanılan bir durum değil, her bireyde olan doğuştan kazanılmış bir olgu olduğunu ileri sürmektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri biz doğduğumuzda cinsiyetimizle birlikte bizimle var olmuş, kadın ve erkek kimliklerini tanımladığımızda özdeşim kurulduğunu ileri sürmektedir. Freud’a göre erkekler cinsel organları ile ön plana çıkarken, kadınlar bir hata sonucu cinsel organlarını kaybettiklerini düşündüğünden dolayı toplum tarafından ikinci planda yer almıştır. Kuram’a göre bireylerin cinsiyet kimliklerine dair öğrendikleri bir takım kalıp yargıların ilk yeri aile kurumu olduğunu ve bireylerin hayatı boyunca devam ettireceği toplumsal cinsiyet kimliklerini bu noktada kazandıkları ifade edilmektedir. Bu roller atadan gelen yani gelenekler aracılığıyla bireylere aktarılmakta olup geleneksel erkeklik kimliğini ifade etmektedir. Aile bağlarıyla bireylere aşıl原因an cinsiyet kimlikleri modern döneme geçiş ile birlikte erkeklik kimliği üzerinde “erkeklik krizi” adı verilen olguya evrilmektedir. Burada önemli olan erkeklik krizinin temellerinin aile gibi köklü bir kurumdan öğrenilmesidir.

1.4.2. Biyolojik Kuram

Kadın ile erkek arasındaki farklılıklara tarih boyunca pek çok bilim insanı farklı açıklamalar getirmişlerdir. Biyolojik kuram, toplumsal cinsiyet farklılıklarını biyolojik faktörler üzerinden açıklar. Feminen ve maskülen farklılıkların doğuştan geldiğini ve bilişsel işlevlerde de farklılaşmayı ileri sürmektedir. Kurama göre kadınsı ve erkeksi özellikleri ve rolleri toplum öğretmez, doğuştan var olmaktadır. Burada hormonlar önemli yer almaktadır. Kuram kız cinsiyete sahip olduğun anda feminen davranış kalıplarını da doğuştan içselleştirildiğini, erkek cinsiyete sahip olduğunda maskülen davranış kalıplarıyla var olduğunu savunmaktadır. Bu durumda cinsiyet gibi toplumsal cinsiyet olgusu da anatomik olarak sahip olunduğunu ileri sürmektedir.

Cinsiyet rollerine ilişkin yaklaşımlar tarih boyunca birçok değişim sürecinden geçmiştir. Aynı zamanda kadın ve erkek anatomisinden kaynaklanan farklılıklarında bu duruma ilişkin farklı yaklaşımlara neden olduğu bilinmektedir. Bu farklılıklar biyologlara göre kadın ve erkeğin anatomik farklılıklarından kaynaklanan rol dağılımlarına dayanmaktadır. Rollerin temel farklılıkları içerisinde kadın cinsiyetinin getirisi olarak doğum yapabilmesi, üreme yeteneği gibi olgularken; erkeğin ise dış çevreyle olan bağlantısı cinsiyet rolleri üzerindeki anatomik farklılıkları ifade etmektedir (Ergül Güvendi, 2023, s. 554).

Biyologlara göre, kadın ve erkeğin biyolojik özelliklerinden dolayı üstlendikleri toplumsal roller farklılık göstermektedir. Rollerini farklılaştıran en önemli ve en dikkat çeken ayırt edici durumlardan biri kadın cinsiyetinin anatomik olarak sahip olduğu rahmi iken, erkekler için bu durumun söz konusu olmamasıdır. Kadınlarda sahip olduğu üreme yeteneğinden dolayı, insanoğlu kendini tanıdığı ve topluluk halinde yaşamaya başladığı ilk zamanlardan bu yana kadınların önünde tutulmasına yani toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin nedenlerinden birisine vurgu yapmaktadır. Kadın ve erkek cinsiyet eşitsizliğinin biyolojik sonucunun getiri olarak rol dağılımında da eşitsizlik yer almaktadır. Erkek kimliği koruyucu ve mücadeleci rol üstlenirken, kadın kimliği ev işleriyle sorumlu hale getirilmiştir (Güldü ve Ersoy Kart, 2009, s. 101).

Kadınların doğuştan sahip olduğu üreme organları beraberinde beynin bir bölümünde yer alan annelik içgüdüsünü getirdiği ileri sürülmektedir. 19. yüzyılın ortalarında yapılan araştırmalar sonucunda ise, kuramı hormonların dışına atarak beyinsel işlev ve yapıda da farklılığı savunmuştur. Kadınların ön beyin loblarının

erkeklere oranla daha küçük ve az kıvrımlı olduğu öne sürülürken, diğer tarafta algılama gibi zihinsel süreçlerin merkezi olan beyindeki yan lobların kadınlarda daha büyük olduğu ileri sürülmüştür (Dökmen, 2019, s. 48). Bu durumda eşitsizliğin bireysel anatomik farklılığa dayandırmakta olup cinsiyet eşitsizliğini biyolojik kuramlar çerçevesinde ele alındığını göstermektedir.

Beyindeki yapısal, biyokimyasal ve fizyolojik farklılıklar nedeniyle kadınların ve erkeklerin beyin işlevleri farklılık göstermektedir. Erkek ve kadın beyin işlevlerinin farklılığı doğuştan gelen, anne karnında iken sahip olduğumuz kromozomlarımıza bağlı olarak gonadal steroidlerin beyin hücrelerini erkek ya da kadın olarak değişiminin bir sonucudur. Bu farklılığın en belirgin amacı neslin tükenmesini önlemektir (Eşel, 2005, s. 148). Kadın ile erkek arasındaki farklılığı kabul etmek, geniş bir çerçeveden bakıldığında erkek üstünlüğünü kabul etmek anlamına gelmektedir. Bu durumda Freud'un "anatomî kaderdir" ilkesi, "biyoloji kaderdir" ilkesine dönüştürmüştür. Bu görüş biyolojik zorunluluk nedeniyle, kadınların toplumsal olarak sosyal eşitsizliğin ve haklarının kısıtlanmasının riskini taşımaktadır (Dökmen, 2019, s. 52).

Cinsiyet olgusu gibi toplumsal cinsiyet olgusu da anatomik bir sürecin parçası olarak görülmektedir. Kadın ve erkek beyninin yapısal farklılığı, hormonal farklılıklar ve kadının üreme organına sahip olması gibi etkenlere dayanarak toplumsal cinsiyet olgusunun biyolojik bir süreç olduğu savunulmaktadır. Kurama göre, toplumsal cinsiyet açısından kadın ve erkek özellikleri hormonal farklılıktan kaynaklanmaktadır. Bu farklılığı androjen hormonu seviyesi belirlemektedir. Bu hormonun fazla olduğu kadınlarda maskülen özellikler görülmektedir. Kuram kadın ve erkek arasındaki asıl farklılığın anne karnında başladığını ileri sürmektedir. Aynı zamanda biyolojik olarak kadının doğuştan üreme organına sahip olması toplumsal açıdan erkeklik olgusuna karşı yenilgi şeklinde görülmektedir. Bu durumda cinsiyet eşitsizliğini ortaya çıkarmak ve erkek toplumsal yapıda aktif rol oynarken kadın pasif rol almaktadır.

1.4.3. Sosyal Kuram

Albert Bandura tarafından geliştirilen sosyal kuram, öğrenmenin sosyal etkileşim ile arasındaki ilişkiyi araştırmak amacıyla oluşturulmuştur. Çocuğun cinsiyet rolünü taklit, ödüllendirme ve cezalandırma yoluyla edindiği kuramı ifade etmektedir. Kurama göre birey toplumsal çevrenin istediği kalıba uygun davranılmadığında cezalandırılmakta uyum gösterdiğinde ise ödüllendirilmektedir. Sosyal öğrenme kuramı, rol

ve model almaya dayanmaktadır. İlk olarak ailede anne ve babayı rol model olarak başlayan sosyal bir süreçtir. Cinsiyet kimliğinin getirdiği toplumsal cinsiyet rol ve tutumlarını öğrenme aşamasına geçmektedir. Kimliğini tam bir şekilde sahiplenen birey, toplumsallaşma aracılığıyla her geçen gün yeni bilgiler öğrenerek sürekli devam eden öğrenim sürecine adapte olmaktadır. Kurama göre bu öğrenme bireyin yaşamı boyunca devam eden ve kendini zamana göre yenileyen bir süreci ifade etmektedir.

Sosyal öğrenme yaklaşımını savunanlar, bireyler arasındaki cinsiyet farklılıklarını toplumsal cinsiyet ile açıklamaktadır. Bu kurama göre, kadınlar ve erkeklerin sosyalizasyon süreçleri farklılık göstermektedir. Bu farklılık bireye sonradan yani toplum tarafından öğretilmektedir (Özgür , 2010, s. 16). Sosyal öğrenme kuramı, diğer insanların davranışlarını gözlemleme, pekiştirme ya da ceza yöntemleri ile şekillendiğini ileri sürmektedir. Bu durumda en etkili faktörler anne-baba, öğretmenler, yaşlılarımız ve yakın çevremizin yanı sıra kitle iletişim araçlarının payı da oldukça önemlidir (Dökmen, 2019, s. 60-61). Kurama göre toplumsal rolleri kabul eden bireylerin ödüllendirilmesi, toplumsal cinsiyet rollerini yok sayarak kabul etmeyenleri cezalandırma yoluna gidilmesi sosyal öğrenme sürecinin bir parçası olarak görülmektedir. Toplumsal baskı yöntemiyle bireyin üzerinde hâkimiyet kurulup toplumun norm ve beklentilerini kabul ettirmeye çalışılarak, düzenli bir toplum yapısı inşa edileceği düşünülmektedir.

Sosyal öğrenme kuramının oluşmasında büyük rolü olan Albert Bandura, çocuğun cinsiyet rolü üzerindeki davranışları ödüllendirme ve cezalandırma yoluyla kazandığı bu süreçte örnek almanın önemini vurgulamaktadır. Bu kuram, ailede başlayarak okul ve arkadaş çevrelerinde hatta kitle iletişim araçları vasıtasıyla cinsiyetlerimize uygun davranışları rol model olarak, ödüllendirme ve cezalandırma yoluyla çocuklara aşılandığı vurgulanmaktadır (Zeybekoğlu, 2009, s. 19). Bu sosyal yaşam ilk olarak ailede başlamakta çocuk gözünü açtığı anda anne babasını tanıyarak hayata adım atmaktadır. Erkek çocukları babasını rol model alırken, kız çocuklarının annesini rol model almaktadır. Babasını rol alan çocuk süregelen toplumsal yapının rolleri gereği evi geçindirmek, güçlü durmak, dayanaklı olmak, eşini ve çocuklarını korumak gibi görevleri babasından öğrenmektedir; annesini rol alan kız çocukları ise süslenmeyi, bakımlı olmayı, kibar olmayı öğrenmektedir. Bunların aksi olduğu halde toplum tarafından dışlanmakta ama öncesinde ilk olarak ailede başlayan eğitim sürecinden dolayı anne ve baba suçlanmaktadır.

Gelişen kitle iletişim araçları ve teknoloji sayesinde bireyler arasında sosyal etkileşimin son derece önem kazandığı sosyal öğrenme kuramı, bireylerin sosyal gelişimlerini sağlamada ve öğretimsel aktivitelerin daha etkin olarak sürdürülmesindeki payı oldukça büyüktür. Davranışçı yaklaşımı temel alan bu yaklaşımın eksik yönlerini tamamlamayı hedefleyerek günümüzde psikoloji ve eğitim alanlarında geniş kabul görmektedir (Bayrakçı, 2007, s. 208-209).

Sonuç olarak baktığımızda, ailede anne ve babanın eğitimiyle başlayan bu süreç erkeğin ve kadının toplumsal cinsiyet farklılıklarının nereden başladığını yani toplum tarafından oluşturulan bir kalıba uygun davranışların ilk olarak ailede öğrenildiğini göstermektedir. Aileden sonra gelen sosyal çevre ise çocuğun toplumsallaşma alanını oluşturan yani rol ve beklentilerin öğrenildiği bir diğer önemli ortamdır. Birey sosyal çevresiyle ailede öğrendiklerini uygulamakta ve çevresinden yenilerini öğrenerek bu sürece uyum göstermektedir. Toplumsal cinsiyet rollerinin öğrenilmesinde etkili diğer faktör, kitle iletişim araçlarıdır. Kitle iletişim araçları özellikle televizyon çocukların cinsiyet gelişimini önemli açıdan etkilemektedir. Çoğu zaman farkında olunmasa da toplum tarafından belirlenen kalıpları içselleştirmesine neden olmaktadır.

1.4.4. Bilişsel Kuram

Lawrence Kohlberg tarafından ortaya atılan bilişsel gelişim kuramı, Piaget'in bilişsel gelişim kuramına dayanmaktadır. İnsanların bilişsel olarak tutarlılığa ihtiyacı vardır. Tutarlılığı oluşturmanın birinci yolu toplumsal cinsiyetini bulmaktır. Toplumsal cinsiyetini belirleyen çocuk toplumun beklentisini karşılamak ve toplum tarafından kabul görülmek adına cinsiyetinin getirdiği rolleri yerine getirerek toplumsallaşma sürecini tamamlamaktadır. L. Kohlberg'in bilişsel kuramına göre toplumsal cinsiyet olgusu ne doğuştan gelmekte ne de sosyal çevreden öğrenilen bir bilgiyi ifade etmektedir. Doğum ile başlayan cinsiyet oluşumu bireyin zihni gelişimi tamamladığında kimliğine uygun davranarak toplumsal cinsiyetini kendisi belirlemektedir. Kız çocuk, kimliğini idrak ettiği anda feminen tavırlara bürünmeyi, erkek çocuk ise kimliğini idrak ettiğinde maskülen davranması gerektiğini bilmekte ve ona uygun davranabilmektedir. Kısacası toplumsal cinsiyet kavramı, zihinsel gelişim süreciyle kazanılan bir olguyu ifade etmektedir.

Sosyal öğrenme kuramı, çocuğun çevreye karşı davranışlarını yetişkinleri tarafından şekillendirildiğini vurgulamaktadır. Bilişsel yaklaşımı ise bu durumu çocuğun bilişsel süreçleriyle açıklamaya çalışmaktadır. Bu yaklaşımı temellendiren kuramlardan

biri de Kohlberg'ün bilişsel gelişim kuramıdır. Bu kuram, Piaget'nin bilişsel gelişim kuramına dayanmaktadır. Piaget'e göre küçük çocukların düşünme algısı, büyük çocukların düşünme algısından farklıdır. Kohlberg'e göre, çocuklar olgunlaşma belirtisi içinde bulunduğu zaman kadın veya erkek olarak cinsel kimliklerini oluşturur ve bu kimlikler doğrultusunda davranışlarına şekil vermeye çalışmaktadır (Dökmen, 2019, s. 64-65). Bu bakış açısına göre, çocukların kimlikleri içinde yaşadığı topluma göre şekillenir yani toplumsal cinsiyet kimliğine göre ele alınmaktadır. Çocuklar ilk kez cinsiyetleri hakkında bilgi edindiğinde kız veya erkek gibi düşünmeye ve hareket etmeye başlarlar. Bu süreç cinsel kimliğin oluşum sürecidir (Güldü ve Ersoy Kart, 2009, s. 105). Toplumsal cinsiyet olgusu dışarıdan herhangi bir etkiyle öğrenilmemektedir. Cinsel kimliğinin farkına varan çocuğun toplumsal cinsiyet kimliği de oluşmaktadır.

Bilişsel kuramın evrensel ilkesinin altında ilk olarak cinsiyetleri birbirinden ayırmak yatmaktadır. Çocuklar bu süreçte ilk olarak kendi kimliklerini daha sonra çevresindekilerin kimliklerini tanıma yoluna başvurmaktadırlar. Buradan anlaşılacağı üzere çocuklar ilk olarak kadın ve erkek kimliklerinden hangisine ait olduğunu öğrenirler, sonrasında ise bireylerin birbirinden ayıran özellikleri öğrenmektedir. Böylelikle toplumsal cinsiyet kimliklerine uygun şekilde kadınlar kadınsı davranışlar gösterirken, erkekler erkeksi davranışlara özen göstermeye başlamaktadır (Çatık, 2008, s. 14-15).

Genel olarak bilişsel gelişim kuramına baktığımızda, toplumsal cinsiyet olgusunu sosyal çevresinden kazanmadığını ya da biyolojik olarak böyle bir kimliğe sahip olmadığını göstermektedir. Doğum ile başlayan cinsiyet kimliğinin farkına varıp idrak eden birey, cinsel kimliğine uygun davranış kalıplarının farkına varmaktadır. Bu fark ediliş zihinsel sürecin bir parçasını ifade etmektedir. Birey toplumun belirlediği kurallara ya da bu kuralların getirisine göre şekil almamaktadır. Kurama göre yapılan tercihten sabit bir cinsiyet rolü belirlenmektedir. Böylece ilk aşamada toplumsal cinsiyet tercihi yapılmakta, cinsel kimlik kazanılmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM
GÜZELLİĞİN BEDEN ÜZERİNDEKİ HÂKİMİYETİ

2.1. GÜZELLİK KAVRAMI

Sübjektif bir bakış açısından doğan güzellik kavramı, kültürel ve ekonomik yapının yanı sıra toplumsal yapı içinde önemli bir değer yargısı haline gelmiştir. Kişiden kişiye hatta kültürden kültüre değişiklik gösteren bu kavram, Antik Çağ'dan günümüze kadar değişip dönüşmüş birçok farklı tanımlamalarla karşımıza çıkmıştır. Güzellik algısı, içinde yaşanılan toplum tarafından oluşturulmakta ve toplumun sahip olduğu kültürler aracılığıyla öğrenilmektedir. Bu nedenle kültür değişim gösterdikçe güzellik algısı da kendini güncelleyerek, içinde bulunduğu zamana uyum göstermektedir. Toplumun içinde bulunduğu döneme uygun geliştirilen güzellik algısını içselleştirip ona uygun davranış gösterenler güzel kabul edilirken diğer taraftan bu duruma uyum göstermeyip başkaldıranlar ise çirkin kabul edilmektedir. Bu başkaldırı sonucunda toplumda pozitif ayrımcılığın nedenlerinin başında gelmektedir.

Güzelliğin ilk olarak sözlük anlamına bakacak olursak; “Bir nesnenin, öznde haz ya da estetik beğeni duygusuna yol açan temel bir özelliği. Görme ve işitme duyularıyla aracılığıyla beğenilen, hoş giden ve hayranlık uyandıran biçim ve ölçülerin meydana getirdiği uyumlu ve düzenli bütünü ifade etmektedir. Orantı, yetkinlik, basitlik, birlik ve ölçü yoluyla, duyguların ya da zihnin hoşuna giden, insanda estetik bir beğeni duygusu yaratan şey” şeklinde bir tanım karşımıza çıkmaktadır (Cevizci, 1999, s. 391). “Güzel” ve “Güzellik” kavramları sübjektif bir kavram olmaları nedeniyle herkes tarafından farklı anlamlar taşımaktadır. Dolayısıyla yapılan tanımlar bakış açısına göre değişiklik gösterebilir. Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre “güzel”, göze ve kulağa hoş gelen, hayranlık uyandıran, çirkin karşıtı, iyi, hoş, beklenene uygun düşen ve başarı düşüncesi uyandıran gibi on iki farklı anlam taşımaktadır (Yüksel ve Yıldırım, 2017, s. 18). Güzellik kavramının birden çok anlama ev sahipliği yapmasının altındaki en büyük neden olarak da kavramın sübjektif bir olgu olması yani herkesin güzellik olgusunun farklı anlamlar taşıması yer almaktadır.

Bütün bu tanımlamaların dışında güzel nitelemesi, ‘güzel bir düşünce’, ‘güzel bir davranış’, ‘güzel bir yapı’, ‘güzel bir manzara’, ‘güzel bir şiir’, ‘güzel bir makine’ gibi her türden nesneyle ilgili bir değer yargısı olarak kullanılabilir. Bu bakımdan felsefenin genel yapısı içinde de güzellik kavramının hakikatle özdeşliği bakımından metafizik bir değer, iyilikle özdeşliği bakımından etik bir değer, ilahi aşka gönderimi bakımından tasavvufî bir değer ve ondan alınan haz bakımından estetik bir değer olarak çeşitli felsefe disiplinlerini birleştirdiği düşünülmektedir (Yıldız, 2012, s. 90).

Soyut ve izafi bir kavram olan güzellik kavramı için kesin bir tanımlama yapmak yani güzelliği sadece fiziksel açıdan ele almamız doğru değildir. Böyle bir tanımlama yetersiz kalacaktır.      güzellik algısı, birçok farklı anlama çağrışım yapmaktadır. Bedeni, güzellik  l    ve  l     kabul etme fikri, Antik Yunan sanatıyla başlar;      sanat, oranlarını ve boyutunu insandan almıştır. Güzellik anlayışı içinde bulunduğu çağda ve toplumların kültürel yapısına bağlı olarak değişim göstermiştir (Yüksel ve Yıldırım, 2017, s. 18). Tarihsel süreçlere baktığımızda dönemin ileri gelen d ş   leri ve sanatçıları, güzelliği ve sanatı tanımlamaya ve değerlendirmeye çalışmışlardır. Platon’a göre güzellik; ideadır. Aristoteles’e göre güzellik; bir ahenk orantı ve düzenidir. Hegel’e göre güzellik; mutlak ruhun nesnelere yansımasıdır. Schopenhauer’e göre güzellik; mutlak iradenin kendisini dışlatmasıdır. 18. yüzyıla gelene kadar güzellik kavramı işlev, bellek, gelenekler ve inançlarla bağlantılı olarak çeşitli şekillerde tanımlanmıştır (Gökkaya, 2017, s. 436).

Estetik,  zne ile nesne arasında oluşturduğu beğerme duygusuyla ortaya çıkan bir durumdur. Eğer öznenin estetik bir bakış açısıyla baktığı bir nesne yoksa orada güzellikten söz etmek mümkün değildir. Güzellik kavramı tek başına ele alınıp değerlendirilen bir olgu olmamaktadır. Platon’a göre güzellik kavramı, kişiden kişiye ve çağdan çağa değişmeyen bir olguyu ifade ederken, Aristoteles’e göre güzellik, belirli bir uyumu yakalamaktadır. Yani insanın algısının dışına çıkan büyüklükte bir şey güzel olamaz. Güzellik, uyuma, orana ve düzene uygun olmayı hedeflemelidir ( etgin, 2022, s. 32). Antik  ağ d ş   leri güzellik adına zamanın şartlarına uygun şekilde birçok tanımlamalar yapmıştır. Bu tanımlamalarda belirli faktörler etkili olmuştur. Bu faktörlerden bir tanesi olan estetik olgusu, güzellik kavramının oluşumundaki en büyük etkeni oluşurmaktadır. Estetik ile güzellik kavramları birbirine görünmez bir bağ ile bağlanmıştır. Estetiğin temel hedefi güzeli aramak, güzele ulaşmak ve güzeli anlamlandırmaktır. Estetik sözcüğü, Grekçe’de duyulur algı anlamına gelen “Aisthesis” kelimesinden gelmektedir (Arat, 1987, s. 39). Estetiğin konusunu oluşturan temel problem, güzellik problemidir. Bu problem insanın var olduğu anda ortaya çıkmıştır. İnsan, karşılaştığı her nesneyi anlamlandırma yoluna giderek ona güzel, çirkin, iyi, kötü, yararlı, zararlı vb. kalıplarda değerlendirmiştir. Güzellik olgusu, insanı anlamlandırma yolu ile yüklemiş olduğu değerler içinde en önemli kavram olmayı başarmıştır (şimşek, 2014, s. 229).

Güzellik algısını konu edinen estetik algısı, sadece güzellik algısını ifade etmez. Estetiğin çalışma alanı içerisinde estetik objeden haz duyan ondan etkilenen estetik sübjeye bulunmaktadır. Bir objeye duyular yoluyla veri elde edilirken, duygularda işin içine girerek objeyi güzel, çirkin, iyi kötü vs. gibi değer yargılarıyla değerlendirilmektedir (Sekmen, 2012, s. 62). İnsanın güzellik kavramını betimlemesi, içinde yaşadığı toplumlardaki diğer bireylerin fiziki karakteristiğine göre şekillendiği anlaşılmaktadır. Güzellik denildiğinde akla gelen ilk güzellik formu fiziksel güzellik olmasından dolayı bireyler öncelikle dış güzelliklerini bir ölçüt olarak kabul etmekte ve güzellik olgusunu bu şekilde ifade etmektedir. Aynı şekilde güzel ve çirkin sıfatlarından habersiz olan doğadaki diğer canlılar, insanların düşünce ve duyguyla tanımladığı sınıflandırmalara maruz bırakılmıştır (Altındağ, 2020, s. 116).

Hoşlanılan, beğenilen birçok şeyi ifade etmek amacıyla kullanılan güzel sıfatı, zaman içerisinde toplumlarda oluşan kabul edilmiş ve stereotipleştirilmiş güzellik algısına dönüşmüştür. Genellikle toplum tarafından kadın ile özdeşleştirilen bir kavram olmasının en büyük nedeni Antik zamanlardan beri kadın ve kadın bedeni güzelliğin sembolü olarak düşünülmesi ve zaman içerisinde değişim gösterse de idealize edilmiş güzellik algısını her daim kadın bedeni üzerinden vurgulanmasıdır (Koç, 2018, s. 871). Hatta günlük hayatımızda bile güzellik algısı ve estetik kavramlarını gördüğümüzde ya da duyduğumuzda aklımıza ilk gelen kadın bedeni olmaktadır.

Toplumumuzda genellikle dış görünüşe göre insanlara tutumlarını gösterirler. Bu nedenle toplumda güzel bir görünüme sahip olmak bizlere sosyolojik ve psikolojik anlamda iyi hissettirecektir. İnsanlar güzel görünüme sahip olan kadın ya da erkek bireye olumlu tavır sergilerken, güzel görünüme sahip olmayan birey için tam tersi durum söz konusu olmaktadır (Okur, 2020, s. 120). İçinde yaşanılan toplumun değer yargılarının dışına çıkmak ya da dışında yer almak çirkin olmakla, değer yargılarına uygun görünmek güzel olmakla eş değer tutulmaktadır. Oysaki güzellik bedende ya da dış görünüşte yer almamakta, bireyin benliğinde yer almaktadır.

Güzellik algısı dinamik bir kavramı ifade etmektedir. Bu nedenle her toplumun kendi kültürüne özgü bir güzellik anlayışı bulunmaktadır. Antik Çağ'dan günümüze kadar pek çok ileri gelen düşünürler güzelliğe ilişkin tanımlamalarda bulunmuşlardır. Bu tanımlamalardan yola çıkarak güzelliği belirli bir tanımlama çerçevesinde ele almak doğru olmayacaktır. Estetiğin temel amacı, güzeli bulmak, güzeli aramaktır. Güzellik

kavramı denildiğinde akla gelen ilk şey kadın bedeni olmuştur. Günümüzde hala birçok güzellik tanımlamaları kadın üzerinden değerlendirilip ele alınmaktadır.

2.2. BEDEN ALGISI VE TARİHSEL DÖNÜŞÜMÜ

2.2.1. Antik Çağ Felsefesinin Bedene Bakışı

Tarihin her döneminde merak duyguna yenik düşen insanoğlu var olduğu andan itibaren yeni anlamların ve kavramların arayışı içinde bulunmuştur. Bunu yaparken iyi, kötü, güzel, çirkin gibi belirli niceleyiciler kullanmıştır. Bu niceleyicilerden olan güzellik kavramı, mutlak bir şekilde kalmamış tarihsel dönemlerde birçok değişime uğramış, değişip dönüşmüştür. Güzellik kavramını içselleştirmesiyle toplumsal statüsünün artacağına inanan birey, değişim içinde sürüklenmektedir. Bu değişimin öznesi özellikle kadın bedeni olmuş ve tanımlamalar çoğunlukla kadın üzerinden ifade edilmiştir. Güzellik olgusunu Antik Çağ felsefesinde ele aldığımızda güzellik kavramı adına dönemin filozoflarının birden fazla görüşleriyle karşılaşmaktadır. Bu görüşler ışığında dönemin estetiğe ve güzelliğe olan fikirlerini öğrenilmiştir.

Geçmiş çağlardan günümüze kadar uzanan güzellik algısının değişim noktası merak olgusu olmaktadır. Merak duygusu bireye pek çok açıdan kazanım sağlamıştır. İnsan, çevresinde olup biten süreci merak ettiği anda aslında öğrenim sürecine de adım atmaktadır. Merak duygusunun peşinden giderek öğrendiği kazanımın mutluluğu adına merak duygusuna yenilmektedir. Bu merak ettiği konulardan birisi de güzellik olmuştur. Güzellik duygusu, bir nesnenin öznedede oluşturduğu beğenilme duygusuna yol açan temel özelliğini ifade etmektedir. Birey toplumsal açıdan ön plana alınmak ve beğenilme duygusunun bedeninde yarattığı duygunun adını koymaktadır. Hissettiği bu duygu her insanın doğası gereği sahip olduğu bir duygudur (Özden, 2002, s. 61). Estetiğin bağımsız bir bilim dalı olarak 18. yüzyılda ortaya konulmasından önce güzellik üzerine düşüncelerini sistemli olarak sunan ve estetik üzerine kavramları sorgulayan ilk Antik Çağ düşünürü Platon ve devamında ise Aristoteles olmuştur (Tokdil, 2021, s. 144). Güzelliği bir şekilde anlamlandırmaya çabalayan Antik Çağ filozofları, o dönemde güzeli yararlı kavramı ile ilişki kurmuşlardır. Yani fayda saylayan her şey güzeldir algısıyla güzele olan bakış açısını bu yöne çekmişlerdir.

Güzelliği ilk kez felsefi bir yaklaşımla sorgulayan, kuram olarak ortaya koyan filozof Platon'dur (Arat, 1987, s. 39). Platon güzellik fikrini, diğer bütün kavramlardan

ayırarak, akıl yürütme yöntemlerinin üzerine çıkarmıştır. Güzelin asıl kaynağını arayan Platon, aynı zamanda güzelin doğru ve iyi ideleriyle olan ilişkilerini de göstermeye, güzeli insan ruhunun en gizemli alanları içinde bulmaya çalışmıştır. Antik Çağ'da bu konuyu Platon kadar derinlemesine inceleyen başka bir filozof ile karşılaşmamaktadır (Arat, 1987, s. 40). Platon güzel kavramını hayatının gençlik dönemi, olgunluk dönemi ve yetişkinlik dönemi adı altında üç farklı döneminde incelemiştir. Güzellik kavramını, gençlik döneminde kavram olarak, olgunluk döneminde töz yani cevher olarak belirlemeye çalışan Platon, aynı belirlenimi yaşlılık döneminde matematik olarak ele almıştır. (Arat, 1987, s. 46). Platon'un güzellik kavramı hayatının üç döneminde üç farklı algıyla açıklaması güzellik kavramının dinamik bir yapıya sahip olduğu ifade etmektedir.

İlk olarak Platon, Sokratik dönem diye de adlandırılan gençlik döneminde güzeli kavram olarak belirmeye çalışmıştır. Güzelin tanımı ilk olarak Büyük Hippias'da Sofist Hippias ile Sokrates arasında bir diyalogda geçmektedir. Hippias, güzele örnek olarak tek tek güzel nesneleri gösterir ama Sokrates bunların güzel şeylerin birer örneği olduğunu kendisinin güzelin doğrudan kendisini aradığını söyler. Birçok güzel tanımı denemelerinden sonra diyalog bir çıkmaz ile sonuçlanmaktadır (Arat, 1987, s. 43).

Olgunluk döneminde ise Platon, güzeli daha detaylı ele almıştır. Sevgi, güzele kavuşmanın, yaratıcılığa ulaşmanın aracıdır. İnsanı ölümsüz kılan tek şeyin sevgi olacağını ileri sürmektedir. Ona göre ölümsüzlüğe kavuşmak ya beden ya da ruh aracılığıyla olur. Gerçek güzelliğe erişmek isteyen için bedenlerin güzelliği yeterli değildir aynı zamanda ruh güzelliğini beden güzelliğinden üstünde tutulması gerektiğini savunmaktadır. Böylece beden güzelliğine aldanmamayı öğrenileceğini ileri sürmüştür (Arat, 1987, s. 44). Platon yaşlılık döneminde ise salt geometrik biçimlerin güzel olduğunu öne sürmekte biçim güzelliğinin sayı ve sayıların orantısından doğan matematik bir güzellik olduğunu ve bir düzeni, bir uyumu (harmony) dile getirdiğini söylemektedir. Ona göre güzelliğin belirleyicisi orantı ve bakışımdır (Arat, 1987, s. 47). Dolayısıyla Platon bu dönemde oransal, sistematik düzenin güzelliğine vurgu yapmaktadır. Güzelliğin belirli bir uyumdan meydana geldiği görüşündedir.

Güzellik kavramını sorgulayan bir diğer ileri gelen filozof Aristotelestdir. Ona göre güzeli duyulur algıya ve güzelin özünü biçimsel özelliklere de dayandırır. Güzel, uyum, oran ve ölçüden oluşur. Güzeli manevi dünyadan uzakta tutup maddi dünya algılamakta ve nesnelerin özünde yatan nesnel özellikleri maddesel bir temele dayandırmaktadır (Söylemez, 2017, s. 229). Aristoteles'in matematikten faydalanmasının

en önemli nedeni bir düzen ve orandan faydalanarak güzelliği açıklamaya çalışmakta olmasıdır. Güzel, ister canlı bir varlık olsun, isterse belli parçalardan oluşmuş bir nesne olsun, içindeki parçaların uyumlu olduğunu göstermediğini ileri sürmüştür. Aynı zamanda canlının ya da nesnenin kavrama gücünü aşmayacak büyüklükte veya küçüklükte olmaması gerekmektedir. Aristoteles'e göre kavrama gücünü aşan şeyler güzel olarak görülmemektedir (Arat, 1987, s. 52-53). Aristoteles ile Platon'un güzellik olgusuna bakışı ne kadar farklı iki uç noktada yer alıyormuş gibi dursa da Aristoteles'in matematiksel düzen şeklinde güzelliği ele aldığı noktada Platon ile aynı fikre ev sahipliği yapmakta olduğunu göstermektedir.

Aristoteles ve Platon'un dışında güzellik olgusuna farklı bir görüş de Plotinos'tan gelmiştir. Plotinos'ta tıpkı Platon'da olduğu gibi, duyulur nesnelerin güzelliğinden ayrı, bunlardan önce gelen ve bunların üstünde bulunan bir güzellikle, ruhsal (veya tinsel) güzellik olduğunu görüşündedir. Plotinos'a göre algı dünyasındaki bulduğumuz güzel, ruhun bir yansımasıdır ve bu yüzden bir şekle sahiptir. Bu nedenle Plotinos, tinin güzelliği arınmaya dayanan ve böyle olduğu için de ahlaksal bir güzellik olduğunu belirtmektedir (Arat, 1987, s. 56-57). Plotinos'a görüşüne göre güzellik olgusu bireyin içinde yani ruhunda sahip olması gerektiği bir olguyu ifade etmektedir. Ruhunun temizliği ve güzelliği, aynı zamanda bedensel güzelliği de beraberinde getireceği düşüncesini öne sürmektedir. Plotinos'un ruh güzelliğinin beden güzelliğiyle dışavurum görüşü de tıpkı Platon'un olgunluk dönemindeki güzele bakışı yani ruh güzelliğini savunduğu dönemiyle benzerlik göstermektedir.

Günümüzde hala popüler olan güzellik algısının temelleri Eski Mısır'a kadar uzanmaktadır. Eski Mısır döneminde güzellik algısına baktığımızda, güzellik uğruna bedene yapılan herhangi bir işlem toplum tarafından hoş görülmeleyen bir durum olarak görülmemektedir. Tam tersine bakımlı ve güzel olmak toplum tarafından olumlu karşılanmakta, özellikle dine kabul törenlerinde vücut bakımları önemli bir yere sahip olmaktadır. Mısırlılar güzellik olgusunu estetik duruşun ötesine taşıyarak fayda sağlamaya çalışmışlardır. Örneğin Mısırlıların gözlerine çektikleri sürme ya da rastığın sürekli gözyaşı bezlerini tahriş ederek çölde gözlerin yanmasını önlemek gibi faaliyetlerde bulunarak güzel olmanın başka yollarını da bulmuşlardır (Paquet, 2015, s. 14-15). Güzellik algısına dikkat ettikleri kadar dönemin imkânlarının el verdiği kadarıyla temiz kalmaya da özen göstermişlerdir. Eski Mısır'da kadın ve erkekler, vücut temizliklerini Mısır'ın bazı göllerinden elde ettikleri Nil balçığı ile temizlenmektedirler.

Sonrasında vücut altın rengine çalan, sarı bir aşıboyasıyla ovularak parlatılır, damarlar maviyle belirgin hale getirmektedirler. Uzatılmış ve karartılmış kaşların tam altında ise kara sürme çekilmiş gözler, balık biçiminde uzatılmaktadırlar. Yüzlerine pembemsi bir hava katmak ve renkli bir parlaklığı sağlamak için kirpikler alınır ve elmacık kemikleri pembeleştirilmişlerdir (Paquet, 2015, s. 16-17).

Mısır değerli ışıltılarla parlarken, M.Ö. 12.-8. yüzyıllar arasında sadece vücut bakımına yönelmişlerdir. Erkeklerin ve kadınların güzelliğini Meksika çayıyla yapılan kokulu banyolar ve kokulu yağlarla yapılan masajlar oluşturmaktadır. Eski Yunan dönemine göre Mısır idealarının tamamen yapaylıktan oluşan güzellik algısını savunmayarak, doğal güzelliğin üzerinde durmuşlardır. Yunan ideallerine göre güzellik ne vücut bakımı ne de onun yapay bir biçimde süslenmesinde yatar, onlara göre asıl güzellik bütünle parçaların uyum içinde olmasıdır. Vücut orantısızsa bunu cerrahi operasyonlar yerine yapaylıktan uzak bir şekilde, doğal bir güzellik kazandırmaya yarayan jimnastik oyunları ile düzeltileceğini görüşündedir (Paquet, 2015, s. 18). Eski Mısır doğal çözümlerin yanı sıra günümüzde hala yapılmakta olan birçok cerrahi operasyonlarının ilk adımları Eski Mısır dönemde ortaya atılmıştır. Bu da güzelliğe verilen önemin bir göstergesini ifade etmektedir.

Güzellik duygusu ve bunun beraberinde getirdiği beğenilme arzusu insan var olduğu andan itibaren benliğimizde mevcuttur. Antik Çağ'dan günümüze kadar güzellik algısı birçok sorgulamalara uğramış, net bir tanımlama yapılmaya çalışılsa da bu konuda başarılı olunamamıştır. Antik Çağ'da güzellik felsefi anlamda dönemin birçok farklı filozofları tarafından ele alınmıştır. Bu filozoflardan biri olan Platon, güzelliği derinlemesine incelemiş ve asıl güzelliğin ruh güzelliği olduğunu savunmuştur. Bu sonucunun peşinden arayışını sonlandırmamış, hayatının üç farklı döneminde üç farklı görüş ileriye sürmüştür. Platon'dan sonra gelen birçok filozof onun görüşlerinden etkilenmişlerdir. Güzelliği sadece Eski Yunan ideali üzerinden ele almayıp Eski Mısır dönemine de baktığımızda güzel görünmek adına belirli tıbbi müdahalelerin yapılabileceğini savunan bir toplum görüşü hâkim olduğu görülmektedir. Eski Mısır'ın görüş anlayışıyla birebir ters düşen oransal güzelliğin öne plana alındığı Eski Yunan idealizmine göre güzellik adına doğal yöntemlerden çok yapay yöntemleri savunmuşlardır. Cerrahi müdahalelere karşı olarak bunları doğal yöntemlerle aşılabileceği düşüncesiyle kalan Eski Yunan toplumunu gerisinde bırakarak günümüzün cerrahi

operasyonlarına büyük katkı sağlayan Eski Mısır döneminde yapılan işlemler olduğu bilinmektedir.

2.2.2. Orta Çağ Döneminin Bedene Bakışı

Güzelliğin dönemsel değişimine baktığımızda Orta Çağ'ın güzellik anlayışı, Antik Çağ'daki ideal beden için orantısal güzellik önemini kaybetmemiştir. Orta Çağ, güzellik algısını Antik Çağ'ın güzellik anlayışının bir tık ötesine taşmayı başarmış, güzellik algısının alanlarını genişleterek güzelliği farklı boyutlar kazandırmıştır. Antik Çağ'dan farklı olarak en önemli ilerleyişi güzellik malzemeleri olmuştur. Bu dönemin en büyük farklı din olgusunun güzelliği etkisi altına almasıdır. Güzellik algısı ne kadar ilerlemeyi başarsa dahi din denetimi altında tutulmaya çalışılmıştır. Orta Çağ döneminde doğallığın güzel olarak kabul edildiği, güzelleşme uğrana yapılan bütün çabaların hoş karşılanmadığı hatta dini dogmalar tarafından yasaklar koyularak engellendiği belirtilmiştir. Bütün bu engeller ile güzellik algısının önüne set konulmaya çalışılsa da Orta Çağ güzellik adına bir geçiş dönemi sayılmasının önüne geçememiştir.

Güzellik adına yapılan her türlü işlem ve bakımların ölçütü, Orta Çağ insanının gündelik hareketlerini kontrol altına almaya çalışan kilise tarafından belirlenmiş, güzellik uğruna yapılan tüm eylemler din dışı olarak kabul edilmiştir. Boyaların bireyleri çirkin ve olduğundan fazla dikkat çekici gösterdiğini, şehveti ve arzuyu simgelediğini, sağlık açısından da bedene zarar verdiğini, deri ölümü gibi hastalıklara neden olabileceği görüşüyle dini dogmalar aracılığıyla engellenmeye çalışılmıştır. Güzellik ürünlerinin kullanılması Tanrı'nın yaratmış olduğu bedene yani Tanrı'ya karşı gelmek, yaratılanın şeklini bozmak anlamına geldiği görüşüyle hareket edilmesi istenmiştir (Paquet, 2015, s. 31-34). Kiliseye göre bedenin üzerinde değişiklik yapmak, Tanrı'nın yarattığı şekli yani doğallığı bozmak demektir. Bu nedenle güzellik malzemeleri kullanmak hoş karşılanmadığı gibi aynı zamanda günah sayılmaktadır. Güzellik uğruna yapılan her türlü işlem bireyi kilise ile karşı karşıya bırakılacağı düşüncesiyle geriye itilmesi zorlanmıştır.

Orta Çağ insanı için güzellik algısı, rasyonel olduğu için ahlaki ve psikolojik değerleri de içermektedir. Bu nedenle Orta Çağlılar estetik algının sadece somut olanın güzelliğinden öte, görünen bir gerçeklik ile sınırlandırılmayacak kadar geniş bir kavram olduğu fark edilmiştir. Yani onlar güzelliğin, metafizik alana doğru ilerlemekte olduğunun da hep bilincinde olmuşlardır (Zeytinoğlu, 2012, s. 53). Dönemin önemli filozoflarından biri olan Aziz Augustinus'un güzelliğe olan bakış açısı, tüm güzellik

tanımlamalarının yanında en çok ilgi gören tanımlama olmuştur. Augustinus’a göre güzellik olgusu, belirli bir renk hoşluğunun yanı sıra uzuvların uyumunu ifade eder. Bu estetik anlayıştaki en eski ve en yerleşik kavram, kökü Sokrates’ten önceki filozoflara uzanan oransal uyumluluk, oran ve sayı kavramından gelmektedir (Eco, 2020, s. 61).

Orta Çağ döneminde ise yaşlılık, çirkinlik ile eşdeğer görülmektedir. Bu durumda bireyler, yaşlılık belirtilerini kusur olarak gördükleri için doğal karşılamamakta ve genç görünmek uğruna birçok farklı yollara başvurmuştur (Sagaert, 2020, s. 56). 12. yüzyılda Müslümanlardan sürme ve merhemi getiren Haçlılar, bireylerin bedenleriyle ilgili dertlerini yeniden ortaya çıkarmıştır. Boyanmak anlamına gelen far sözcüğünün kullanımı da 12. yüzyılda görülmektedir. 13. ve 14. yüzyıllarda tıp kitaplarında, tenin beyazlaştırılması, saçların boyanması, derideki kırıksıklıkların ortadan kaldırılmasına ilişkin reçeteler bulunmaktadır (Paquet, 2015, s. 34-35). Orta Çağın güzellik ideallerine göre kadın, sarışın, kıvrıkcık ve dalgalı saçlar, pembemsi dudaklar, açık bir alın, ince ve koyu yay gibi kaşlar ve iki kaşın arasında düzgün ince bir burun ile dönemin ideal yüz hatlarını çizmektedir. Yüz güzelliğinin yanı sıra vücut güzelliğine ilişkin ince bel, ufak ve yuvarlak göğüsler, dar kalçalar ve hafif çıkık karın geriye kalan ideal görüntüyü eksiksiz bir şekilde tamamlamaktadır (Paquet, 2015, s. 35-36).

Orta Çağın güzellik anlayışı Antik Çağ’a göre büyük farklılar görülmemektedir. Orta Çağ döneminin güzelliğe ulaşma adına doğallıktan sıyrılarak kusurları örtme adına farklı güzellik argümanları kullanılmış, güzelliğe dair birçok yeni adımlar atılmıştır. Orta Çağ’ın ideal bedeni Antik Çağ’a göre değişikliklere uğramış daha fazla yüz ve beden hatları ön plana çıkarılmıştır. Fakat Orta Çağ döneminde güzellik kilise tarafından belirlenen ahlaki bir durum haline getirilmiştir. Bu nedenle güzelleşme arzusu günah işlemek ile eş tutularak engellenmeye çalışılan bir olgu halini almıştır. Yapılan savaşlar ve ticaretler aracılığıyla güzellik adına yeni gelişmeler öğrenilmiş olsa dahi toplumun birey üzerindeki etkisiyle birlikte beden ve yüz güzelliğine olan yönelim artmıştır. Dönemin ünlü filozoflarının da görüşlerine bakıldığında Antik Çağ’ın izlerinin silinmediğini güzelliğin uyum ve oran ile ilişkilendiğini görüşü devam etmiştir.

2.2.3. Rönesans Döneminin Bedene Bakışı

Rönesans döneminde, Orta Çağ döneminde görüldüğü gibi Antik Çağ’ın izlerini taşımayarak güzellik algısına farklı bir boyut kazandırmıştır. Beden, bir bütün halinde değil parçalar halinde orantısal boyutlarla ele alınmıştır. Beden güzelliğinin yanı sıra saç

bakımı ön plana çıkmıştır. Rönesans dönemiyle birlikte ilk kez “makyaj” kelimesi ortaya atılmıştır. Rönesans dönemi her boyutuyla güzellik adına atılan değişimleri ve yeni adımları ifade etmektedir.

Rönesans döneminde ise beden artık maneviyattan öte maddesellik boyutuna geçmiştir. Yavaş yavaş ruhsal boyutundan sıyrılan güzellik algısı, bilimsel boyuta doğru ilerlemeye başlamıştır. Rönesans bu görüşüyle, bedene yeniden kendini tanımlama, yeniden doğma fırsatını kazandırmıştır. Dönem içerisinde yaşanan sosyolojik değişimler insanların bedenini ayrıntılı bir şekilde tanıma isteği uyandırmış ve insan hayatının anlamı, yaratılışı üzerine sorgulamalarda bulunmaya başlamıştır (Kara O. , 2017, s. 187). Kendini tanımlamaya başlayan birey, artık bedenini parça parça tanımlamaya başlamıştır. Bu dönemde vücut mimari bir parçaya dönüşmüştür. Parçalara ayrılır, sonra tekrar birleştirilir, her şeye karşın değişmezlikle uzaktan yakından ilgisi bulunmayan ideal bir örneğin içine sokulur. Dönemin ileri gelen kişileri Dürer’le Leonardo da Vinci ideal değerlere sahip diyagramlar oluşturup yüzün çizgilerini altın oranla parçalara ayırmıştır (Paquet, 2015, s. 46).

İdealize edilen güzellik bütünden ayrılan parçaları bir kenara bırakıp, bedenin her kesimi boyutunu bütünsel boyuta göre şekillendirmedir. Örneğin başın yüksekliği, her zaman bütün beden yüksekliğinin sekizde birine denk olmalı, ya da yüzün bütünü (alın ve çene arası), her zaman gövdenin üçte biri, kalçaların yarısı, baldırların yarısı kadar olmalıdır (Vigarello, 2013, s. 47). Güzelliği oransal ve matematiksel olarak incelediğimizde belirli oranların olmadığında vücudu ayaklardan başa kadar parçalara ayıran oranlara, matematik ya da simgesel dizilere göre düzenlenir. Kadının üç beyazı (ten, dişler, eller), üç kırmızısı (dudaklar, yanaklar, tırnaklar), üç karası (gözler, kaşlar, kirpikler) olmalıdır ve ideal vücudun yedi, dokuz ya da otuz üç kanonuna uymak durumundadır (Paquet, 2015, s. 46).

16. yüzyılın sonuna geldiğimizde ise yüzün boyama eylemi her ne kadar toplumun üst kesimlerindeki insanlarda görülmeye devam etse de bu dönemde yavaş yavaş önemini yitirdiği artık bedenin çekiciliğini kokuların sağladığı bilinmektedir. 19. yüzyıla kadar makyaj yapmak hile yapmak, insanları kandırmak, dolap çevirmek gibi anlamlara geldiği düşünüldüğü için kullanımına pek sıcak bakılmamıştır (Paquet, 2015, s. 49). Rönesans döneminde makyaj yeni bir önem kazanmakta ve olumsuz yorumlarla karşılaşmaktadır. Bu nedenle bu dönemde kadın bu amaçla değil sadece güzel görünmek amacıyla makyaj yaptığında olumsuz eleştirilere maruz kalmayacaktır. İnsanları

kandırmak adına değil sadece güzelliği adına yapılması beklenen bir algı halini almıştır (Sagaert, 2020, s. 43).

Dönemin sadece yüz güzelliği ön plana çıkmamıştır aynı zamanda kadınları saç bakımlarına ayrı bir özen göstermektedir. Altın sarısı oldukça popüler olmuş güzelliğin sadece altın sarısından var olacağı görüşündelerdir. Kadınlar bionda karışımıyla, açık şapkanın üstünden güneşte kurutarak saçlarını sarartmaktadırlar (Paquet, 2015, s. 48). Dönemin yüz güzelliğine önem verildiği kadar üzerinde durulmayan bir olgu olsa dahi saç bakımına da önem verilmiştir. Saçların çok fazla dikkat çeken bir durum ve doğal bir olgu olduğu düşünüldüğü için saç bakımının üzerinde fazla durulmamıştır.

Rönesans döneminde beden yeniden inşa sürecine girmiştir. Bu dönemde beden farklı açılardan incelenmiştir. Parçalara ayrılan bedeni belirli oranlarla idealize edilmeye çalışılmıştır. Makyaj sadece güzel görünmek adına yapıldığından hoş karşılanacağı bir döneme adım atılmıştır. Rönesans döneminde güzellik olgusunu sadece elit kesimi ilgilendiren bir algı olarak görülmekte aynı zamanda saygınlık ve zenginliğin bir simgesi olarak görülmektedir. Bu algı toplumun genelinde kalıplaşsa dahi zaman içerisinde silinerek güzellik algısının her bireyin ulaşabileceği bir olgu haline getirmiştir.

2.2.4. XVIII. Yüzyıl Dönemi Bedene Bakış

XVIII. yüzyılında oluşturulan güzellik algısı diğer dönemlerde olduğu gibi değişip dönüşerek farklı bir boyuta geçiş yapmıştır. En önemli değişim her anlamda hür bir bakış açısı oluşmuş, bireysel bir moda ikonu başlatılmıştır. Kadınlar üzerinde oluşturulan tabuları yıkmış, artık kendilerine yeni bir yol çizerek özgürce bakım yapabildikleri bir dünya yaratmışlardır. Toplumun baskılarını, normlarını, bedenine karışılan her konuyu ellerinin tersiyle itmişlerdir. Bireysel kendi iradeleri ve arzularınca yani kendine yakışan güzelliği kendilerine uyarlamış öznel bir güzellik algısı oluşturmuşlardır. Aklın değil, duygunun ön plana geçtiği bir döneme adım atılmıştır.

18. yüzyılın başlarında portrenin yani yüz güzelliğinden çok beden güzelliğine önem verilmiştir. Dönemin güzellik algısına göre idealize edilen beden ölçüleri ince bel, kalın kalça ve bedeni taşıyabilecek küçük ayaklar moda haline gelmiştir. Güzellik uğruna dönemin kadınları ise beli incelten korselerin içine sığınmış, büyük kalçalar uğruna sahte baldırlar kullanmış, ayaklarını ise yüksek topuklarla küçük göstererek sıkı düzen altına alınan bedenini dönemin güzellik algısına hazır hale getirmiştir. Bu dönemde insan bedeninin çalışarak oluşturduğu kastan nefret edilmiş onun yerine çıtı pıtı, sevimli bir

kadın modası yer almıştır (Paquet, 2015, s. 56-57). Artık beden güzelliğine verilen önem şeklin ve mükemmelliğin yerini bireysel zevklere bırakır. Güzellik algısını bireysel bir olgu olarak ele alarak sübjektif bir şekilde şekillenen bedenler inşa edilmiştir (Vigarello, 2013, s. 101-102). Geçmiş dönemin toplumsal baskısından ve otoritesinden sıyrılan birey, kendi bedeni üzerinde yeni düzen kurarak yaşamayı öğrenmiştir. Bedene doğal yollarla kazandırılan her şeyden nefret edilerek, doğallıktan kaçılmıştır. Güzellik uğruna yapay olan her şey bu dönemde daha cazip gelmiştir.

Bireysel bedenin bu şekilde göz ardı edilmesinin asıl nedeni ise bedenin zaman içerisinde izole oluşudur. Zaman içinde tek tip bir beden algısının oluşmasıyla beden güzelliği rafa kaldırılmıştır. Beden güzelliği insanlar arasında ayırt edici fark yaratan bir olgu olmaktan çıkarak yerini yüze çevirmiş ve ilgi odağı artık bakışlar olmuştur. Modern toplum bireysel bedeni ele alarak disiplin altına almak için çaba harcamaktadır. Modernlik olgusu, bireylerin zaafı ve arzuları doğrultusunda bedenlerini tamiri mümkün olmayan birer makineye dönüştürmektedir (Çabuklu, 2004, s. 98).

XVIII. yüzyılın beden algısını bir kenara bırakan birey, bu defa yüz güzelliğinin bir üstü saç bakımına yönelmiş ve bu dönemde perukçular ortaya çıkmıştır. Perukçular, tasarladığı saç şeklinin bireylerin dış görünümüne uygun uyarlayacak şekilde onlara sunmaktadır. Bunun en büyük nedeni yüzün ortaya çıkaran ve dikkat çeken kısmın saç olmasıdır. Bu nedenle saç bakımı, güzellik olgusunun yüze uyarlama haline gelir. Bu dönemde makyaj ürünleri de yüz hatlarını ön plana çıkarmaktadır. Örneğin, “Bu renk tonu size gidecek” şeklinde tasvirlerle bireysel hatlar belirlenmeye çalışılır. XVIII. yüzyılda, makyaj yapmak artık sadece ilahi bir aldatmanın ötesine geçmiş, toplumdaki diğer bireyleri aldatma yoluna girmiştir (Vigarello, 2013, s. 125-128). XVIII. yüzyılda, güzellik sadece yüz güzelliği yani far kullanımı ile sınırlı değildir. Artık yüzün ötesine bedene geçiş sağlanmış, fazla vücut sıvılarından kurtulma gibi yöntemlere başvurulmuştur. Bu dönemde soğukun beden üzerindeki etkileri fark edilmiş, yürüyüşlerin sağlık üzerinde olduğu kadar güzelleşme üzerinde de etkileri görülmüştür (Vigarello, 2013, s. 133-134). Bu dönemde güzellik doğallıktan uzak olarak tamamen yapay bir hal alırken, güzellik sağlıklı bir beden yerine güzel bir beden olmaya hız kazanmıştır. Sağlık için değil güzellik uğruna her yolu deneyen birey, başta kendisiyle yaptığı yarışı fark etmemektedir.

XVIII. yüzyılda güzellik algısı bireysel izler taşımaktadır. Artık fiziki güzelliğin yerini mutluluk ve zevk veren güzellik algısı almıştır. Kişiler kendilerini nasıl güzel

hissediyorlarsa o şekilde profil belirlemişlerdir. Bireylerin güzelliğini belirleyen birbirinden farklı kozmetik malzemeleri kullanılmaktadır. Bu dönemde bireyler tamamen özgür iradeleriyle bedenlerini güzelleştirme çabası içine girmişlerdir. Bu çaba sağlık ile birleştirilmiş, hem idealize edilen bedenlere sahip olma hem de sağlıklı bir bedene kavuşma arzusu ile birçok atılımlarda bulunulmuştur. Doğal görünümünden ziyade yapay oluşumlara başvuran birey, bu dönemde herkesçe aynı olgudan sıyrılarak hemen farklı olan yöne eğilim göstermiştir. Bu dönem özgür bedenler bir yana, hemen olması için yapay yollara başvuru farklı ve dikkat çeken bedenlerin oluşturulmaya çalışıldığı bir dönemi ifade etmektedir.

2.2.5. XIX. Yüzyıl Dönemi/Kapitalizm ile Birlikte Bedene Bakış

19. yüzyıla gelindiğinde ise makyaja olan olumsuz yaklaşımlar artık alışılan bir durum halini almış ve eski tabuları yıkmaya başlamıştır. Bu dönemde güzellik süslenerek oluşan bir algıyı temsil etmeyi bırakarak, gözler güzel bedenlere değil temiz bedenlere çevrilmiştir. Dönemin güzellik algısına bakıldığında melankoli bir atmosfer hâkimdir. Bu görüntüyü bir adım ileriye taşıyan birey zaman içinde bu negatif atmosferi bir moda dönüştürmüştür. Yüz güzelliğinin ötesinde beden güzelliğine daha çok verilmiş, bacaklar bu dönemin öne çıkan bir parçası haline getirilmiştir.

19. yüzyılın başında soylular ile emekçiler arasında temizlik önemli bir ayrımı ifade etmekteydi. Banyo kullanımı dairelerde yıkanma odalarının yapılması ile temizlik oranında büyük gelişmeler görülmektedir. Henüz günlük temizlik aşamasına geçilmemiştir ama belirli aralıklarla yapılan beden temizliği hayatımıza girmeye başlamıştır (Paquet, 2015, s. 62-63). Makyaja ve bakım ürünlerine olan karşı tutumlar bu dönemde yıkılmaya başlamıştır. Önceden doğallığı bozan aşırılığa kaçan, insanı aldatıcı görüşleri yavaş yavaş ortadan kalkmıştır. Artık hafif yapılan, abartıya kaçılmayan makyajların çekici geldiği kanısına varılmıştır. Bu dönemde önemli bir diğer etmen ise yapılan hafif makyajların yanı sıra hoş kokular kullanılması, günlük yaşam monotonluğunu değişik bir havaya sokmakta ve olumlu enerjiler verdiğine inanılmaktadır (Vigarelo, 2013, s. 152).

Bu dönemde yaşanan değişimlerin bir diğeri ruhsal anlamda yaşanan değişikliklerdir. XIX. yüzyılın güzellik algısını artık romantizm akımı yön vermektedir. Romantik dönem boyunca, maneviyata, melankolik güzelliğe ve ruhsal yaşama yani içsel duygulara önem verilecektir. Bembeyaz solgun bir ten, simsiyah saç, karamsar bir bakış,

altlarında mor halkalar oluşmuş gözler ve çökmüş yanaklara sahip olmak bir moda haline gelmiştir (Sagaert, 2020, s. 116). Kadınlar bir deri bir kemik kalmak uğruna sadece sirke içip limon yiyerek, gözleri çöksün diye de gece geç saatlere kadar kitap okuyarak dönemin şartlarına uyum göstermeye çalışmaktadır. Aynı zamanda klorozlu (kansız) ya da veremli bir yüz algısını yaratmak için “cehennem delikleri” olarak tanımlanan gözlerini turuncuya kaçan bir sarıyla makyaj yapmaktadırlar (Paquet, 2015, s. 64-65).

XIX. yüzyılın güzellik algısı artık bireyleri tam anlamıyla doğallıktan yapaylığa doğru yöneltmektedir. Çünkü bu dönemde doğallık çirkinlik ile eş değer görülmektedir. Bu nedenle görünümün giysilerle ve aksesuarlarla değiştirilmesinde estetik anlamda payı vardır. Kabaca aldatmak, öteki insanları kandırmak anlamına gelen makyaj bu anlamını yitirerek ve cildin eksiklerini gideren bir araca dönüşmektedir (Paquet, 2015, s. 72-73). Makyaj kullanımının artışı fark edilince güzelliği bir amaç haline dönüştürmüştür pazar alanları oluşturulmuştur. Burada güzellik ürünleri ve güzellik bakımları gibi yeni ifadeler ortaya çıkmış, büyük mağazalarla dağıtım ağı oluşturularak tüketim ağı daha da genişletilmiştir (Vigarello, 2013, s. 190). Artık makyaj yapılması hoş olmayan bir durumdan sıyrılmış ve toplumun havasını değiştirmek adına yapılması gereken bir olguyu ifade etmiştir. Toplumda oluşan bu bakış açısıyla tüketim kültürünün bir paçası haline gelen kozmetik ürünleri kendi payına düşeni almıştır.

Bu dönemin güzellik algısıyla birlikte, yüzler derinleşir, gözler tıpkı solgunluk gibi, ruha sesleniş bir derinliği vurgular. Vücut hatlarındaki bu değişim, XIX. yüzyılın güzelliğini daha da önemli boyutlara getirir. (Vigarello, 2013, s. 147). Kadının vücut hatları bu dönemde daha etkin hale gelir. Alt beden, üst bedene göre üstünlük kazanarak fiziksel ölçülerin değişiminde büyük farklılıklar görülmektedir (Vigarello, 2013, s. 171). Bu dönemde yüksek topuklu ayakkabıların önemi oldukça fazla vurgulanmaktadır. XVIII. yüzyılda dikkat çektiği gibi, bu ayakkabılar bacakları yakınlaştırır ve bedenin duruşunu güzelleştirir görüşü hâkimdir. Önceki yüzyılların aksine burada, bedenin en ince hatlarına kadar detaylandırmak için yüzden ayaklara kadar tamamı tasvir edilmiştir. XIX. yüzyılın ortalarına kadar beden ölçülerine bakıldığında, kalça hatları net bir şekilde genişlemiş, korse bedenin şekle sokulmasında önem kazanmıştır. Korse ağır eleştirilere konu olsa da, toplumda saygınlık kazanmak adına saygıdeğer bir duruş sergilemek için bedenin dik duruşunu ve ifade etmektedir (Sagaert, 2020, s. 117). Yüksek topuklar, bedeni ince ve dik gösteren korseler, toplumsal statü kazanımı ve toplumsal prestij açısından oldukça önemli yere sahip olmuştur.

XIX. yüzyılın sonunda ilk kez beden kitle indeksi hesabı yapılmış, ideal beden ölçülerinin 65 kilo için 1m 65 cm boyun uygun olacağı sonucuna varılmıştır. Gazetecilerin “çirkin kadının çok fazla çaba sarf etmesi gerektiğini” yazması üzerine kadınlar, spora başlayıp bedenlerini keşfetme yoluna girmişlerdir. En güzel bacak, en güzel ense ve en güzel göğüs yarışmaları düzenlenmiştir. Böylece, insanlar inceliği güzellik ile özdeşleştirirken, şişmanlık çirkinlikle eş değer tutulmuştur. XIX. yüzyılda güzellik algısına bakıldığında karşımıza ince hatları olan zayıf kadınlar çıkarılmıştır (Sagaert, 2020, s. 119). Sıfır beden söylemleri bu dönemde ortaya atılmıştır. Bu söylemler kadınları diyet ve spora başlamasında etkili olmuş artık özellikle spor kadınların hayatının vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir.

19. yüzyıl güzellik açısından farklı boyutlara ulaşmıştır. Artık beden alt ve üst olarak ikiye ayrılmış, alt beden daha fazla önem kazanmıştır. Temizliğin ön planda olduğu bu dönemde insanlar solgun görünmeyi ve karamsarlığı moda haline getirmişlerdir. Bedenlerini şekle sokmak, dik bir duruş göstermek için topuklu ayakkabılar ve korseler bu dönemde önem kazanmıştır. İlk kez ideal beden ölçüleri hesaplanmış, zayıflık güzellik algısı ortaya atılmıştır. Bu durum bireyleri diyet ve spora yönlendirmekte önemli rol oynamıştır. Artık makyaja aldatıcı olduğu yönünde yapılan eleştiriler bir kenara atılmış, aşırılığa kaçmadan makyajlar gün yüzüne çıkarılmıştır. Kozmetiğin ön plana çıkması ile güzellik ürünleri satılan mağazalar açılmıştır.

2.2.6. XX. Yüzyıl Dönemi/Medya Çağında Bedene Bakış

XIX. yüzyılın güzel kabul edilen bedeni algısı tamamen yıkılmış, yerini güçlü, sportif bir güzellik algısı yer almıştır. Spora olan görüş tamamen değişmiş, artık sporla oluşturulan kaslar çirkinlik olarak değil güzel bir duruş olarak algısı oluşmaya başlamıştır. Kadınların göstermiş olduğu bu profil bedenlerine yansımış, bu dönemin algısına göre kadınlar daha maskülen bir görünme çabası içine girmiştir. XX. yüzyılda meslek hayatına atılan kadınlar, maddi özgürlerini elde ettiklerinde özgür bir beden hissederek, güzellik bakımlarına daha fazla yoğunlaşmışlardır. Maddi gücünü eline alarak iş hayatında bir konuma sahip olması kadını diğer dönemlerden ayıran en önemli değişimi ifade etmektedir.

Opera-Comique’in şarkıcısı Marthe Davelli, 1920’li yılların başında Biarritz’de ileri sürdüğü “güneş sayesinde hayranlık uyandıracak” görüşüyle modaya değişik bir bakış açısı ile başlatmıştır. Güneşlenme ile ortaya çıkan bronzlaşma modası, güzellik

algısını farklı aşamaya taşımıştır. 1930'lu yıllarda medyalar içeriklerini bir anda esmerleşme modasını destekleyen ürünleri tanıtırken bulmaktadır (Vigarello, 2013, s. 217). Kadınlar, 1925 yılına doğru güneşin bedenine sağladığı yararları, aynı zamanda da cildine kazandırdığı ışıltılı renklerin güzelliğini keşfetmektedir. Güneşte kalmanın güzelliğe olan katkısı olduğu kadar tehlikeli yönlerinin de açığa çıkması bireyleri bronzlaşma algısından hiçbir şekilde soğutmamıştır (Paquet, 2015, s. 82).

Toplumsal yapıda zaman içerisinde esmerleşme tutkusu bronzlaşma modasının ötesine geçmiştir. Bu geçiş özellikle modern dönemde karşılaştığımız modern insanın ilk kendi kendine ayırmak istediği zamanı bir ayrıcalık haline getirmesiyle ilişkilendirilebilmektedir (Vigarello, 2013, s. 218). Bu dönemin bir diğer güzellik algısı kadınların oluşturmuş olduğu kısa saç modasıdır. Artık korse gibi bedeni zorlayıcı güzellik aletlerinden tamamen vazgeçilmiş, doğal yollar ile bedene şekil verme yoluna girilmiştir. Çağdaş kadının düz karınlı, küçük göğüslü, kaslı geniş omuzlu, yani erkeksi bir beden yapısını benimsemekte ve bedenini bu yönde şekillendirmektedir (Paquet, 2015, s. 78-79). Maddi ve manevi her açıdan özgür hisseden kadın, bedenini de sıkı ve onu bir kalıba sokmaya çalışan her şeyi reddetme yoluna gitmiştir. Erkeklik olgusundan kendine düşen payı alan kadın, bedensel olarak da erkek görünümüne sahip olmak adına kısa saç, kaslı omuzlar gibi daha maskülen görünümde olmayı amaçlamıştır.

Kadınlar, özellikle Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra gitgide daha çok meslek hayatına atılarak serbest mesleklerle uğraşmaya başlamışlar ve güzellik harcamalarına ayırabilecekleri kendilerine ait paraları olmuştur. Bu dönemde kadınların, güzel kalma mücadelelerine devrim niteliği taşıyacak yeni imkânlar ortaya çıkmasına yol açmıştır. Estetik cerrahi hızla gelişmiş, artık yüz germe, göğüs, karın, topuk cerrahisi gibi işlemler dönemin şartlarına uygun olarak daha çok tercih edilir hale gelmiştir (Paquet, 2015, s. 80).

XX. yüzyılın başlarında güzellik algısına idealize edilen tek bir algıyı doğrulayan ve daha önce hiçbir dönemde karşımıza çıkmayan güzellik bakımı enstitüsü oluşturulmuştur. Kremler, farlar, parfümler, pudralar güzellik ürünlerinin hepsi ilk kez ticaret ve bakım nesnesi güzellik projesinin evrenselliğini bizlere sunulmuştur (Vigarello, 2013, s. 201-202). Kadınların iş hayatına tamamen adapte olmalarıyla beraber, beden üzerindeki hâkimiyetlerinde de özgürleşme sürecini beraberinde getirmiştir. Kendi bedenim, kendi kararım düşüncesiyle ilerleyerek toplumsal beklentilerin hepsine rest

çekebilmiştir. Kadınların güçlü duruşları ve bedenleri üzerindeki baskın davranışları kozmetiğin evrensel boyutlara ulaşmasına büyük katkı sağlamıştır.

Korselerinden kurtulan kadınlar artık daha özgür bir profilden ilerlemeyi hedeflemiştir. Artık zayıflığa ve sıkıcı korselerin yerini daha mücadeleci, güçlü kadınlar almaktadır (Paquet, 2015, s. 78). Artık bu dönemde kadınlar üzerinden çirkin veya güzel gibi niteleyici sıfatlar üzerinden konuşmak mümkün değildir (Sagaert, 2020, s. 139-140). Tüm bu değişimler kadına belli başlı gözle görülür değişimler sağlamış, artık görünüşüne karşı verdiği savaştan kaçmayan, estetik operasyonlar ile savaştan güçlü, kendinden emin kadınlar almıştır (Sagaert, 2020, s. 140). Bu durum bedenine daha sıkı sarılan ve bedeniyle barışık kadınları ortaya çıkarmıştır. Birey artık yapaylık uzak doğal kazanımlarla elde edilen güzelliğin peşinden gitmeyi hedeflemiştir.

1930'da, ünlü cerrahlardan biri geleceğe ilişkin şöyle diyebilir: "Yirmi yıl içinde, estetik cerrahi sayesinde, bakımsız olmak yaşı ya da çirkin olmak o denli yakışsız bir şey olarak değerlendirilecektir" (Paquet, 2015, s. 81). Bu dönemin modası hızlı şekilde değişim göstermektedir. 1930'lu yıllarda sade, abartıya kaçmayan hafif farlı makyajı kadını o dönemde cazibeli hissettirirken 1935 yılına gelindiğinde bu algı tamamen değiştiği görülmektedir. Artık yeni dönemin modası platin sarısı, dalgalı saçlı, kalın dudaklı, kaşları alınmış genç, sporcu kadın profili olarak kendini güncellemiştir (Paquet, 2015, s. 85). Bu dönemde kadın kendi içerisinde gizli bir savaş vermiş ve bu savaşta bir taraf belirlemiştir. Bu seçimini doğallaştırılmış güzellikten yana yaptığı görülmektedir (Paquet, 2015, s. 89). Seçimini doğallıktan yapan birey, artık iç güzelliğine önem vermeye başlayarak kozmetik ürünlerinden yavaş yavaş kopmaya hazırlanmıştır.

1990'lı yıllarda, makyaj ürünlerinde özellikle ojelerin ve farların satışlarında gözle görülür düşüş yaşanmaktadır, kadınlar gitgide makyaj ürünlerindense bakım ürünlerini kullanmayı tercih ederek doğal güzelliği savunmuşlardır. Doğal güzellik kazanmaya çalışan tüketiciler, yapaylığı bir kenara bırakarak sağlıklı bir beden derdine düşmüşlerdir. Artık metafizik yöntemler ön plana çıkmış, bireyler bedenlerinin tedavisinin yanı sıra ruh tedavisine ihtiyaç duymaya başlamışlardır. Bu durumu bir çeşit arınma ve tedavi yöntemi olarak içselleştirmişlerdir (Paquet, 2015, s. 90). Asıl tedavinin görünüşte değil ruhen yapılması gerektiği düşüncesi tamamen topluma yerleşmiş ve bireyler artık manevi boşluklarını doldurmaya yönelmiştir. Spiritüel bakış açısına yönelerek ruh temizliği gibi faaliyetlerde bulunmaya başlamıştır.

Bu dönemde kadın cinsiyetinin ön planda olmasının temel nedeni sanayi devrimiyle gerçekleşen maddi güç olgusudur. Kadınların meslek hayatına atılmaları, onları güçlü kılarken aynı zamanda kendilerine ayrılan bakımın kapılarını açmıştır. Bu durum en çok estetik cerrahi operasyonlarını etkilemiştir. Kozmetik ürünlerin kullanımının artışıyla beraber ticaret de artış göstermiş ve ilk kez güzelliğin evrenselliği kabul edilmiştir. XX. yüzyılın güzellik algısı kendi içinde de hızla değişip dönüşen bir güzellik algısı görülmektedir. 1990'lı yıllarda doğal güzellik adı altında artık makyaj ürünleri ellerinin tersiyle itip, organik ürünlere yüz çevirmiştir. Bu dönemi diğer dönemlerden ayıran en önemli özelliklerinden biri maneviyata yönelme yaşanmıştır. Modernliğin dini boyutuyla, huzurlu ve sağlıklı bir yaşama yönelim başladığını göstermektedir.

2.3. İDEAL GÜZELLİK ALGISI

İdeal güzellik algısı çok boyutlu bir kavramı ifade etmektedir. Tarihsel süreç boyunca dinamik değişim gösteren ideal beden algısı, özellikle kadın bedeni üzerinden ele alınmıştır. İçinde bulunduğu toplumun adeta aynası haline getirilen kadın bedeni, her dönemin ideal güzelliğini nesilden nesile aktarılmasını üstlenmiştir. Her tarihsel dönemin kendine özgü güzellik ve ideal beden yaklaşımı bulunmaktadır. Bu nedenle ideal beden algısı ortaya atılan yeni bir anlayışı ifade etmez. Geçmiş dönemlerden bugüne var olan güzelliğin değişimini ifade etmektedir. Sürekli değişim dönüşüm içinde olan bu anlayış, günümüzde çeşitli cerrahi müdahalelerle farklı bir boyuta ulaşmıştır.

Görme duyusu, konuşmadan önce gelmiştir. Çocuk konuşmaya başlamadan önce bakıp tanımayı öğrenmektedir (Berger, 2020, s. 7). Bu nedenle insanlar ilk olarak gördükleri yani göze hitap eden güzellikleri hoş karşılayacaktır. İnsanlar İlk Çağlardan itibaren içinde bulunduğu dönemin şartlarına göre idealize edilen güzellik algısına uyum gösterip, dış görünüşlerine önem vermişlerdir. Bunun için bitki köklerini, yosunları ve hayvan tüylerini kullanmışlardır. Bunun yanı sıra doğadaki diğer materyallerden yararlanarak çeşitli boyaları, kınaları ve güzellik malzemelerini kullanarak daha estetik ve alımlı görünmeye çalışmışlardır (Haspolat ve Kağan, 2017, s. 141). Güzel görünme arzusu günümüzdeki şeklinden ne kadar uzak olsa da geçmiş dönemlerde de güzellik algısının karşımıza çıktığı görülmektedir. Hangi dönemde olursa olsun, insanlar önce gördüklerinden etkilenme yoluna gitmiştir.

İçinde yaşanan dönemin şartlarına, kültürüne ve diğer pek çok tanımlayıcı faktörlerinin etkisiyle sürekli değişim gösteren güzellik algısı, geçmişten günümüze kadar artarak süregelmiştir (Agcadağ, 2017, s. 158). İnsanlığın var olduğu andan günümüze kadar bireylerin üzerinde hâkimiyet kurmaya çalışan iktidar mekanizmalarının bireyi denetim altına almaya çalışırken, öncelikle bedene yönelmelerinden dolayı güzellik algısı değişim halindedir (Kara, 2017, s. 182). Beden üzerinden yapılan bu okumaların temel gayesi birey üzerinde hâkimiyet kurmaktır. Birey toplumdan dışlanmamak adına mevcut algıya istese de istemese de uyum göstermek zorunda bırakılmaktadır. Algıya uyum gösteren birey, zaman içinde farkında olmadan kendi isteğiyle bu modele uyum sağladığını düşünerek güzellik ideasının içine hapsolmaktadır.

Mitlerde, efsanelerde, masallarda, filmlerde, reklamlarda, eğitim materyallerinde, dizi ve bilgisayar oyunlarında hatta ütopya edebiyatında kadın ve güzellik birlikte ayrılmaz bir ikili olarak yer almıştır. Geçmiş dönemlerde zenginliğin, asaletin, doğurganlığın sembolü kilolu kadın, günümüzün güzellik algısında ise zayıf kadın olarak güzel algılanmaktadır (Ersöz, 2010, s. 46). Geçmişten günümüze güzellik algısına baktığımızda maddesel bir güzellik olgusunun ön planda tutulduğu, sanatta bu olgunun kadın bedeni üzerinden anlatıldığı görülmektedir. Örneğin Rönesans döneminde beden güzelliğinin sunumunu tamamen erkeğe hitap eden, güzelliğini erkeğe sunan ve varoluş nedeni erkek olan yönüyle kadın bedeninin merkeze alındığı ileri sürülmektedir (Deniz, 2019, s. 4).

Beden algısı, Rönesans döneminde en belirgin haliyle karşımıza çıkmıştır. Güzellik birey için kendini ifade etme biçimi olduğu kadar toplumsal olarak da güzelliğini, saygınlık kazanmak amacıyla kullanmaktadır (Koşar, 2020, s. 92-93). I. Dünya Savaşı'ndan sonra kadınların beden algısında değişimler başlamıştır. Bu tarihe kadar balık etli olarak nitelendirilen kadınlar güzel olarak algılanırken, bir zaman sonra bu güzellik algıları tamamıyla değişmiştir (Ersöz, 2010, s. 46). Günümüzde ise, kadınlar için ideal beden imgesini tanımlarken ince, uzun ve genç, erkekler için ise kaslı, uzun boylu gibi sıfatlar kullanılmaktadır. Bu idealize edilen ölçüler kültürün bir parçası haline gelmiş ve bireylerin kısa süre içerisinde kabul edilmesinde özellikle kültürün payı göz ardı edilememektedir (Atik ve Örtten, 2008, s. 20).

Endüstri devrimiyle birlikte kas gücüne dayalı meslekler aracılığıyla bedenin yarar sağlayan özelliğini ortaya çıkarmış, beden bir varlık olarak görülmemiştir. Bedene yönelik algı tümüyle değişmiş sübjektif beden algısı yerini toplumsal bir beden algısına

bırakmıştır. Artık beden bireysel özgür irade ile şekillendirilen bir varlık olmaktan çıkıp, toplumun normlarına, isteklerine göre şekillendirilecek bir metaya dönüşmüştür (Nadasbaş, 2019, s. 12). Toplumsal beğeni ve isteklerin ötesinde beden algısı, bireye doğumundan itibaren bedeniyle arasında kurduğu ilişkisini incelemektedir. Kadının kendi bedenine yabancılaşması, dış görünümünden endişe duyması ve bedenini çevresine göre yeniden şekillendirme çabasıyla ilişki kurmaktadır (Bilgen Ülken ve Yüce, 2020, s. 46).

Endüstri devriminden sonra özellikle düşünce yapısı ve yaşam biçimi değişmiş, insanlar gelenekleriyle bağlarını yavaş yavaş koparmaya yüz tutmuştur. Bu kopmaların en büyük nedenlerinden birisi köylerden kentlere yapılan göçlerdir. Göç olgusu ile köyler kentlere dönüşürken, kentlerde megapol şehirlere dönüşmektedir. Geçmiş dönemlerin “Güzellik Tanrıçaları” olarak tasvir edilen, heykel veya tablolarla karşımıza çıkan güzel kadın algısının, günümüzde medya aracılığıyla karşımıza çıkan ideal güzellik algısı ile örtüşmediği kolaylıkla anlaşılmaktadır (Yüksel ve Yıldırım, 2017, s. 17). Tarihimizin geçmiş yıllara ait tabloları incelediğimizde muhteşem cazibe ve güzellikleriyle dilden dile dolaşan sultanların günümüzün güzellik algısıyla örtüşmediği görülmektedir.

Günümüzde ideal bedeni tanımlanırken zayıflık, uzun boy ve gençlik gibi sıfatlar öne çıkmaktadır. Toplumda birçok bireyin ideal güzellik algısına sahip olmamasının sonucu olarak, bireylerde güven eksikliği, yeme bozukluklarıyla ilgili belli başlı hastalıkların önünü açarken bunların yanı sıra estetik cerrahi müdahaleleri de ortaya çıkmıştır (Atık ve Örtten, 2008, s. 17). Dönemin şartlarında güzellik algısı adı altında zayıf olma ideali takıntı ve kendi bedenini beğenmeme gibi durumlar, bireyin yaşamını tehdit eden bir yeme bozukluğu geliştirmiştir. Anoreksiya ve diğer yeme rahatsızlıkları zengin toplumların hastalıklarıdır ve gıdanın az olduğu ülkelerde böyle bir algıdan söz edilmemektedir (Giddens ve Sutton, 2016, s. 448). Tarihsel bağlamda geçmiş dönemlere baktığımızda zayıf kadınlar çirkinlik ve yoksulluk ile ilişkilendirilmektedir. Günümüzde ise zayıflık, maddiyat ile ilgili bireysel bir durum olmaktan çıkarak sosyolojik bir boyuta ulaşmaktadır.

Bireyin kendisini başka bir beden üzerinden tanımlamasının iyi sonuçlar vermemiş, aksine bedenine yüklenen birey birçok hastalık ile karşı karşıya kalmıştır. Psikolojik olarak başlayan bu süreç, sosyolojik bir hal almıştır. Birey bedeninden uzaklaştıkça yenileşme yani estetik cerrahi operasyonlara başvurmuştur. Yapılan cerrahi operasyonlarla birey, psikolojik ve sosyolojik açıdan mutlu hissederek öz güvenini yerine getirdiği düşünmektedir. Postmodern dönemde beden yeniden şekillenmeye başlamıştır, bu

dönemde ortaya atılan önemli süreçlerden bir tanesi “form” sürecidir. Bu dönemde form, toplumsal norm haline gelmiştir. Birey kendisini bakımlı, sağlıklı ve güzel hissettiğinde, idealize edilen güzellik sürecine dâhil olmaktadır. Postmodern dönemin ideal beden algısı genç, esnek, bronzlaşmış, sıkı tenli, hijyenik, formda bir beden olarak sunulmaktadır (Özbolat, 2011, s. 324-325).

İçinde bulunduğu dönemin şeklini bireyin temel gayesi karşı cinsiyet tarafından dikkat çekme ve beğenilme duygusuyla hareket eden mekanizmaya dönüşmektedir. Beğenilme arzusu ve dikkat çekme eylemlerinin altında yatan asıl neden ise eril ve dişil arasında fark göstermektedir. Erilin doğası gereği duysal faaliyetlerinin içinde en fazla gelişeni gözleri olmakta bu nedenle göze hitap eden şeyler ilk önce dikkatini çekmektedir. Bu durum dişil için aynı değildir. Bu özelliğini fark eden dişil ise göze hitap etmenin yarışı içine girmiştir. Sadece erile karşı değil kendi hem cinsleri arasında da güçlü bir rekabete neden olmuştur. Bu yarış tarihsel dönem içinde eril ve dişil kimlikleri arasında değişip dönüşmüş ama sürekliliği korumayı başarmıştır (Berger, 2020, s. 47). Tüketim toplumunda beden algısı üzerinde hâkimiyet kurulup, toplumsal normlar ile şekillendiren bir proje haline getirilmiştir. Toplumun idealize olarak dayattığı ve kaçınılmaz bir şekilde bizlere empoze edilen güzellik uğruna vermemiş gereken savaş listesini bizlere sunmaktadır. Bu listede güzellik maskeleri, diyet reçeteleri, solaryum, botoks gibi kusursuz bir vücuda ve güzelliğe sahip olabilmenin maddeleri yer almaktadır. Böylelikle ideal beden algısı kaçınılmaz bir son haline gelmekte ve bireyler kendilerine uyarlanan maddeleri bedenlerine uygularken bulmaktadır (Ersöz, 2010, s. 39).

Bu tüketim alışkanlığı ise imkânlarla sahip olma ya da olmama durumunu, güzellik ya da çirkinlik gibi kavramlarla ilgili sorunları beraberinde getirmektedir. Tüketim olgusunun kadın bedeninin üzerindeki hâkimiyetinin bu denli fazla olmasının altında güzellik olgusu bulunmaktadır. Güzelliğin kadın üzerindeki beklentisinin tahakkümünün mantıksal çerçeve içerisinde düşünerek aşabilmek oldukça zor görünmektedir (Elçik, 2009, s. 259). Tüketim olgusuyla birlikte, güzellik algısı ile sağlık birleştirilmiş, sağlıklı beden adı altında dönemin vücut kitle indeksine uygun zayıf bir beden aynı zamanda dönemin modası haline gelen bronzluk, bakımlı görünüşler gibi birleştiğinde ortaya çıkan yeni sürecin adını tanımlamıştır. Birey istese de istemese de bu sürece bir şekilde dâhil edilmek zorunda bırakılmıştır. Dâhil oldukça hoşuna gitmekte, güzelliğin cazibesine kapılmaktadır. Bu süreçte medyanın etkisi oldukça büyük bir paya sahiplik etmektedir. Kadınlar, medya aracılığıyla idealize olarak karşılarına çıkan beden

algısını gördükçe kendilerini eksik hissederek bu sürece katılmak istemektedir. Farklılıklar yani asıl özgün güzellikler yerini yapay güzelliklere bırakmaktadır.

Bizlere sunulan tek tip güzellik algısı artık her bireyin yapması gereken bir zorunluluk haline getirilmiştir. Bireyin beğenmediği bir uzvuna cerrahi müdahale yaptırması için öncelikle buna ihtiyacı olduğunu hissetmesi gerekir. Güzelleşme hedeflerimize ulaşmamız güçleştikçe tüketim her daim kendini yenilemektedir. Kilolu beden algısının ise günümüz ideal güzellik algısına ters düşmekte, yerini 90-60-90 olarak idealize edilen yeni beden ölçüleri almıştır. Bu beden ölçüleri 32 bedene yani sıfır beden söylemini ifade etmektedir (Güryuva, 2012, s. 109). Bu aslında farkında olmadan bize sunulan bir değişim sürecini ifade etmektedir. Çünkü çoğu bireyin idealize olmuş bedene karşı eksikliği olmaktadır. Ve içinde bulunduğu dönemin güzellik algısına körü körüne adapte olan birey, her dönemde eksiklerle karşı karşıya kalması kaçınılmaz bir son olmaktan kurtulamamaktadır.

Geçmiş dönemin şartlarına göre ideal güzellik algısına uygun olan beden algısı, günümüzün güzellik algısına ters düşmektedir. Birey, idealize edilen beden karşında eksikliklerini tamamlamaya çalışarak bu sürece dâhil olmaktadır. Bu süreçteki en büyük etki olarak medya karşımıza çıkmaktadır. Postmodern dönemin güzellik algısı da zaman içinde değişime uğrayacak asla sabit kalmayacaktır. Bu nedenle bazen bedenimizin kontrolünü kaybetmeden, içinde bulunduğumuz durumda geçici olacağının bilincinde olmamız gerekmektedir.

2.4. GÜZELLİK ENDÜSTRİSİ

2.4.1. Güzellik Endüstrisinin Sosyolojik Değerlendirilmesi

Güzellik algısı ne kadar fiziksel bir olgu olarak karşımıza çıkmış olsa da sadece bireysel açıdan bakmamız doğru değildir. Geniş bir çerçeveden baktığımızda dış görünüşümüz aynı zamanda birçok boyutuyla ele alınmaktadır. Bedenimiz, içinde bulunduğumuz topluma göre şekil almaktadır. Toplumsal yapıdaki değişimler bireyin bedenini doğrudan etkilemekte, güncel güzellik algısına uyum göstermesini beklemektedir. Beden olgusu sadece sosyolojik açıdan değil toplumsal yapıdaki diğer alanlarda da etkisi gözlenmektedir. Günümüzde güzellik algısına uyum göstermede çoğunlukla estetik operasyonlara başvurulmaktadır. Bunların yanı sıra kullanılan

kozmetik ve bakım ürünlerinin hepsinde güzellik endüstrisinin payının büyük olduğu bilinmektedir.

Geçmiş çağlarda vücudun temizlenmesi, dış görünüşün güzelliği adına insanlar doğadan faydalanmış, birtakım yöntemler ortaya koymuşlardır. Günümüzde bu yöntemler yerini ileri teknolojiye sahip laboratuvarlarda üretilen bakım ürünlerine bırakmıştır (Agcadağ, 2017, s. 158). Tarih boyunca kadınlar ve erkekler, o dönemin güzellik algısına uymak amacıyla bir takım losyonlar ve kremler kullanmışlardır. Günümüz ise sağlıklı beden adı altında birçok marka ve kuruluşlar, beden üzerinde uygulanması için kozmetik ürünler üretmektedir (Bulut, 2020, s. 1033). Geçmiş zamanlardan günümüze kadar ister kadın ister erkek her birey dış görünümüne ve kıyafetine önem göstermiştir. Her birey içinde bulunduğu zamanın şartlarına uygun bir şekilde bu temizlik ve bakım ihtiyaçlarını gidermiştir. Güzellik endüstrisi tarihsel bir olgudur. Geçmiş zamanların şartlarında da vardı, günümüzün şartlarında da vardır ve gelecekte daha ileri teknoloji bir karşımıza çıkabilecek bir olgudur.

Beden olgusu tek başına var olmamakta, içerisinde sosyal, kültürel, ekonomik hatta dönemin birçok dinamiklerini içinde barındırdığı için sosyolojik açıdan ele alınması gerekmektedir (Çakır, 2020, s. 261). Dolayısıyla bedenin fiziksel olduğu kadar, sosyal ve kültürel boyutları da bulunmaktadır. Beden bireyin vücut şekline, dışarıdan görünüşüne dayanır yani kişinin kendini dışavurumunu ifade etmektedir (Öngören, 2015, s. 38). Güzellik endüstrisinin beden üzerindeki gelişimi politik, sosyal, ekonomik ve kültürel süreçlerini aydınlatmaktadır. Bu durumda beden üzerindeki siyasi savaşların sonu cerrahi operasyonlar ile tamamlanmaktadır. Saç ve güzellik ürünlerinin reklamlarının belirlenen cinsiyetin çevresinde şekillenmesi kültürel çekişmelere örnektir (Bulut, 2020, s. 1034). Moda endüstrisinin insanlara öğretmiş olduğu güzellik mitinin bireyler üzerindeki etkisinde kitle iletişim araçlarının rolü oldukça büyüktür (Ersöz, 2010, s. 37). Postmodernizm ideal bir beden algısı çizmektedir. Bu ideal beden, kolektif norm ile birleşip bireye rüya gibi bir beden sunmaktadır (Özbolat, 2011, s. 320). Gerçek beden ve ideal beden arasındaki uyumsuzluk bireyin bedenini yeniden oluşturma amacını ortaya çıkarmaktadır (Koşar, 2020, s. 95). Sosyolojik açıdan bakıldığında obsesif kompulsif bir hal alan güzellik algısı bireyi sağlığı pahasına etkisi altına almıştır.

Kitle iletişim araçları aracılığıyla bireylere empoze edilen küresel güzellik algısı (kadınlar için daha çok uzun boylu, sarı saçlı, ince bel ve bacaklı ve renkli gözlü vs. iken erkekler için ise kaslı, geniş omuzlu, uzun boylu vs.) öne sürülen bir gerçekliktir. Bir taraf

bireyleri kitlesel olarak tüketim algısına yönlendirirken, diğer taraf ise bireyler üzerinde başka şekillerde hâkimiyet kurma çabası içine girmeye çalışmaktadır. Güzellik endüstrisinin zaman içerisinde büyümesi ve ticarileşmesi bir şekilde sağlık alanını da doğrudan veya dolaylı bir biçimde etkilemektedir. Bu kolda ise karşımıza sağlık piyasası çıkarılmaktadır (Bulut, 2020, s. 1034).

İdealize edilen erkeklik bedeni, fiziksel ve zihinsel güce sahip olan kişi şeklinde tasvir edilmektedir. Erkeklik olgusuyla bağlantılı olarak fiziksel güç, acıya dayanıklılık, hızlı ve çevik olma nitelikleri erkeklik algısı üzerinden okunurken bunların yanı sıra; güç gerektiren spor faaliyetlerinden biri olan futbol “erkek sporu” olarak tanımlanmıştır. Sadece futbol ile kalınmamış güce dayalı diğer sporlar ile geleneksel sporlarımız da erkeklik kimliği ile ilişkilendirilmiştir. Erkeklik kimliğinin beden algısı üzerinden daha çok sportif bir görünümün yanında sağlıklı beden algısıyla birlikte belirtilen çerçeveye kaslı-pazılı olma, boy ve kilo bakımından heybetli vücut özelliklerine sahip olma, sakal ve bıyık bırakma, erkek giyimi aracılığı ile sosyal “erkek bedeni” prototipine ulaşmak hedeflenmiştir (Yürek ve Balcı Karaboğa, 2018, s. 962). Çünkü sağlıklı bir beden çoğu kez bedenin dış görünümüyle ilişkilendirilmektedir. Güzellik, zayıflık, kaslı bir bedene sahip olmak ve fiziksel zindelik ile eş değer tutulur. Erkeklik olgusu spor ile sağlıklı beden algısını kas gücüne toplayarak toplumsal yapıda hem güçlü hem sağlıklı imajı oluşturmaktadır. Yaş aldıkça yıpranan beden sağlıksız görünümle eş değer tutularak, spora daha fazla önem verilmiştir. Bu durumun sonucunda birey, yaşılanan bedenine karşı olumsuz düşünce oluşturmaya, bedeni için kaygılanmaya başlamaktadır (Özbolet, 2011, s. 323). Spor ile sağlıklı görünüme ideal bedenlere kavuşmayı arzulayan bireylerin yanı sıra spora ve sağlıklı beslenmeye zaman ayırmadan kısa yoldan genç görünmek adına yapay ve cerrahi yöntemlere başvuran bireylerde bir şekilde zayıflığı, gençliği güzel olmakla idealize eden güzellik endüstrisinden payını almaktadır.

Güzellik endüstrisi tek bir alana değil, birçok alana etki etmektedir. Bunlardan biri de sağlık alanıdır. Bedenin sağlığını, güzellik ile ilişkilendirilmiştir. Bedenimiz zayıf ise sağlıklı, kilolu ise hasta bir bedene sahip olduğumuz görüşü hâkimdir. Bu süreçte insanlar artık yaşlılığı doğal bir durum olduğu kabullenmeyip, korkunç bir son gibi bakılmaktadır. Yaşlanma karşıtı kremler ile genç kalmanın yollarını aramaktadır. Bireyler güzelliği gençlik olarak algılamakta, her yaşın kendine göre güzelliği olduğunu görmezden gelmektedir. Bu durum büyük markalar üzerinde rağbet gördükçe güzellik endüstrisi kendisine düşen payı almaktadır. Güzellik endüstrisinin acılı cerrahi

operasyonlarından defalarca canı yanan binlerce birey, gün geçtikçe organik ürünlere yönelmiş çareyi doğal yollarda aramaya başlamışlardır. Her ne kadar organik ürünlere yönelim artarsa artsın, küresel çapta bakım ürünlerinin satışını gerçekleştiren uluslararası markalar bu endüstriden büyük kazançlar elde etmeye devam etmektedir (Bulut, 2020, s. 1035-1036).

Üretimin tüketimden fazla olduğu zamanlarda bir endüstrileşmeden bahsetmemiz mümkün değildir. Endüstri devriminden sonra tüketim olgusu üretim olgusunu geçmiştir. Bu da üretim toplumundan tüketim toplumuna geçişi bizlere göstermektedir. Toplumun hemen her alanında görünen değişim sürecine dâhil olarak yeni kimlikler ve idealize edilen güzellik algısını cinsiyet kimliklerine uyarlanması beklenmektedir. Postmodern süreç ile sosyolojik anlamda kendisini toplumsal yapıya kabullendirme çabası içine giren birey, belirlenen standardize edilen güzellik algısını koşulsuz bir şekilde kabul etmektedir. Güzellik algısı da bu dönüşümlerle birlikte farklı boyutlara ulaşmıştır. Tüketim toplumunda beden, fiziksel görünüşünden ibaret şahsi bir güzellik olarak görülse de arka planda sadece bireysel değil, sosyolojik, psikolojik, ekonomik hatta siyasal boyutlarını da kapsamaktadır. Güzellik endüstrisi ise kadın bedenine empoze edilen ideal güzellik algısına ulaşması için bin bir çeşit çözüm yolları üretir. Burada medyanın etkisi oldukça büyüktür. Bireyler medyada idealize edilen güzellik algısını gördüğünde, oluşturulan algı üzerinden kendi eksiklerini bulup onarma ya da ortadan kaldırma yolunu izlemektedir.

2.4.2. Medyanın Güzellik Endüstrisindeki Yeri

Medya yaşamımızın vazgeçilmez bir parçasıdır. Hayatımızın her anında görselliği ile insan üzerinde etkisi inkâr edilememektedir. Reklam ve moda da bu etkilerin en başında gelmektedir. Sanayi devriminden sonra teknoloji çağı ile hayatımızda temelli bir etki sağlayan medya üzerinden insanlar belirlenen kalıplara uyum göstermeleri beklenmiştir. Bireyler medyada gördükleri bedenlere göre kendi bedenlerini tanımlama yoluna gitmiştir. Güzellik algısı ve moda kavramı eşdeğer bir değişim içinde olup güzellik algısı değiştikçe dinamik bir süreçte ilerleyen moda olgusu da kendisini güncelleyerek toplumsal yapıda varlığını sürdürmeyi başarmaktadır.

Günümüzde bireylere medya aracılığıyla idealize edilen güzellik olgusunun bedeni değerli kılınmasına yönelik oluşturulan güncel güzellik algısını mankenler üzerinden kültürel bir öge olarak sunulmaktadır (Kara O. , 2017, s. 192). Güzel giyinmek,

güzel olmak ve bakımlı olmak bireyin aklını kullanmasının ötesine geçmiştir. Cinsiyet üzerine oluşturulan belirli argümanlar kendisini burada ortaya koymaktadır. Moda sürekli değişkenlik gösteren algısı bedenleri etkisi altına almıştır. Günlük hayatımızda özellikle görsellik etkisinde medyanın bireylere sunmuş olduğu belli formlara ister istemez maruz bırakılabilmektedir. Özellikle televizyonun yayınladığı moda programları belirtilen etkilerin en büyük aracı olduğunu ortaya koymaktadır (İmren, 2018, s. 106). Dönemin güzellik söylemlerine bağlı olarak medya, moda ve belirli endüstriler aracılığıyla bireyi belirli bir kalıbın içine koymaya çabalamışlardır (Özgen, 2017, s. 6). Reklam kelimesinin zihinde ilk çağrışım yaptığı fikir bir hizmet ya da ürünün pazarlanması şeklinde akıllara gelmektedir. Burada unutulmaması gereken bir husus yer almaktadır. Diğer iletişim araçlarının (televizyon, radyo, dergi, internet temelli iletişim ortamları gibi) rağbet görmesinde en önemli etken reklam olgusunun varlığıdır. Ayrıca reklam olgusunun sosyolojik ve psikolojik boyutuyla toplumsal yapıda reklamın da yaşayan bir olgu olduğunun göstergesidir. Hem bireysel hem de kitlesel etki aracı olarak gücü elinde bulunduranların en önemli materyalidir (Çelik, 2022, s. 302).

Kanadalı medya kuramcısı Marshall McLuhan'a göre, insanların özellikle gözlerine hitap eden medya faktörü, bireyleri gördükleri belirlenen bir algı etkisinin altına alıp küresel köy yaratmaktadır. Küresel köy, tek bir kaderci topluluk durumuna gelmektedir (Giddens ve Sutton, Sosyoloji, 2016, s. 785). Günümüzde televizyon hemen hemen her evde bulunan ve her kesimden insana hitap eden geniş bir mekanizma olarak karşımıza çıkmaktadır. Televizyonun karşımıza çıkardığı karakterler evrenseldir. Moda, kozmetik, estetik, cilt bakımı, spor modern toplumun oluşturduğu güncel mekanizmalardır (Koşar, 2020, s. 93). Oluşturulan bu kalıpta özellikle dönemin popüler olarak görülen bireyler üzerinden güzellik algısına uyum göstermesi beklenmektedir. Bu nedenle evrensel güzellik algısına ve toplumun idealize edilmiş beden algısına uyum gösteren kişiler medya aracılığıyla bizlere sunulmaktadır (Okur, 2020, s. 120).

İnsan yaratılış gereği bir görsel olarak bir nesneyi ya da herhangi bir görseli önce göz ile tanımlamak istemektedir. Görselliği açısından medya, güzellik algısı için önemli bir yere sahiptir. Bireyler gördükleri diğer bedenlere bakarak kendi bedenlerini tanımlamaya çalışmaktadır. Burada medyanın sadece görünen etkisi değil görünmeyen etkisinden de bahsetmek mümkündür. Örneğin moda faktörüyle etkileşim haline getiren olgunun dışına çıkılamaması olası bir durumu ifade etmektedir. Birey içinde bulunduğu toplumun şartlarına bir şekilde uyum göstermeye maruz bırakılmakta, kendisini dönemin

modasının içinde bulabilmektedir. Medya bunu tek başına yapmaz, güzellik endüstrileri de medyanın yanında kendi üzerine düşeni yapmakta ve payını almaktadır. Özellikle sanayi devriminden sonra moda büyüyerek bir çılgı oluşturmuş, teknolojinin ve giyimin artması ile endüstri devasa bir dönüşüm yaşamıştır.

Modanın en önemli faktörlerinden bir tanesi sosyolojik etmenleridir. Moda olgusu bu toplumsal düzenin içinde var olan düzenleyici sistemlerden biridir. Bir toplumun içinde var olarak ve toplumun olmazsa olmazları içinde gelenek, görenekler, örf, adetler gibi moda da toplumsal düzenin bir parçasıdır (Sayın, 1994, s. 100). Toplum tarafından beğenilme arzusu ve saygınlık kazanma amacı birey üzerinde sosyal kaygı oluşturmaktadır. İnsanlar kaygının getirdiği psikoloji ile kendilerine çizdiği bireysel imajları ile kendilerini ifade etmektedir. Bu durum en fazla sosyal medya aracılığıyla öteki bireylere karşı kendisini ifade etmek amacıyla gösterilmektedir. Sadece beden paylaşımları ile kendini ifade etmeye çalışmayan birey gerçek olmayan duygu paylaşımlarını beraberinde yapabilmektedir (Yorulmaz ve Kurutçu , 2019, s. 197). Moda, toplumun birey üzerindeki beğenilme gücünü göstermektedir. Bunun en büyük nedenlerinden biri toplumdaki diğer bireyler tarafından beğenilme arzusudur. Ve bu durum toplumda statümüzü şekillendirici etkiye sahiptir. Bireyin beğenilme duygusunun altına yer alan tek bir neden değil birden fazla neden yer almaktadır. Zaman içinde bu algının kendi isteği dışında gelişmediğini, toplumun dayatması sonucu buna mecbur bırakıldığını anlasa dahi kendi bedeninden oldukça uzaklaşmış olacaktır. Bireye geçmiş dönemden beri toplumsal kabul için normlarını yerine getirilmesi aksi halde yaptırımları olacağı öğretildiğinden dolayı sorgulamadan kabule gitme yolunu tercih etmektedir. Çünkü toplumda bireyler sırf dış görünüşünden dolayı olumlu ya da olumsuz davranışlara maruz bırakılacağını bilmektedir (Okur, 2020, s. 120).

Bireyin kendini başkaları üzerinden ifade edip tanımlayabilmesi için “öteki”ne ihtiyaç duymaktadır. Doğduğu andan itibaren hayatının her alanında olduğu gibi bireyin “ben”i de kendisi gibi olmayan karşıtı yani öteki üzerinden tanımlanmaktadır. Bunu yaparken bedenindeki farklılığı eksiklik olarak görmekte, kabul etmek yerine o fazlalığı ortadan kaldırma ya da eksikliği tamamlama yoluna gitmektedir. Birey, kendisine benzemeyeni görerek eksikliğini giderme çabası içinde olduğunu fark etmeden eksikliğini girerek kendi bedenine yabancılaşmaktadır (Okur, 2020, s. 123). Günümüzde tıp dünyanın gelişesiyle birlikte insanlar beğenmedikleri, eksik gördükleri uzuvlarını kolay bir şekilde cerrahi yöntemler ile değiştirebiliyor ve organik olmayan maddeler

kullanarak kaş, göz, saç, vb. uzuvlarını dönemin güzellik şartlarına uygun bir şekilde yeniden oluşturabilmektedir. Son yıllarda özellikle de sosyal medyanın etkisi ile birlikte insanların dış görünümlerine daha da fazla önem vermeye başladıkları görüşü öne sürülmektedir. Bu durum bireylerin kendilerini ötekine göre konumladığının bir kanıtı olarak karşımıza çıkmaktadır (Haspolat ve Kağan, 2017, s. 141).

Batı'da moda kavramı, ortaçağın sonlarında Rönesans'ın başlarında ortaya çıkmaya başlamıştır. Moda kavramı oluşmadan önce de insanlar giyim kuşamlarına dikkat etmiştir. Giyinmek moda kavramıyla ortaya çıkmamış geçmiş dönemlerde de giyim adına atalarından miras kalan kültürel giyim ya da kıyafet kültürü olgusu bulunmaktadır. Moda kavramı beraberinde sürekli değişim ve yeniliği barındırdığından dolayı bireyselliğe yönelirken geleneksel toplumlar tam tersine atalarının mirasına sahip çıkan yeniliği reddeden toplumu ifade etmektedir. Bu nedenle geleneksel toplumlar modaya pek sıcak bakmamakta ve geleneklerini reddettiği düşüncesiyle modaya karşı durmaktadır. Giyinmenin moda olgusuyla birleşmesine, modanın ilerlemesine ve gelişmesine olanak sağlayan soylu sınıfı olmaktadır. Aristokratların giyime, görünüşe gösterdiği önem moda olgusunun beslenme kaynağını oluşturmuştur. Sadece soylular ile sınırlı kalmayan moda, şehirlerin büyümesi ve ticaretin gelişmesiyle birlikte insanların dikkatini çekerek günümüze kadar gelmiştir (Çabuklu, 2004, s. 115).

Moda faktörü bireyin kendini ifade ettiği kısa süreli değişimler silsilesidir. Moda sadece bedensel olarak değil, davranışıyla, düşüncesiyle kısacası kendini ifade ettiği eylemleri ortaya çıkarmasıdır. Moda olgusunu etkileyen en önemli etken psikolojidir. Yenilik faktörü ise modanın en temel belirleyici unsurları arasında yer alır. Bazı düşünürlere göre bu yenilik faktörü insanın doğasında var olan bir içgüdüdür. İnsan var olduğu andan itibaren birtakım duygular ile dünyaya gelir. Bu duyguların beraberinde belli özgürlükleri getiren moda akımının oluşturduğu merak duygusunu uyandırır. Merak ise, yeniye ulaşmak için insanların başvurduğu duygulardan bir tanesidir (Sayın, 1994, s. 99). Moda ortaya atılan yeni bir kelime değildir. İnsan var olduğu andan itibaren bir çeşit fizyolojik ihtiyaçlarının arasında yer alan örtünme ya da giyinme ihtiyacı var olduğumuz andan itibaren hayatımızdadır ancak sanayi devrimi sonrasında moda haliyle karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle moda sanayi devrimi ile hayatımıza girmiş, birçok endüstriyel boyutlarıyla ele alınan bir kavramı ifade etmektedir.

Modernliğin getirisinin bir sonucu olarak cinsiyetler arası hiyerarşi oluşmaktadır. Kadına ve erkeğe üstlenmesi gereken roller öğretilmekte ve bu roller

üzerinden beklenti içinde bırakmaktadır. Toplumun erkekten beklediği temel görevler: ailenin maddi sorumluluğunu üstlenmek, ailesini manevi olarak koruma sorumluluğunu almak vs. gibi görevlerdir. Bu sorumlulukları üstlenmesi beklenen erkek kimliğinin, moda olgusunun istediği algıya uyum gösterme gibi şeylere ayıracak vaktini görev ve sorumluluklarına ayırması beklenmektedir. Moda olgusu, yeniliğe ve değişime başkaldırıda bulunmayan, her şekilde uyum gösteren bedenler üzerinden üretim yapmayı ve ilerlemeyi hedeflenmektedir. Erkekliğe uygun olmayan “hafiflik” olarak adlandırarak, kadının uyum göstermesi beklenen bir olgu olarak kadına atfedilmiştir. Bu durum ise kadın bedenini metalaştırılmasına dayanmaktadır (Çabuklu, 2004, s. 118). Erkeğin ev dışı sorumluluklara sahip olarak onu ilahlaştıran toplum, kadına ev içi hayata mahkûm bırakılarak örselemekte ve güzellik adına yapılan her türlü işlemi boş zaman aktivitesi olarak görülmektedir.

Postmodern dönem ile birlikte değişen rol ve kimliklerin yeni yaşam tarzlarının ve tüketim alışkanlıklarının beraberinde getirdiği beklentilerin, erkeklik kimliklerinin de görünümüne yansıma hali olarak değerlendirebileceğimiz metroseksüel erkeklik, literatürde giyimine kuşamına özen gösteren, bakımlı erkek şeklinde tanımlanmaktadır. Tüketim kültürünün etkisiyle meydana gelen yeni erkeklik kimliklerinden biri olan metroseksüel erkeklik kimliği, eril kimliğinin görsel kodlara dönüşmesi iyi bir örnek teşkil etmektedir. Bu noktada, televizyon dizileri, filmler ve bilhassa reklamlar önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle reklam olgusu, gündelik hayatımızın bir parçası haline gelmiş, memnuniyetsizlikler üreterek ve bu memnuniyetsizliklerden kaynaklanan ‘ihtiyaçları’ ve eksiklikleri onarma iddiası ile karşımıza çıkan bireyi empoze etmeye çabalayan görselliği ifade etmektedir. Yıllardır reklamlar üzerinden bireylere aktarılan güzellik algısı geçmiş dönemlerde özellikle hayatımıza kadın bedeni üzerinden aktarılmıştır. Bireyin bedeni üzerinden eksiklikler yaratarak, dahası bizzat bu eksikliklerini yok edip bireye fayda sağlama vaadiyle özellikle kadın bedenini metalaştırıldığı ve karşılığında da belirli ekonomik çıkar ilişkilerinin söz konusu olmaktadır. Bunu en iyi şekilde medya üzerinden bireye aktaran güzellik endüstrisi, günümüzde geçmiş dönemlerdeki kadın bedeni üzerindeki okumalarını bir yana bırakarak artık reklamlarda ‘erkeklik’ (daha çok metroseksüel erkeklik) kimlikleri üzerinde durmaktadır. Bu durum da toplumsal yapı üzerinde erkeklik kimliğinin popüler hale gelmesiyle birlikte, yeni erkeklik kimliklerinin desteklemekte ve görünür kılınmasında önünü açmaktadır (Boran, 2023, s. 378).

Son zamanlarda toplumsal cinsiyet çalışmalarına baktığımızda cinsiyet eşitsizliğinden ziyade cinsiyet eşitlikçi temeller üzerinden tartışmalar yapılmış ve bu ekseninde de kadın ve erkeklik rollerindeki klasik stereotipler değişmeye başlamıştır. Medya aracılığıyla erkek kimlikleri de tıpkı kadın kimlikleri gibi oldukça yoğun şekilde ön plana alınarak işlenmektedir. Ataerkil ya da eril kimlik üzerinden günümüze kadar baba, güçlü olma, evin reisi gibi roller üzerinden konumlandırılan erkeklik kimliği postmodern dönem ile değişime uğramaktadır. Özellikle kadın cinsiyeti üzerinden konumlandırılan feminen roller erkek cinsiyeti üzerinden yeniden inşa edilmektedir (Çelik, 2022, s. 304).

Medya aracılığıyla bu durum cinsiyet eşitliği üzerinden değil de daha çok erkeğin maskülen rolünün değişime uğraması üzerinden lanse edilmeye çalışılmaktadır. Örneğin geçmişten günümüze reklam içeriğindeki rollerde evini temizleyen, yemek yapan, ütü yapan, ev eşyası ile bağ kuran kadın cinsiyeti iken günümüzde artık erkek figürleriyle oluşmaya başlamıştır (Çelik, 2022, s. 305). Erkeklik kimliğinin toplumsal yapıdaki rollerindeki maskülizmin değişimi dikkatleri üzerine çekmektedir. Burada daha çok erkek kimliğinin üzerinde durulmasının asıl nedeni rol değişimindeki süreci topluma aşılama ve yeni erkeklik kimliklerini toplumsal yapıya empoze etme çabasını göstermektedir. Toplumsal yaşamın her alanında var olan medya, bir toplumun sosyolojik, ekonomik, kültürel alanında birçok alanda etkileşim kuran önemli bir iletişim aracını oluşturmaktadır. 21. yüzyılda feminizm akımının yükselişiyle birlikte toplumsal cinsiyet bağlamında erkeklik algısına getirilen eleştiriler, cinsiyetçi bakış açısının baştan sona yeniden değerlendirilmesi gerektiği sonucunu ortaya çıkarmaktadır (Çelik, 2022, s. 314).

Son yirmi ya da otuz yıllık geçmişe gittiğimizde modern dönemin roller üzerindeki kalıcı etkisi, kadının maddi güce sahip olması, toplumsal cinsiyet rolleri arasında yaşanan cinsiyet eşitsizliğinin silinme çabasıyla ve modernliğin getirilerinden biri olan erkekliğin babalık rolündeki değişimi tartışılmaya ve üzerinde düşünölmeye değer bir konu olduğunu göstermiştir. Ortaya çıkan modern babalık olgusuyla beraber babanın medyada konumlandırılış şekli de değişmiş, hayatımızın her alanında iş yerinde, arabada ya da toplantıda herhangi bir yerde görmeye alıştığımız baba figürü, aile içerisinde eşiyle, çocuklarıyla, evdeki iş bölümü sorumluluğunun taşıyıcısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüketicinin kültürünün lokomotif haline gelen medya olgusunun

bu dönüşümü toplumsal yapıya aşılması yadsınamaz derece önem arz etmektedir (Doğan ve Karaman, 2023, s. 810).

Kitle iletişim araçlarıyla hayatımızın her alanında karşımıza çıkan reklam olgusu, alıcıları ile anlam dünyası yaratmaktadır. Bu anlam dünyasının oluşmasında belirli unsurlar bulunmaktadır. Bu unsurların başında temsil, söylem ve çeşitli kodlar aracılığıyla sürece davet oluşturmaktadır. Postmodern dönem ile oluşturulan yeni erkeklik kimliklerinden biri olan metroseksüel erkeklik olgusu, kitle iletişim aracıyla bireylere sunarak oluşturduğu erkek kurgusunu hedef kitleye sunarak tüketimin bir parçası haline getirmektedir. Bu durum eril kimliğin değişimiyle oluşturduğu eril kimliğinin yeni boyutunu sunmaktır. Egemen erkeklik olgusu, popüler kültürün hedef kitlesini görerek değişime uyum gösterme sürecine dâhil olacaktır (Boran, 2023, s. 379).

Medya olgusu, hayatımızın her alanında nüfuz eden ve kaçınılmaz bir sonu ifade etmektedir. Hayatımızın her alanında kitle iletişim araçlarıyla yaşamımıza müdahale eden medya olgusu, Endüstri devrimiyle birlikte modayı önüne almış ve bu değişim sürecine dâhil etmiştir. Toplumun her alanını etkileyen bu değişimin toplumsal yapıya uyarlama aracı görevini ise medya üstlenmektedir. Her alanda değişim ve gelişim gösteren toplumsal yapının çabuk ve kolay bir şekilde ulaşabileceği ilk yer kitle iletişim araçları olmaktadır. Endüstri devrimiyle birlikte yaşanan sosyoekonomik süreç ile birlikte toplumsal rol ve kimlikler değişim sürecine adım atmıştır. Ataerkil döneme göre son dönemde cinsiyet eşitsizliği üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında özellikle erkeklik rollerinin değişime uğradığı görülmektedir. Kimlik sorgulamasına giren erkek kimliği, toplumsal yapıda toplumsal yapıya empoze edilen yeni erkeklik olgusuyla beraber içinde bulunduğu süreci normalleştirme yoluna gitmekte ve uyum göstermektedir. Medya faktörü, cinsiyet kimlikleri arasındaki yaşanan değişim ile postmodern dönem ile oluşturulan yeni erkeklik kimliklerinin topluma uyum sürecini hızlandırdığı gibi toplumsal yapıya kazanım açısından da önemli bir araç görevi üstlenmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ERKEK OLGUSUNDA DEĞİŞEN GÜZELLİĞİN TARİHSEL DÖNGÜSÜ

3.1. ERKEK VE ERKEKLİK KAVRAMI

Erkeklik kimliği, doğduğumuzdan andan itibaren biyolojik cinsiyet kimliklerimize toplumun yüklediği anlamlar doğrultusunda beklenen rol ve tutumları ifade etmektedir. Toplumsal yapı içerisinde dinamik bir süreci ifade ettiği için net bir ifade ile tanımlamak doğru olmayacaktır. Aile ile başlayan öğrenim süreci sonrasında toplumsallaşma yoluyla bireylere kazandırılır ve bu kazanımlarıyla toplumda var olmaları beklenmektedir.

Toplumsal cinsiyet olarak “erkeklik” olgusunun biyolojik tanımının dışında ezeli ve ebedi bir tanımlanmamıştır. “Erkek” sosyolojik olarak ele alındığında toplumsal sürecin kurguladığı kültürel bir olguyu ifade etmektedir. Toplumun kurgusal olarak zihinlerinde belirlediği imaj, onların yerine getirmesi beklenen rolleri de beraberinde getirmektedir. Toplumun belirlediği bu roller kültürlenme yoluyla aktararak nesiller boyunca devam eden bilişsel ve sosyolojik süreçleri ifade etmektedir. Toplumsal süreç ile birlikte değişim sürecine dâhil edilen toplumsal cinsiyet rolleri kendisini sürekli yeniden tanımlamaktadır. Söylem alanı içerisinde erkeklik olgusu, eski ve yeninin hegemonik iktidar mücadelesi olarak tanımlanmaktadır (Çağırkan, 2018, s. 98).

Geçmişten günümüze erkeklik olgusu, kendisini topluma kazandırma ya da ispatlama uğraşısıyla beraber yaşamlarını riske atma pahasına kimliklerini ispatlama yoluna başvurmuşlardır. Sosyolojik yapı içerisinde kendini ispatlama süreciyle her defasında “erkeklik nedir?”, “erkek kime denir?” gibi sorular gündeme getirilmiştir. Erkek sözcüğü ‘erk’ kelimesinden gelmiştir. Erk, kelimesi güç ve kudret anlamlarına gelmektedir. Erkek kavramına dair kesin ve net bir tanımlama yapmak mümkün olmamıştır. Çünkü erkeklik kavramını net bir şekilde ele almak tarihin hiçbir döneminde mümkün değildir. Erkeklik olgusunun inşasının oluşumu alışkanlıklarından ve davranış kalıplarından mı, bir kimlik inşası olarak erkeklikten mi, ilişkisel bağlamda temsil biçimi olarak erkeklikten mi, söylem üzerinden kurgulanan ve dolaşıma sokulan erkeklikten mi veya doğrudan gözlemlenebilen ve pratik bir biçimde gündelik hayatta sıkça karşılaşılan erkeklik kimliğini lanse ettiği çoğu zaman açık olmamaktadır (Boran, 2023, s. 369).

Erkeklik olgusu, cinsiyet kavramıyla değil toplumsal cinsiyet olgusuyla meydana gelen kültürel bir kavramdır. Erkeklik kavramı tek tür erkeklik olgusu üzerine durmamaktadır. Erkekliği sadece biyolojik olarak kadından farklı boyutta ele alarak tanımlamak yeterli olmamaktadır. Bu nedenle yalnızca cinsiyet farklılığı üzerinde

durmak yerine biyolojik farklılığı kabul edip, toplumsal cinsiyet olgusu üzerinde durmaktadır. Çünkü toplumsal cinsiyet olgusu erkeklik kimliğinin toplumsal yapının aynasını ifade etmektedir. Erkeklik olgusu öğrenilen, ezberletilen ve tekrarlanan davranışlar çerçevesinde ele alınarak toplumsal yapıda varlığını sürdürmektedir (Gön, 2014, s. 54).

Toplumsal yapı bireylerin birlik ve beraberlik içine alan aynı zamanda kadınlık ve erkeklik olgusunun gerçeklik kazandığı sosyal bir mekanizmayı ifade etmektedir. Toplum içinde yaşam faaliyeti gösteren kadın ve erkeğe toplum tarafından öğretilen yani sonradan kazandırılan rol ve sorumluluklara kadınlık ve erkeklik kimliği denilmektedir. Dinamik bir yapıya sahip olan erkeklik algısına farklı toplumlarda farklı kadınlık ve erkeklik temsillerinin görülmesi gayet doğal karşılanmaktadır (Becerikli ve Kalaman, 2019, s. 512). Erkeklik, erkeklerin biyolojik açıdan sahip olduğu cinsiyet kimliği ile toplumun bu kimliklerinden beklediği rolleri, topluma karşı nasıl ifade etmeleri gerektiğini anlatan toplumsal yönergelerdir. Toplumun değer yargıları nasıl değişim gösteriyor ise erkekte beklenen roller de aynı şekilde değişim göstermektedir. Bu nedenle kesin bir erkeklik tanımı yapmak imkânsızdır (Uçan, 2012, s. 262). Toplum erkekte beklediği rolleri yerine getirdiğinde güçlü, kudretli ve toplum tarafından saygı gösterilen birey olurken, tam tersi bir durumda ise erkek kimliği toplumda damgalanmaktadır. Bunun en önemli nedeni toplumun kabul edilen ve baskın olan erkeklik anlayışı vardır. Bireyler toplumun beklentilerini yerine getiremeselerde bu beklentilerden sorumlu olduklarının bilincindedirler (Çoşkun, 2020, s. 85). Toplumda kabul edilen erkeklik algısı doğru kabul edilir ve bireylerin sadece belirlenen rollere uyum göstermesi beklenmektedir. Aksi halde bireye belirlediği yaptırımlar sonucu toplumsal yapı içinde damgalanarak dışlanacaktır.

Ailede başlayan bu süreç, bireyin biyolojik kimliğinin farkına vardığı andan itibaren erkek birey babasından biyolojik cinsiyetinin getirdiği erkeklik kimliğini, toplumun onayladığı şekilde kazanım sağlamayı öğrenmektedir. Toplum erkek bireyden, içinde var olduğu toplumun kültürüne özgü bir takım ritüellerini gerçekleştirmesini beklemektedir. Bu ritüeller; sünnet olmak, askere gitmek, iş bulmak ve son olarak evlenmektir. Eğer erkek bu aşamalardan bir tanesini gerçekleştiremez ise eksik görülüp ve toplumdan dışlanmasına neden olabilir. Bu aşamaları layıkıyla tamamlayan baba, aynı aşamalardan geçerek oğlunda kendisini kanıtlamasını beklemektedir. Örneğin gücü, iradeyi temsil etmek adına ritüeller düzenlenirken bazen de sadece toplumsal statü sahibi

olmak toplumun onayını almak için yeterli olmaktadır (Çoşkun, 2020, s. 89-94). Toplumsal yapıda annelik rolü maneviyat yönüyle öne çıkan, kutsal, koruyucu, birleştirici, bereketli, dağıtıcı bir değer olarak değerlendirilirken, babalık rolü daha çok ailenin maddi sorumluluğuyla ilgilenen, güçlü, ailenin reisi, otoritenin sembolü olarak görülmektedir. Dolayısıyla anne ve baba olmak, kadın ve erkek kimliğinin kurucu iki ana ögesi olarak karşımıza çıkmaktadır (Küçük Durur ve Tahir, 2020, s. 1).

Babadan oğla aktarılan erkeklik algısından beklenen rollerin bir diğeri de toplumun onlara yüklediği sorumluluklar olduğunu savunan Cengiz, Tol ve Küçükkural'a göre bir başka erkeklik tanımı şu şekilde yapılmaktadır:

Sorumluluk da erkekliği tanımlayan önemli kavramlardan biridir. Erkeklerle çocukluklarından itibaren gelecekte hem kendi ailelerinin, hem de kuracakları ailenin sorumluluğunu taşıyabilecek potansiyel hane reisleri olarak davranılır. Nitekim, bir erkeğin her şeyden önce kendi ayaklarının üstünde durabilen biri olması gerektiği bilgisi, görüştüğümüz bütün erkeklerde öne çıkan en temel noktalardan biridir. Kız çocuk için “nasılsa evlenip çocuk büyütecek, okulu bitirse yeter” diye düşünülürken erkek çocuktan her zaman başarılı olması, iyi para kazanabileceği bir iş edinebilmesi ve ailesini geçindirebilmesi beklenir (Cengiz, Tol ve Küçükkural, 2004, s. 59).

Ataerkil yani geleneksel toplumlarda erkeklik algısına bakıldığında erkeklerin biyolojik cinsiyetinin getirmiş olduğu bir özelliği olarak akılcı ve güçlü yaratılmıştır. Bu anlayış erkekleri yönetici ve egemen güç olarak nitelendirmektedir. Ataerkil dönemde yaşayan çoğu insan ataerkil dönemden başka bir alternatifi olmayacağı düşüncesinde olduğu için hiçbir zaman bir başkaldırı söz konusu olmamıştır (Demez, 2005, s. 61). Ataerkil toplum düzeninde erkeklik algısının karşında olan her şeye kadına hatta doğaya tahakküm kurma bilinci yatmaktadır. Yaşamın devamı adına bu tahakkümü kurma yetkisi de erkek kimliğine verilmiştir. Erkeklik kimliğini kullanarak var olmayı başarabilen ataerkil sistemin geçmişine indiğimizde tek bir döneme bakmak o dönemden çıkarımlar yapmak doğru olmamaktadır. Tek bir güçten ve tek bir nedenden bahsetmek doğru olmayacaktır. Bu nedenle genel bir inceleme yapılmalı tarihi ise genel boyutlarıyla ele alıp araştırılmalıdır. Ancak bu şekilde ataerkil toplum ve erkekliğin doğası üzerine elle tutulur verilere ulaşmak mümkündür (Alkum, 2018, s. 22).

Avcı ve toplayıcı dönemden başlayarak modern döneme kadar olan süreçte kadın ve erkek kimlikleri arasına net bir çizgi çizilmiştir. Bu netliğin bu kadar belirgin olmasının en önemli nedeni toplum tarafından kadın ve erkeğe verilen sorumluluklardır. Erkeğe yüklenen savaşçı, lider, aile reisi gibi simgesel kimlikleri zaman içerisinde

erkeğin rolü haline getirilmiştir (Çağırkan, 2018, s. 95). Erkeklik olgusu, içerisinde, ‘erkek adam ağlamaz, erkek evin reisidir, erkek adam güçlü olur, dik durur’ vb. kalıp yargıları içermektedir. Bu toplumsal değişikliğin belirleyicileri ise toplumun norm ve değerleri, bireylerden beklentilerini ifade etmektedir. Bu beklentiler zaman içerisinde kadın ve erkekten beklenen kalıplaşmış ve zorunluluk haline gelmiş kimlikleri oluşturmaktadır. Bireyler bu beklentiler sayesinde erkeklik kimliklerini kazanmaktadır (Gedik, Çakır ve Coşkun, 2020, s. 85).

Aile içinde duygusal ilişkilerden kadının sorumlu tutulmasından dolayı erkek kendi duygularını da ifade etmekten uzak tutulmaktadır. Çünkü erkekler, “rasyoneldir, duygularını saklar, güçlüdür” kadınlar ise tam tersine “duygusaldır, hassastır” algısı yer almaktadır. Kadın ile erkek sadece duygusal yönden değil birçok anlamda ikiye ayrılmaktadır. İş hayatında bile erkeğin çalışması zorunluluk olarak görülürken, kadının çalışması gayriihtiyari görülmektedir (Şimşek ve Öner, 2015, s. 451). Bu noktada sadece kadın üzerindeki bir tahakkümün yanı sıra erkeğin duygularını saklama, belirlenen kalıplara uyma gibi baskı söz konusudur. Erkek duygularını ifade ettiği takdirde toplum onu kadınlık algısı üzerinden itham etmekte, psikolojik ve sosyolojik yaptırımlar ile karşı karşıya bırakmaktadır. Saygısızlık olarak algılanmaktan ya da günah sayıldığı düşünüldüklerinden dolayı bu durumun bile farkında olmayan bireyin durumun farkına varması uzun zaman alacaktır.

Cinsiyet olgusuna dair tanımlamaların başlangıç tarihi olarak kabul edilen avcı ve toplayıcı dönemden içinde bulunduğumuz postmodern döneme kadar geçen sürede erkek kimliği ciddi anlamda değişime uğramış ve her değişimde yeni boyutlar kazanmıştır. Bu değişimler bir anda olmamış, oluşması ise bir hayli zaman almıştır. Erkeklik algısı ise bu değişim aşamalarında kendisi gibi olmayan kim varsa hepsini belirli kalıp yargılara koyarak toplumun normlarına ve beklentileri doğrultusunda değerlendirmiştir. Geleneksel erkekliğin söz sahibi olduğu ataerkil sistemde, sadece erkeğin sözünün geçtiği dönemde erkek gücün, kudretin ve asaletin temsili olarak görülmektedir. Erkeklik ve kadınlık taban tabana zıt iki kavramı ifade etmektedir. Ataerkil dönem erkeklik kimliğini, kadına ait olmayan temsillerin üzerinden oluşturduğu rollerin bütünü şeklinde tanımlamaktadır (Özkantar, 2018).

Erkeklik alanında yapılan çalışmaları araştırdığımızda 1970 ve 1980’lerden başlayarak günümüze doğru yaklaştıkça popüler bir araştırma konusu olmaktadır. Yapılan araştırmalar sonucunda ise güç, akıl, aktiflik, başarı, uzmanlık, cesaret ve

kahramanlık gibi kavramlar erkekliğin belirtisi olarak tanımlanmıştır. Araştırmacılar, kadın ve erkek arasındaki biyolojik farklılıkları yok saymamış, toplumsal farklılıklar üzerinden çalışmalarına yön vererek bu sonuçlara ulaşmışlardır (Sancar, 2020, s. 28-29). Toplumsal cinsiyet çalışmaları, kadın ve erkeğin biyolojik anlamda taşıdığı cinsiyetlerinin yanı sıra sosyo-kültürel anlamlarla birlikte kadının ve erkeğin yaşadığı problemleri ele almaktadır. Toplumu ve kadını tek başına ele alıp incelemenin yetersiz olduğunun farkına varıldığında kadın araştırmalarının ilerisine geçilerek erkeklik üzerine de çalışmalara başlanmıştır. Bu nedenle erkekliğin tarihi ne kadar eskiye dayansa bile araştırmalar dâhilinde ortaya çıkışı çok yenidir (Avşar, 2017, s. 225).

Çağırkan’a göre erkeklik, insanlık tarihiyle yaşittir. İnsanoğlu var olduğu andan itibaren sahip olduğu biyolojik cinsiyetlerini toplumsal yapının şekillendirmesiyle erkeklik ve kadınlık kimlikleri kazanmışlardır. Tarihsel açıdan erkeklik algısı iki önemli noktada kırılma yaşamıştır. İlk kırılma, geleneksel dönemden modern döneme geçiş yani Endüstri Devriminin yaşandığı dönemdir. Burada kırsal alanlarda makineleşme olgusuyla birlikte artan işsizlik ile beraber yaşanan göç olgusunun kadını ve erkeği toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden şekillenmesini ifade etmektedir. Kadının ve erkeğin maddi gücü dengeleme yoluna gitmeleri toplumsal süreçte iki cinsiyet arasında daha eşitlikçi roller sağlamaya çabalamıştır. Bu durum erkeklik olgusunu “erkeklik krizi” denilen süreç ile karşılaşmasına neden olmuştur. Diğer önemli kırılma ise, modern dönemden postmodern döneme geçişte yaşanmıştır. Bu dönemde birey, içinde bulunluğu kimlik krizinden kurtulma yollarını aramakta ve dönemin koşullarına adapte olmaya çabalamaktadır. Toplumsal sürece uyum göstermek adına ortaya yeni erkeklik kimlikleri atılmıştır. Bu iki önemli tarihsel kırılma noktaları, kadın ve erkek arasındaki ayrımın zaman içerisinde silindiğini göstermektedir (Çağırkan, 2018, s. 93).

Toplumsal değişimin artış gösterdiği son dönemlerde, ataerkil düzen ve erkeklik olgusu payına düşeni almıştır. Toplumsal anlamda meydana gelen bu değişim, geleneksel toplumun yapı taşlarını yerinden oynatmış, teknolojik alanda yaşanan yenilikler gibi nedenlerde çerçevesinde aile yapıları değişim sürecine girerek kadın ve erkeğin toplumsal rollerini de değişime zorlamıştır. Kadının toplumsal yapıda görünür hale gelerek ön plana çıkması, erkeğin rollerini de yeniden ele alarak tanımlamasına neden olmuştur (Sarıçiçek, 2019, s. 50). Postmodernizm sonucunda ataerkil yapı tamamen yok olmasa dahi izlerinin yavaş yavaş silindiği bilinmektedir. İlk çağlarda görülen erkeğe kodlanan maddi güç argümanı postmodern dönem ile değişim sürecine adım atmaya başlayarak, çağın

erkeklik olgusunu da değişime götürmektedir. Kadın cinsiyeti de erkek cinsiyeti de toplumsal yapıdaki değişim sürecinden payını almıştır. Kadın ve erkek üzerinde eşitlenmeye çalışılan görev ve sorumluluk dağılımı çocuklar üzerinde de değişimini hissettirmiştir (Demez, 2005, s. 142).

Postmodernizm olgusuyla beraber toplumsal cinsiyet rollerinin geleneksel tutumları yıkılarak geride bırakılmaya abalanması, aile ilişkilerindeki rolleri yeniden tanımlanmasını, ilişkilerin daha eşitlikçi bir şekilde ve sorumlulukların eşit paylaşılarak ortadan kaldırılması aile bireylerini ve çocukları olumlu etkilemektedir. Bu durum annelik ve babalık rollerini yeniden tanımlanmasına neden olmuş, özellikle babalık rolü biçim olarak değişim göstermeye başlasa da geleneksel görüşten tam olarak kurtulamamıştır. Artık babalık rolü çocuklarının gelişiminde önemli paya sahip olan bir kimliğe bürünmeye başlamıştır (Alptekin ve Tin, 2022, s. 187). Çocukların hep uzaktan sevgisini göstermeyi öğretilen, sadece saygı bekleyen baba modelini hafızalardan silmeye çabalamaktadır. Sert görünümlü soğuk baba profili yerini daha sevecen daha ilgili, sevgisini rahatlıkla ifade eden ve kızlarıyla daha samimi ilişkiler kuran babalık modelini ön plana çıkarmaktadır. Babaların bu değişimi “yeni babalık” kavramıyla ifade edilen erkeklik modelini oluşmuştur (Demez, 2005, s. 142).

1970’li yıllarda gündeme gelen babalık olgusu “yeni babalık” kavramı etrafında şekillenmiştir. Bu şekillenmenin asıl nedeni toplumsal yapıdaki dinamiklerin değişimidir. Sanayileşme, kentleşme, modernleşme ve küreselleşme olgusu gibi toplumda yaşanan köklü değişimler, toplumu etkilediği gibi bireyler üzerinde de büyük etkiler bırakmıştır. Yaşanan toplumsal değişimlerden en fazla etkilenen ise toplumun en küçük kurumu olan aile kurumu olmuştur. Burada özellikle kadın cinsiyetinin iş hayatına atılmasıyla yaşanan aile içi rollerin değişimi dikkat çekmektedir. Geleneksel dönemde ev içi sorumluluklarla başbaşa bırakılan kadın, modernleşme olgusuyla beraber ev dışı sorumluluklar olarak iş hayatına adım atmıştır. Burada asıl üzerinde durulması gereken bir diğer olgu ise “yeni babalık” kavramı etrafında şekillenen erkeklik olgusunun rol değişimidir. Kadının iş hayatına atılmasıyla birlikte erkeklik olgusundan beklenen rol ve sorumluluklar azalarak daha eşitlikçi roller üzerinde durmayı hedef almaktadır. Bu eşitlikçi rol hedefi ise erkeği ev içi sorumluluklara dâhil ederek eşiyle ve çocuklarıyla daha fazla zaman geçirmesine imkân tanımıştır. Erkeğin babalık rolü üzerindeki değişim, geleneksel dönemde görülen sert, uzak etkilerini bir kenara bırakarak çocuklarıyla daha sağlıklı iletişim kurabilen, çocuklarına daha samimi, daha yakın davranan babalık rolünü ortaya çıkarmıştır. Bu

durum sadece erkeği ya da kadını değil aynı zamanda çocukların da sağlıklı iletişim kurabilen aile ortamında büyümelerine yani psikolojik olarak daha güven ve sevgi dolu ortamda büyümelerine olanak sağlamaktadır (Balcıoğlu ve Parlar, 2021, s. 281).

Erkek egemen toplumlarda, toplumun erkeğe yüklediği roller altında büyük sorumluluklar yer almaktadır. Bu rolleri öğrenildiği ilk yer ailedir. Özellikle erkek çocuğunun, erkeklik kimliğinin oluşmasında babanın hayati önemi vurgulanmaktadır. Günümüzde Türk toplum yapısına baktığımızda ataerkil yapının izlerinin tamamıyla silinmediğini görülmektedir. Bu nedenle Türk aile yapılarında çoğu kararların erkeğin verdiğini, genellikle babanın söz sahibi olduğunu bizlere bu durumu açıklamaktadır. Geleneksel dönemin izleriyle şekillenen babalık rolü Endüstri devrimiyle yerini modern babalık olgusuna bırakmıştır. Geleneksel dönem ile modern dönem arasındaki babalık rollerindeki temel değişim artık anne ev dışı sorumluluklara dâhil edilirken, babanın ev içi sorumluluklara yönelmesi ifade edilmektedir. Yeni babalık kavramıyla açıklanan bu olgu erkeklik rollerinin değişime uğradığını ve artık ev içi rollerin tamamen kadına ait olduğu düşüncesini silmeye başlamıştır. Burada yaşanan değişim eşler arasındaki uyumu, iletişimi, aile içi sorumlulukları olumlu etkilediği kadar baba ile çocuk arasındaki duygusal bağları güçlendirdiği bilinmektedir. Erkeklik algısının zaman içindeki değişimi babalık rolünü oldukça etkilemiş, aile ilişkilerin daha sağlıklı iletişim içinde olduğu görülmüştür. Anne baba ilişkisinin ve baba çocuk ilişkisinin kuvvetlenmesi aile içinde yaşayan her bireyin özellikle çocuk psikolojisini de olumlu etkilediği görülmektedir. Modernleşmenin etkisiyle aile yapısında buna benzer bazı kırılmalar yaşansa da tamamıyla bir değişim söz konusu olmamıştır.

3.2. HEGEMONYACI ERKEKLİK

Erkeklik kavramı kültürel bir kavramdır. İçinde bulunduğu topluma göre şekil almakta ve değişim göstermektedir. Erkeklik ilk dönemden itibaren tek başına var olmamış, kadın cinsiyeti ile birlikte var olmuştur. Kadın kimliği üzerinden kendini tanımlamış, tek başına anlam kazanamamıştır. Tarihin özellikle geçmiş dönemlerinde kadın ve erkek kimlikleri arasında cinsiyet ayrımı yapılmış, kadın erkeğin egemenliği altında tutulmaya çalışılmıştır. Buradaki erkeğin kadın üzerindeki tahakküm kurmasının asıl nedeni toplumdan aldığı güç ve yaptırımlar olmuştur. Erkek bu gücü kullanarak sadece kadını değil aynı zamanda toplum tarafından kabul görülmeyen diğer erkek kimlikleri üzerinde de hegemonik davranışlarda bulunmaktadır.

Erkeklik kimliği, biyolojik farklılığın ilerisinde toplumsal süreç ile inşa edilen toplumsal cinsiyet şeklidir. Bir üst anlatı olan hegemonik erkeklik olgusu ise erkeklik değerlerinin tamamını topluma göre şekillendirmekte yani toplumun egemen gücünü temsil etmektedir. Bu egemenlik gücü hegemonik erkeklik algısına baskın olma yetkisini verirken diğerleri yani kendisi gibi olmayanlar -ister kadın ister erkek- üzerindeki hâkimiyet gösterisini ifade eden bir kavramdır (Eroğul, 2021, s. 287-288). Erkeklik kavramı, toplumun belirlediği beklentiler ve roller ile örtüşen eril değerler ile ortak payda da buluşuyor gibi görünse de, erkeklik kavramının kendi içerisinde farklı erkeklik kimlikleriyle karşımıza gelmiştir. Bu kimlikler arasında en sık gündeme gelen baskın ve egemen gücü simgeleyen hegemonik erkeklik kimliği yer almaktadır. Erkek cinsiyetinin kendi kimlikleri üzerinde hür iradeleriyle tanımlamasına en büyük engellerden biri hegemonik erkeklik olgusudur. Hegemonik erkeklik olgusu denildiğinde akla sadece kadın cinsiyeti üzerindeki hegemonik davranışları gelmemeli, aynı zamanda hemcinsleri üzerinde de hakimiyet kuran erkeklik modeli akla getirilmelidir (Boran, 2023, s. 371).

Hegemonik erkeklik kavramı, R. W. Connell tarafından ortaya atılan ve geliştirilen bir kavramdır. Connell'e göre hegemonik erkeklik olgusunu ortaya çıkmasının üç ana nedeni bulunmaktadır. Bu nedenlerden ilki avcı ve toplayıcı dönemde başlayan cinsiyete dayalı iş bölümüdür. Bu dönemde kadına ve erkeğe farklı işler verilmesi erkeğin ön plana çıkarılıp, erkeğin fiziksel gücüne duyulan ihtiyaçtan dolayı erkeklik kimliği ön planda tutulmuştur. Bu durum erkeklik rollerini belirleyen temel unsurların başlangıcı kabul edilmektedir. İkinci olarak sınıf, ırk, etnisite ve bölgesel gelişmişlik farklarına dayalı cinsiyet eşitsizliğinin yapılmasıdır. Connell'e göre üçüncü ve son nedeni ise cinselliğin şekillendirdiği toplumsal kimliklerdir. Bütün bu nedenlerin sonucunda toplumsal cinsiyet sisteminde erkeğe verilen gücün yanında kadından beklenen roller kadını geri planda bırakılmasına neden olmaktadır (Sancar, 2020, s. 31-32).

Geçmişten günümüze bakıldığında toplumsal süreç içinde belirli rollere sığdırılmış erkek ve kadın kimlikleri yer almaktadır. Aslına bakarsak biyolojik ve fiziksel farklılıklar üzerine inşa edilen bu rollerin bir getirisi sonucu cinsiyet kimliklerinin olduğu açıkça ortadadır. Biyolojik olarak farklı olan iki cinsiyet yapısı, dinler ile kültürel değerler ile erkek egemen toplum yapıları ortaya çıkarılmıştır. Örneğin avcı toplayıcı düzende erkek kadına hükmeden, avlanarak eve ekmek getiren roldeyken bu rolü baba figürü ile fiziksel gücü ile modern toplum yapısına kadar da devam ettirmiştir.

Böylelikle erkek ve kadının kimliğinin toplumsal rolleri ekseninde net ayrımı yani toplumsal cinsiyet eşitsizliği oluşturulmuştur (Çelik, 2022, s. 301).

Hegemonik erkeklik kavramı birden fazla erkekliğin varlığından söz etmektedir. Aynı güce sahip tek bir erkeklikten bahsetmemiz mümkün değildir, hegemonik erkeklik kavramı farklı olan erkekliklerin aksine, toplumsal yapıda egemen olan erkekliği ifade etmektedir. Hegemonik erkeklik kültürel bir yapıdan meydana gelmektedir. Yani kültürün, toplumun bir ürünüdür. İdealize edilen egemen erkeklik modelinin, nasıl giyineceğine, nasıl davranması gerektiğine toplum karar vermektedir. Birey toplumun inşa ettiği modele uyduğu takdirde kabul görür ve toplum tarafından kabul edilen egemen erkek türü olarak ifade edilmektedir (Youssof ve Özben, 2019, s. 111). Geleneksel yapının kodlarını taşıyan hegemonik yani egemen erkeklik olgusu, geçmişinden getirdiği rol ve tutumlarını daima ayakta tutmaya çalışmıştır. Bu durumun en önemi nedenlerinden biri toplumsal yaptırımlardan korkmasıdır. Bu nedenle toplumun istediği şekle girerek, o şekle uygun davranmaktadır. Hegemonik erkeklik olgusu toplum yapısının aynasıdır. Yani topluma göre şekil alan hegemonik erkeklik, toplumun kendi norm ve rolleriyle oluşturduğu erkeklik olgusunu ifade etmektedir.

Hegemonik erkeklik kavramı, Connell'in dört erkeklik tipinden biridir. Connell, bu kategoriyi oluşturan erkeklerin, yalnızca değil kadınlar aynı zamanda kendi hemcinsleri üzerinde de tahakküm kurduğunu söylemektedir. Erkeklik sınıflandırılmasında sayıca en az olduğu bu grup erkekler, toplumsal yapının ihtiyaç duyduğu değişikliklere daima uyum sağlayarak sürekli bir yenilenmektedir. Hegemonik erkeklik toplumsal kurumlar tarafından yeniden üretilerek toplumda var olmaktadır (Yürek ve Balcı Karaboğa, 2018, s. 956).

Connell erkeklikler hiyerarşisinde hegemonik erkekliği en üste yerleştirirken toplumsal yapının da eril toplumsal yapı sergilediğini ifade etmektedir. Erkek egemen toplumlarda sadece kadın-erkek üzerinde güç ilişkisi bulunmamakta aynı zamanda erkek-erkek arasında da güç ilişkileri bulunmaktadır. Bu güç ilişkileri toplumsal süreç içerisinde ne kadar değişim gösterse de bir şekilde kendini değiştirerek yeniden yapılanmaktadır (Eroğul, 2021, s. 290). Dolayısıyla erkeklik olgularının birbiri içinde de tahakkümü söz konusu olmakta, yalnız kadın bireyleri değil bizatihi erkekler üzerinde de egemenlik sağlamaya çabalamaktadır. Her iki cinsiyet olgusu da bu hegemonik tavırlar altında ezilmekte ve bu durumdan kurtulma çabası aramaktadır (Eroğul, 2021, s. 292). Ne kadar

azınlık bir grubu ifade etse de toplumsal yapı içinde tamamen yok olmamaktadır. Toplumun gücü ve desteğiyle kendini koruma altına alarak var olmaktadır.

Yıldız Levent (2015), erkeklik ve kadınlık kavramlarının toplumsallaşma süreciyle meydana geldiğini ve evrensel bir cinsiyet algısından söz edilemeyeceğini şu şekilde ifade etmektedir:

Erkeklik ve kadınlık, tek ve değişmez birer davranış örüntüsü değildir, topluma ve zamana bağlı olarak değişkenlik gösterebilir. Başka bir ifadeyle, belirli bir kültür içinde farklı erkeklikler ve kadınlıklar olabilir. Ancak, erkeklik bağlamında düşünülecek olunursa, yaşanan farklı erkeklikler içinde de baskın gelen erkeklik örüntüsü vardır ve bu örüntü, diğer erkeklikleri ötekileştirerek tabi kılar. Bu erkeklik biçimi, diğer erkeklik örüntüleri içinde kendini hiyerarşik bir yapı bağlamında üstte konumlandırır, dışlayıcıdır. “Öteki erkeklik”e karşı, güçlü ve söz sahibi olan erkeklik için, Connell “hegemonik erkeklik”, Kandiyoti “hegemonyacı erkeklik”, Hearn “erkek egemenliği” kavramlarını kullanır. Ancak bu kavramlar içerisinde en yaygın kullanıma sahip olan Connell’e ait “hegemonik erkeklik” olmuştur (Yıldız Levent, 2015, s. 1).

Toplumsal cinsiyet olgusu, cinsiyetler arası mücadeleyi de tanımlamaktadır. Cinsiyetler arası bu mücadeleyi iktidar kavramı ile açıklamaktadır. Erkek egemen sistem, toplumsal yapı içerisinde erkeğin kamusal alanda hâkim olmalarını sağlamakta ve bununla birlikte kadınların onlara tâbi olmalarına neden olmaktadır. Bu sistemin paralelinde erkekliğin iktidar sistemi ise toplumsal yapının içine hapsolmakta ve toplumsal cinsiyet sisteminde kendini konumlandırmaktadır (Kavas, 2021, s. 456).

Hegemonik erkeklik, çoğunluk tarafından değil azınlık tarafından kabul edilen erkekliği ifade etmektedir. Bu erkeklikler fizyolojik şiddetle değil daha çok toplumsal yapı ile birey üzerinde tahakküm oluşturmaktadırlar. Toplumdan bahsettiğimizden dolayı dinamik bir yapı söz konusu olmaktadır. Bu nedenle sabit bir erkeklik olgusundan bahsetmek mümkün değildir. Değişime açık olan erkeklik olgusu bulunduğu zamana, mekâna göre değişiklik gösterebilmektedir. Ataerkil erkeklik olgusu postmodern süreç ile yerini yeni erkek kimliklerine bırakarak ilerleme kaydetmeye çabalamaktadır. Hegemonik erkeklik olgusunda bu çaba söz konusu olmamakta hatta yeni erkeklik kimlikleri üzerinde de egemenliğini gösterme çabasına gitmektedir. Hegemonik erkekliğin var oluşu, erkeğin hem kendi cinsiyeti hem de karşı cinsiyeti üzerinde tahakkümüyle sonuçlanmıştır (Gezici Yalçın ve Tanrıverdi, 2018, s. 136). Toplumun gelenek ve göreneklerini taşıdığı hegemonik erkeklik kavramının toplumda bu kadar yerleşmesinin asıl nedeni geçmişle olan köklü bağıdır. Yani toplumsal yapıya uyum

gösteren erkeklik olgusunu kabul edenler kadar kabul etmeyenlerin üzerinden hala bu şekilde toplumda varlığını sürdürmektedir. Hegemonik erkekliğe göre sadece ben ve ötekiler algısı vardır. Toplumun geleneksel beklentilerini yerine getirmeyen, dinamik bir şekilde istediği kalıba uyum gösteren hemcinslerine karşı dahi oluşturduğu kurgusal bir eylemi ifade etmektedir.

Erkeklik bir habitus şeklindedir. Erkeklerin bedenlerine kazandırılan davranışlar, hayatının her alanında tekrarlanmasına neden olmaktadır. Daha doğmadan belirlenen kalıpların içine hapsolan erkek, bu durumu farkında olmadan içselleştirmektedir. Geçmiş, şimdiyi ve geleceği içinde barındıran habitus, bir oluşu ifade ettiği için sabit kalmayarak sürekli değişim halinde olacaktır (Cengiz, Tol ve Küçükural, 2004, s. 57). Erkeklik olgusu zamansal bir kavramdır, bu nedenle sabit bir tanım yapmak mümkün değildir. Hegemonik erkeklik olgusu bu değişime direnerek dinamik süreci reddeder. Bu nedenle sürece dâhil olan herkes yaptırımlara maruz bırakılmaktadır. Çoklu erkeklik tanımları arasındaki egemenlik ilişkileri bu yaklaşım ile tanımlanmaktadır (Uçan, 2012, s. 264). Özbay’a göre egemen erkeklikler eşit bir cinsiyet algısı inşa etmek yerine hiyerarşik bir cinsiyet algısı oluşmayı amaçlamaktadır. Egemen olan erkeklik algısının getirisi olan hegemonik erkekliği şu şekilde tanımlamaktadır:

Çoğul erkeklikler eşit değil, hiyerarşik bir cinsiyet mimarisi yaratıyor. İçlerinden en az bir tanesi erkek özneler en doğru, mantıklı, sağlıklı, normal, faydalı, makbul olanmışçasına aktarılıyor, norm teşkil edermişçesine övülüyor ve erkek özneler de bu tip bir erkekliği benimsemenin, hayata geçirmenin, ona benzemenin ya da mümkün mertebe ona yaklaşmanın menfaatlerine olacağına inanıyor, kültürel dolayım ile inanmaya çağırılıyor, ikna ediliyorlar. Kabul gören, desteklenen, kutsanan, takdir edilen bu hegemonik erkeklik biçimi daima erkeklerin kadınlardan üstünlüğünü salık veren yapısal hakikat ile uyum içinde olmak zorundadır. Öyle ki, çeşitli faktörlerle hegemonik erkeklik bu amaçtan ya da etkiden uzaklaşırsa bir ‘erkeklik krizi’ doğuyor ve yeni ancak yine aynı temel prensiple uyumlu bir hegemonik erkeklik şekilleniyor (Özbay, 2013, s. 186) .

Sınıfsal ilişkiler, hegemonyanın ilgi alanlarından bir tanesini oluşturmaktadır. Bu sınıfsal ilişkide ise iktidarı elinde tutan erilin, tâbi konumundaki dişile uyguladığı tahakküm, toplumsal cinsiyet çalışmalarında önemli yer tutmaktadır. Toplumsal yapı zaman içerisinde değişip dönüştükçe bireye atfedilen roller ve statüler de farklılaşmaktadır. Erkeklik olgusu zamana, mekâna ve kültürel değerlere göre anlam kazanmaktadır. Toplumsal cinsiyetin bir parçası olan erillik, iktidarı elinde bulunduran hegemonik yapının sınırlarını belirlemektedir. Erkek olmanın getirisi olan baba statüsü,

devlet yönetiminde ‘egemen olma’ rolüyle karşımıza çıkmaktadır (Öküz Güneş, 2019, s. 791-792). Kendinden farkı olan üzerinde hâkimiyet kurma arzusundan dolayı her zaman farklı olana ihtiyaç duymakta ve kendi farkını sadece farklı olan üzerinden tanımlayacağı düşüncesinde hareket etmektedir.

Connell’e göre hegemonik erkeklik silah zoruyla tehdit etme veya işsiz bırakma gibi eylemler değildir. Connell, hegemonik erkekliğin özel hayatı etkileyecek derecede var olan toplumsal bir gücün varlığından bahsetmektedir. Bu anlamda hegemonik erkeklik, özellikle geleneksel dönem ile özdeşleştirdiğimiz ataeril şiddeti ile yakın davranışlar gösterdiğini ileri sürmektedir. Bu benzerliğe göre ikisinde de üzerinde tahakküm oluşturabildiği grubun ya da bireyin ortadan kalkmasını istemezler, aksine önüne geçerek onları ikinci plana atarak hegemonik davranışlar sergilemektedirler. Kendilerini topluma kanıtlama çabası olduğu için diğer bireyi ya da cinsiyet grubunu ortadan kaldırma düşüncesi içinde değillerdir. Amaçları fiziksel şiddetten daha çok psikolojik şiddet ile üstünlük ve egemenlik sağlamaktır (Connell, 2019, s. 269).

1980’lerde feminist araştırmalar, kadınlığın sadece bağımlılık ve pasiflik olarak görülemeyeceğini, tek bir kadınlık kimliğinden bahsetmek yerine, yaş, etnik köken ve sınıf gibi değişkenlere bakılarak farklı kadınlık deneyimlerinin incelenmesine, erkeklik çalışmalarında da yeni erkeklik kimliklerinin araştırılmasına vurgu yapmaktadır. Hegemonik erkeklik kavramı ve bu kavrama uygun olmayan yeni erkeklik kimliklerinin de yönetilmesi ve denetim altına alınması ile ilgili cinsiyet çalışmaları yapılmıştır (Alptekin ve Tin, 2022, s. 165). Toplumsal cinsiyet çalışmalarının bir alt dalı olarak 1970-1980’li yıllarda ortaya çıkan erkeklik çalışmaları, birçok farklı konuyu ele alan bir çalışmayı kapsamaktadır. Bu çalışmalar tek bir erkeklikten öte kültürel ve toplumsal yapıya bağlı olarak oluşan, birden fazla erkeklik biçimlerinin varlığını ortaya koymaktadır. Bu erkeklik biçimleri ise hegemonik erkeklik algısından ileri gelen yani baskı altında tutan, kontrol edici, kendini kabul gören erkeklik algısını taşıdığını varsaydığı için ötekilere ezici davranışlarda bulunan erkeklik biçimleridir. Hegemonik erkeklik algısı ataeril bir yapıya hizmet etmesinden dolayı tamamen halk bilgisinden beslenmektedir. Halkın kabul gördüğü, beklediği davranışları gösteren bu erkeklik biçimleri, toplumsal yapının temelinde yer almakta ve varlığını bu şekilde devam ettirmektedir (Duman, 2022, s. 463).

Feminizm kuramını kendi içerisinde incelendiğinde, dönemlere göre çeşitli şekillere bürünmüş olduğu görülmektedir. “Kadın” ve “erkek” kavramları konusunda da

feminizm kendi içerisinde tartışmalara sebep olmuştur ve bu tartışmalar günümüze kadar sürmektedir. Feminizm başlığı altında erkeklik çalışmaları da bu tartışmalardan birisini oluşturmaktadır. Feminizm akımının içerisinde ikiye ayrılanların bir kısmı erkeklerin zaten her yerde oldukları düşüncesiyle feminizmin içerisinde görülmelerini istemeyenler, diğer kısmı da ataerkil erkeklik kimliğinin problemi olduğunu düşünenler yer almaktadır. Feminizm ortaya ilk çıktığında kadına yönelik konuların üzerinde dururken zaman geçtikçe ve bazı olgular değiştikçe erkek(lik)lerin de incelenmesi gerekli görülmüştür (Kepekçi, 2012, s. 59). Sezer Şanlı'ya göre feminist kuramın erkeklik kimliğini ele alışı şu şekildedir:

Kuramsal olarak bakıldığında, erkeklik çalışmaları ilk aşamada tıpkı feminizm gibi ataerkil sistemin yapısal sorunları üzerine odaklanmıştır. Bu sistem, kadını erkeğin ötekisi ve ikincil cinsiyet olarak kurarken erkekleri üstün cinsiyet rolleriyle donatmaktadır. Bu kavrama ek olarak, feminist kuramın zenginleşmesiyle toplumsal cinsiyet kavramı formüle edilmiş, erkeklik çalışmaları bu alana ilişkin de çalışmalarda bulunmuştur. Erkeklik çalışmaları, erkekliğin de tıpkı kadınlık gibi toplumsal cinsiyetçi bir belirlenim olduğu tespitinden hareketle; aslında üstünlük gibi görülen mağduriyetlere odaklanmıştır. Disiplinlerarası bir çalışma alanı olarak gelişen erkeklik çalışmaları, “hegemonik” ve “geleneksel” erkekliği tartışmaktadır. Bu tartışma, modern ve post modern dönemlerde erkeklikten beklenen davranış kodlarını da araştırma konusu yapmaktadır. Bu dönemlere uygun olarak erkeklerden beklenen davranış ve eylemler, çalışmalarda sıklıkla eleştirilmektedir (Sezer Şanlı, 2019, s. 302).

ABD’de siyah feminizmin ortaya çıkmasındaki en büyük etkenlerden biri, feminizmin bütün kadınları kapsamayan, beyaz, üst-orta sınıf kadınlara ait olduğu düşüncesine karşı yapılan eleştirel bir kuramı ifade etmektedir. Daha sonraki süreçte, feminizm toplumsal cinsiyet farklılıkları yüceltmeksizin çoklu kadın kimliklerini kabul etmeye başlanmıştır. Ancak, feminizmin erkekleri kabul etmesini beklemek şimdilik pek mümkün değildir. Elbette böylesi bir kabul etme, tek taraflı olarak sadece feminizm aracılığıyla gerçekleşmemektedir. Özellikle kolektif bir erkeklik eleştirisi yapmanın zor olduğu postmodern dönemde, başlangıç olarak bireysel eleştirilerle yola çıkılması beklenmektedir. Erkeklik olgusu, cinsiyetlerin toplumsal olarak inşa edildiğini anladıkları anda kendi erkeklik kimliklerini sorgulama evresine geçmektedir. Burada feminizm aksiyomlarına ihtiyaç duyan erkeklik olgusu postmodern sürece dahil olmak adına yeni erkeklik kimlikleriyle tutunmaya çabayacaktır. Feminizmin ortaya atıldığı ilk dönemde kadın cinsiyetinin toplumsal yapıda yaşadığı sorunları postmodern süreç

içerisinde yaşayan erkeklik olgusu, ortaya çıkardığı kimlikleriyle kendisine yer aramaktadır (Kepekçi, 2012, s. 80).

Feminizmin aksiyomlarından bir tanesi de ataerkil yapının kadınların üzerinde oluşturduğu tahakkümdür. Bu tahakküm yalnızca kadınlara değil, egemen yani kabul görülen erkeklik algısı dışında kalan diğer erkek kimliklerinin üzerinde oluşturduğu bir hegemonik yapıyı ifade etmektedir. Hegemonik yapının ötekiler üzerinde oluşturduğu bu baskıcı tutumların temel sebebi toplumsal yapı tarafından kabul edilen bir kimliğin süregelmesidir. Toplum kendisi tarafından istediği kalıba sokamadığı, bireyi dışlamakta ya da damgalamakta yani bir şekilde sistem dışında tutmaya çabalamaktadır. Her toplumun kendine has kültürel kodları, yapısı olmasından dolayı toplumun dinamik bir parçası olan hegemonik erkeklik olgusunu ifade ederken, genel geçer bir algıdan söz edilememektedir. Toplumun yapıtaşı olarak belirlenen ailenin tüm sorumluluklarını üstlenen erkektir. Bu durum da erkeği bir adım önde tutarken aynı zamanda söz sahibi yapmaktadır (Şimşek ve Öner, 2015, s. 448).

Erkek cinsiyetini doğallaştırmak sadece biyolojik cinsiyeti kabul etmek değil aynı zamanda hegemonik erkekliği kabul etmek, iktidarın onlar için yaratıldığını kabul etmektir. Hegemonik erkeklik sanıldığı kadar kolay olmayan ve bu sınıfa ait olmak için çaba harcanması gereken bir durum olduğu belirtilmektedir. Bu nedenle hegemonik erkeklik çoğunluğun değil, azınlığın oluşturduğu bir gruptur. Bu uğurda her türlü zorluğu kabul eden erkek, erkekliğini kanıtlamak amacıyla belirli aşamaları geçmesi beklenecektir. İdealize edilen erkeklik algısını kanıtlayarak toplumsal kabul görmeyi hedefleyen hegemonik erkeklik, bu amaç doğrultusunda zararlı çıksalar dahi kendilerini ispatlama yoluna gitmektedir. Toplumun desteğine ve gücüne güvenerek tahakküm gösteren hegemonik erkeklik olgusu, bireysel bir başarı değil toplumun başarısıyla meydana gelmektedir (Kepekçi, 2012, s. 77-78). Erkekten beklenen roller sadece diğerleri yani kendisi gibi olmayanlar üzerinde yaptırımı olan rolleri ifade etmemektedir. Toplumsal yapı içerisinde erkeklik olgusunun kendi kimliği üzerinden beklenen rolleri yerine getirerek örnek gösterilebilecek bir takım görevleri sırasıyla yerine getirilmesi beklenmektedir. Bunları yerine getiremeyen birey de getirenler tarafından hegemonyacı tavırlarla karşı karşıya bırakılmaktadır. Örneğin askerlik görevini yapan erkek ile yapmayan erkek üzerindeki toplumsal baskı bir yana tutulduğunda bireylerin kendi arasında da bir dışlanma söz konusu olmaktadır.

Askerlik eğitimi, erkeğin güvenliğin sağlanmasında, korumacı faaliyetlerde “savaşçı” statüleriyle eğitim görmesi ve bu kahramanlık unvanıyla eğitilmesi ve beklentiler içine hapsedilmesidir. Bu durumda askerlik, erkeklerin güçlü savaşçılara dönüşebilmeleri için toplumsal anlamda kabul görmek adına üstesinden gelmeleri gereken bir sınav ve toplumsal yapıda erkekliğin kabul görülmesi adına aşılması gereken bir basamak olarak karşımıza çıkmaktadır. Askerlik eğitimi sürecinde kadınlar ve egemen erkeklikten farklılaşan erkeklik olgusu dışlanması gibi nedenlerden dolayı bir tür hegemonik erkeklik eğitime dönüşmektedir (Kavas, 2021, s. 458).

Tarihsel süreç boyunca kadınlık ve erkeklik, birbirini etkileyen ve birbiri ile anlam kazanan iki kavramdır. Evrensel ve tüm toplumlar için değişmez tek bir erkeklikten bahsetmek imkânsızdır. Özellikle postmodern dönem ile önemli kırılma yaşayan erkeklik olgusu, tek kimlikten birden fazla erkeklik kimliğine bölünmektedir. Birbirinden farklı erkeklik kimliklerinin içinde iktidar, egemenlik ve güç kavramlarına en yakın olan erkeklik yaklaşımı hegemonik erkeklik kimliğidir. Hegemonik erkeklik, cinsiyet ayrımının sadece kadın ve erkek arasında yapılmadığını aynı zamanda çoklu erkeklik içinde toplumsal cinsiyet tartışmalarının olduğunu ifade etmektedir. Eşcinsel erkeklerin heteroseksüel erkekler tarafından dışlanması bu duruma en görünür örneklerden biridir (Maral, 2004, s. 128-129). Toplumsal güçten beslendiklerinden dolayı gücü, iktidarı ve egemenliği kendilerine hak görmektedirler. Baskıların psikolojik şiddetlerin altında yer alan temel algı doğru olan algıyı tek ve kendileri zannetmeleri ve değişim gösteren her olgunun yanlış olduğu görüşüyle hareket etmektedirler.

Toplumsal yapının en küçük birimi olan aile, kadın ve erkek cinsiyeti arasındaki ayrımın kesin bir çizgiyle yapıldığı yer olarak tanımlanmaktadır. Aile, erkeğe ve kadına tanımlanan ve toplum tarafından üstlenmesi yerine getirmesi gereken normların öğrenildiği merkezi sağlamaktadır. Eril kurgunun hâkimiyetini ilk kabulleniş burada başlamaktadır. Ekonomik ve toplumsal yapıdan beslenen ataerkil yapı, Eisentein’a göre kapitalizmin kölesi olarak kullanılmaktadır (Kuruoğlu, 2016, s. 125). Hegemonik erkeklik kimliğinin toplumsal yapıda egemen kalıplarla var olmasının temelinde ailede kazanılmaya başlanılan toplumsal öğretiler yer almaktadır. Hegemonik erkeklik olgusu hâkimiyet gücünü diğer kimlikler üzerindeki geleneksel rollerden, dinsel öğretilerden, günümüze kadar geleneksel erillik kimliğini muhafaza edebilen erkeklik olgusundan almaktadır. Hegemonik erkeklik olgusunun temeline inerek egemen erkekliğin başlangıç noktasını incelemek için geleneksel dönem erkeklik olgusuna kadar gidilmesi daha geniş

sonuçlar sunacaktır (Boran, 2023, s. 373-374). Erkeklik kavramını tek bir başlık altında incelemek yerine toplumsal cinsiyet ilişkileri bağlamında tarihsel bir süreç içerisinde ele alınmalı ve incelenmelidir. Geçmiş dönemler içerisinde toplumsal yapıyı ele alarak hangi dönemde ve ortamda hegemonik erkekliğe dönüştüğünü incelemek daha doğru sonuçlar alınabileceğine işaret etmektedir (Ayten, 2020, s. 171).

Erkeklik algısını dönemselsel olarak ele aldığımızda ise ilk olarak geleneksel dönemde Türk toplum yapısında babanın önemli bir statüye sahip olduğu bilinmektedir. Baba evin reisi, ekmek getiren kişi, iktidarı elinde tutan kişidir. Bu nedenle babaya saygı göstermek son derece önemlidir. Babaya verilen bu toplumsal güç sayesinde ailenin bir arada tutulduğu düşüncesi hâkimdir. Sonsuz saygının altında yer alan en önemli nedenlerden biri babanın erkeklik gücünü ve egemenliğini pekiştirmektir. Modern dönem ile bu değerler yavaş yavaş aşınmaya başlamış, artık erkeklik olgusu üzerindeki beklenti ve rollerin bu derece hükmü kalmamıştır (Demez, 2005, s. 135-136).

Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de hegemonik erkeklik kendisini ayırarak diğerlerini ötekileştirmektedir. Bu öteki erkeklikler arasında göçmenleri, LGBT bireyleri, engelli erkekleri, kısır erkekleri sayabilmek mümkündür. Ancak bunlardan ayrı olarak hegemonik erkeklik tarafından ötekileştirilmemiş fakat cinsiyetleri, bedenleri ya da giyim tarzı olarak değişim içerisinde olan diğer erkek gruplarının üzerinde de hegemonya oluşturulduğundan bahsedilmektedir. Hegemonya oluşturan bu grup ise bazen geleneksel yapının bir taşıyıcısı, bazen de heteroseksüel erkeklerin yer aldığı bilinmektedir (Şimşek ve Öner, 2015, s. 449).

Erkeklik olgusu toplumsal yapı içinde statik bir konumda kalmayıp devamlı değişim gösteren dinamik bir süreci ifade etmektedir. Bu nedenle erkeklik olgusu dönemden döneme başkalaşmakta ve yeni erkeklik modelleri ortaya çıkmaktadır. Hegemonik erkeklik ise bu konuda erkekliğin dinamik bir şekilde sağladığı uyumu göstermemekte ısrarcı olan azınlığı ifade eden bir kavramdır. Hegemonik erkeklik yani egemen erkeklik olgusu geleneksel toplum yapısında insanoğlunun varlığından itibaren kadına hükmetmiş ve gücünü kadın üzerinde göstermiştir. Geleneksel dönemde baktığımızda kadın üzerinde kurulan bu güç gösterisi günümüzde değişim göstererek toplumsal yapıda egemen erkekliğin dışındaki diğer bireyler üzerindeki tahakkümü ifade etmektedir. Hegemonik erkeklik, kadın üzerinde uyguladığı tahakkümü dinamik bir şekilde içinde bulunduğu döneme uyumlanan hemcinslerinin üzerinde de göstermektedir. Toplumun gücünü simgelediği düşüncesiyle toplumu arkasına alan bu erkeklik algısında

amaç yalnızca öteki üzerinde hâkimiyet kurma çabasıdır. Toplumun desteğine ve gücüne dayanarak yeniliği ve değişimi reddetmekte ısrarcı olan hegemonik erkeklik olgusu, toplumsal yapıda azıklık olarak kalsa da hala varlığı korumaktadır.

3.3. TARİHSEL SÜREÇTE ERKEKLİK ALGISI

3.3.1. Geleneksel Dönem ve Erkeklik

Geçmişten günümüze birçok toplumsal yapının her parçasında değişim ile karşılaşmak mümkündür. Toplumsal yapıyı derinden etkileyen bu değişimlerden biri de toplumsal cinsiyet olgusu üzerine yaşanmıştır. Kadın ve erkek üzerinden tanımlanan toplumsal cinsiyet kavramının kökleri insanoğlunun var olduğu ana dayanmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde net bilgilere ulaşmak adına toplumsal cinsiyet kavramının başlangıcı olarak görülen avcı ve toplayıcı dönemden başlayan bir olgu olarak kabul edilmektedir. Avlanma faaliyetini erkeğin yapması, toplayıcılık faaliyetinin ise kadının yapmasını daha uygun bulunmuştur. Göçebe toplumlarda görülen toplumsal cinsiyet eşitsizliği, yerleşik hayata geçilmesiyle birlikte cinsiyet rolleri üzerinde belirli değişimlere uğramıştır. Bu durum kadının ve erkeğin cinsiyet kimliklerine yansıdığı gibi rollerinin üzerinde en önemli belirleyici etkenlerden biri olmuştur. Kadın ve erkek kimlikleri arasındaki cinsiyet eşitsizliğinin tohumları avcı ve toplayıcı dönemde atılmaya başlanmıştır. Yerleşik hayata geçilmeden önce bu kadar belirgin bir ayrım söz konusu olmamaktadır.

Toplumlar, tarihsel süreç içerisinde köklü değişimler yaşamıştır. Bu değişimlerden ilki konargöçerliğin sona erdiği, yerleşik hayatın yapı taşını oluşturan tarım devrimi kabul edilmektedir. İnsanın doğduğu andan itibaren doğayla mücadelesine farklı boyut kazandırıp topluma fayda sağlayan bu dönem, aynı zamanda kültürün de tohumlarının atıldığı dönemdir. İnsanoğlu doğayla yaptığı bu mücadele ile toplumdaki bireyler arasında iş bölümü yapılarak daha iyi şekilde verim alma düşüncesine karar verilmiştir. İş bölümü yapılırken kadına ve erkeğe verilen görevler aynı zamanda kadının ve erkekliğin toplumsal rollerini belirleme oldukça etkili olmuştur. İnsanoğlu tarım devrimini yaşadığı dönemden itibaren cinsiyetler arasındaki biyolojik temelli farklılıklar, kadınlık ve erkeklik kimlikleri arasında aşılabilir bir duvara neden olmuştur (Çağırkan, 2018, s. 102). Kadın ve erkek kimlikleri üzerinden gerçekleştirilen iş bölümünde avlanma faaliyeti erkekler ile toplayıcılık faaliyeti ise kadınlar ile bütünleştirilmiştir. Tarım

devriminden yani avcı ve toplayıcı dönemden itibaren yapılan bu iş bölümleri ile kadın ve erkek arasındaki sınırları bir şekilde belirlenmiştir (Connell, 2019, s. 215).

Tarihsel eksen üzerinden kadının toplumsal yapı içindeki konumu ve değeri zaman içinde yok olmuştur. Geçmiş dönemler üzerinde Paleolitik çağ ve Helenistik dönemde kadın, doğurganlığın ve bereketin sembolünü temsil ederken, Ortaçağ Avrupası'nda ise şeytan olarak temsil edilmektedir. Avcı ve toplayıcı dönemde erkeğin fiziksel kuvvetine ihtiyaç duyulduğundan erkek çalışırken, kadın ise güç gerektirmeyen ev ile ilgilenmeye mecbur bırakılmıştır. "Toplumsal cinsiyet eşitsizliği"nin ilk adımları bu dönemde atılarak, kadın ve erkek arasında net ayrım ilk bu dönemde görülmektedir (Akalin ve Baş, 2018, s. 113).

Toplumsal cinsiyet arasında yapılan ayrım sadece avcılık ve toplayıcılık faaliyetlerinin dışına çıkarak, ürünlerin ticaretinde de ortaya çıkmıştır. Ticaret, ürünlere ulaşımı ve seyahati gerektirdiğinden dolayı kadınlar için uygun olmadığı düşüncesi hâkimdir. Kadının seyahat etmesi adap ve edep açısından uygun karşılanmaması gibi belirli kültürel kalıp yargıları, ürünlerin hasadını yapmaktan ileri götürememiştir. Bu durum erkeği, kadının emeğinin üzerinde söz sahibi olan tek kişi yapmaktadır (Hanks, 2020, s. 100). Ticaretin faaliyetinin erkek kimliği üzerinden yapılması kadının görünmeyen emeğinin üzerinden erkeği ön plana çıkarmıştır. Bu durum erkeği evine ekmek getiren, evin direği, evin reisi gibi konuma getirirken, kadın ise ev içi sorumluluklarla özdeşleştirilmektedir. Kadının üstü örtülü emeği zaman içerisinde yapması gereken bir sorumluluk haline gelmektedir. Erkeğin biyolojik cinsiyetinin getirdiği fiziksel gücünü kullanarak kadın cinsiyetini koruyucu, sahiplenici ve besleyici davranışlarda bulunması erkeklik kimliğinin oluşmasına neden olmuştur.

Eşitlikçi evrimsel biyoloji yeni birçok araştırmayla yeni sonuçlara varsa bile bazı durumlarda eski fikirleri pekiştirmektedir. Tarihsel süreç içerisinde avcı toplayıcı döneme baktığımızda hiyerarşik düzeni sağlayan faktörün tarım olduğu bilinmektedir. İnsanlık tarihi başlangıcından itibaren anaerkil yapıda ve mutlak hâkimiyetin dışı de yani annedeydi. Dışi birey, kültürel açıdan ve dini açıdan bir arada oturmanın temel kaynağını oluşturmaktadır. Zaman içindeki tarihsel boyuttaki değişim anne çocuk ilişkisini pasif bırakarak, baba-çocuk ilişkisini hâkim kılmıştır. Bu durumda toplumun yapısal düzeni anaerkil yapıdan ataerkil yapıya dönüşmeye başlamış, güç anaerkilden çıkıp ataerkil yapının eline geçmiştir. Ataerkil yapı içindeki bütün malların ortaklığı kabul edilse de ilerleyen zamanlarda tarımın ve hayvancılığın yaygınlaşmasıyla erkekler işlediği

topraklar üzerinde hak iddia etmesine neden olmuştur. Erkekler özel mülkiyeti elde ettiğinde ataerkilliğin devamı adına baba soyundan ilerleyen mülkiyet sisteminin temelleri atılmaya başlanmıştır. Bu durum anaerkil sistemi toplumun yapısından silerek ataerkil düzeni topluma mecbur kılmıştır (Hanks, 2020, s. 27).

Avcı ve toplayıcı dönemde yapılan toplumsal iş bölümü ile kadın ve erkeğin arasında kalın bir duvar örülmesine neden olmuş ve kadın erkek arasında yapılan toplumsal cinsiyet ayrımının yapıtaşlarını oluşturmuştur. Dişil kimlik toplayıcılığı ve üretimi temsil ederken, eril kimlik ise avlanmayı ve tüketimi temsil etmektedir. Biyolojik cinsiyetinin getirdiği doğurganlık süreci kadını ev içi sorumluluk atfederken terazinin ağır kısmını daha fazla sorumluluğu erkek kimliğine yüklemiştir. Erkeğin gücünü ön plana koyarak onu temele geleneksel dönem, cinsiyet ayrımının ve iş bölümünün arasındaki ayrımın temel nedeni tarım devrimi olduğu söylenebilir ama tek nedeni bu olmamaktadır. Tarım devrimi yani yerleşik hayata geçilmesi cinsiyet ayrımına neden olduğu kadar kültüründe bu ayrımda payı oldukça büyüktür.

3.3.2. Modern Dönem ve Erkeklik

Modernlik algısı, Endüstri Devrimiyle birlikte hayatımıza nüfuz etmiş, toplumsal yapı içerisinde hemen hemen birçok alanda değişime neden olmuştur. Bu değişimlerden biri de toplumsal cinsiyet rolleri üzerinde olmuştur. Modern dönem, geleneksel dönemden adım adım uzaklaşmış sadece erkeğin korumasına, emeğine muhtaç kadın algısı toplumsal yapıdan silinmiştir. Sanayi devrimiyle kadın kimliğini de erkek kimliği gibi iş hayatına atılmasıyla birlikte toplumsal roller ve kimlikler büyük değişim içerisine girmiştir. Erkeklik algısı bu değişimden payına düşüne almıştır. Artık kadın ve erkek aynı ortamda hatta aynı statüde çalışabilmekte, kamusal alanda kadının da söz sahibi olma gibi yetkileri bulunmaktadır. Bu durum toplumsal cinsiyetlerdeki bu değişim en çok ev içi rollerin değişimi üzerinde net bir şekilde görülmektedir.

Giddens'a göre modernlik olgusu, on yedinci yüzyılda Avrupa'da başlayan ve başlangıç noktasında sabit kalmayarak evrensel bir boyuta ulaşan sosyal yaşam ve örgütlenme süreçlerini ifade eder. Giddens bu yaklaşımıyla modernliğin çıkış noktasına ve zamanına vurgu yapmaktadır (Giddens, 2018). Modern cinsiyet teorileri, erkeklik kadınlık tanımlamalarının arasındaki hiyerarşik düzene ve ikili karşıtlığa dayanmaktadır. Endüstriyel kapitalist döneme uygun olarak kadın ve erkek arasındaki ayrımın değişim

gösterdiği görülmektedir. Bu yeni dönemin bir ürünü olarak modern erkeklik olgusu ortaya çıkmıştır (Sancar, 2020, s. 49).

Geleneksel yapıdaki erkeklik algısından farklı olarak, endüstriyel devrim sonrasında kadın ve erkeğin benzer hatta ortak işlerinde çalışmasıyla birlikte, tek başına kadın üzerinde tahakküm içinde ve tek söz sahibi olan erkeklik algısını yıkmıştır. Kadının ev içi rollerindeki değişim erkeği de derinden etkileyerek bambaşka bir kimlik inşa etme sürecine dahil olmasını sağlamıştır. Erkek ve kadının aynı iş yerinde çalışması sadece iş hayatı değil, aynı zamanda aile hayatını da yeni bir düzene evrilmiştir (Çağırkan, 2018, s. 102-103). On dokuzuncu yüzyılda ortaya çıkan endüstriyel devrim ile kapitalist fabrika düzeninin yarattığı istihdam modeli beraberinde sınıfsal farklılıkları da getirmiştir. Toplumsal cinsiyet açısından bakıldığında erkek, evin gelir kaynağı, ekmek parası kazanan kişi olarak görülürken, çalışan kadının kazandığı para ise harçlık olarak görülmesi cinsiyetler arasındaki yapılan ayrımı ortaya koymaktadır (Sancar, 2020, s. 53). Kadının kazandığı maddi gelir ne kadar erkeğin kazandığı gelire denk görülme de kadının iş hayatına atılmasıyla aile içi roller psikolojik ve sosyolojik açıdan evrilmiştir. Bu da kadının ve erkeğin arasında yaşanan toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin silinmesine yardımcı olmuştur. Kadını maddi imkân sağlayan postmodern dönemin asıl değişim noktası erkeklik kimliği üzerinde olmuştur. Erkeklik olgusuna atfedilen toplumsal rollerde olduğu kadar aile içi rollerde de önemli değişimler söz konusu olmaktadır.

Babalık rolü erkeklik kimliğinin rol model aldığı ilk örneği olduğundan dolayı erkek birey için önemli bir yere sahiptir. Babalık statüsüyle baba rolüne adım atan erkek kimliği yetişkinliğe de adım atmış kabul edilmekte ve erkeklik kimliğinden beklenen rollerin bir tanesini daha yerine getirmektedir. Geçmişten günümüze babalık rolleri ele alınıp incelendiğinde, geleneksel ataerkil aile modelinde erkeklik olgusunun egemen aktör olarak toplumsal yapıda var olduğu görülmektedir. Bu nedenle çocuk bakımı görevinin annede olduğu, evin maddi geçimini sağlama görevinin babada olduğu, babaların çocuklarıyla geçirdiği zamanın oldukça az olduğu görülmektedir. Bu durum baba ile çocukları arasına mesafe koyduğu gibi eşler arasında da aile içi sorunları beraberinde getirmektedir. Endüstri devrimi sonrasında gerçekleşen kentleşme olgusuyla beraber kırdan kente yapılan göç hareketleri toplumsal yapıda büyük değişimlere neden olmuştur. Bu değişimlerin ilki toplumun en küçük yapıtaşı olan aile kurumunda yaşanmıştır. Kadın cinsiyetinin iş hayatına atılmasıyla birlikte erkeklik olgusunun sorumlulukları azaltılmış, kadın erkek arasında cinsiyet eşitliği gibi olgular gündeme

getirilmiştir. Daha çok erkeklik kimliği üzerinde yaşanan bu değişim, erkeklik kimliğini sadece toplumsal yapıda değil aile içi rollerin dağılımında da etkilemiştir. Erkeklik olgusunun aile içi sorumluluklarında eşleriyle yardımlaşmasından ziyade çocukları ile arasındaki iletişiminin güçlenmesi babalık rolünü farklı bir boyuta taşımaktadır (Alptekin ve Tin, 2022, s. 186).

Yerleşik hayata geçerek avcı ve toplayıcılığı geride bırakan toplumların yaşayış tarzı erkeğin fiziksel gücüne ihtiyacı artırmıştır. Yerleşik hayata geçildiğinde erkek ön plana çıkarılmış ve erkek egemen topluma geçişin temelleri bu dönemde atılmıştır. Oluşan bu ataerkil dönem toplumsal kurumların da desteğini alarak Orta Çağ boyunca devam etmiştir. Toplumsal yapı içerisinde bulunan aile kurumu ile sanayileşme olgusuyla beraber erkek egemen geleneksel aile modelinden, erkek egemen çekirdek aile modeline geçilmiştir. Zaman içinde tarihsel değişim ve dönüşüm ile günümüzde kadının rolü ve konumu değişerek toplumda kadına her alanda yeni kimlikler verilmiştir. Yaşam standartlarının değişimi, kadının iş hayatına atılması, sosyal bilimciler tarafından toplumsal cinsiyet olgusunun farklılaşması olarak ifade edilmektedir. Toplumun artık kadın ve erkekte beklenenleri ve davranışları tamamen değişmiş, yeni aile yapıları, yani cinsiyet rolleri, yeni kadınlar ve yeni erkekler toplumsal yapıda yerini almıştır. Yeni yaşam kalitesi ve sağlanan imkânlar ile kadın ve erkek arasındaki aşılabilir uçurum kalkmış, net çizilen ayrım ortadan silinmiş yerini yakın mesafelere bırakmıştır (Demez, 2005, s. 98-99).

Son yüzyıllara baktığımızda özellikle az gelişmiş ülkelerde ailenin ekonomik gelirini sağlayan kişi olarak erkek söz sahibi olmuştur. Kadınların kazandıkları geliri kimliğini zedeleyecek bir hamle olarak gördüğünden dolayı henüz bağımsızlık değil aileye destek amacıyla kazandıklarını kabul etseler de bu durum aile içinde rollerin değişmesine neden olmanın önüne geçememiştir. Kadının iş hayatına atılmasıyla beraber “aile reisi, korumacı, güçlü erkek” kimliği kırılmaya başlamıştır (Demez, 2005, s. 127). Evin geçimiyle ev dışında çalışarak evin maddi unsurlarından sorumlu olan erkeğin yerini dışı bireyin de aynı şekilde üstlenmesi erilin yıllarca süregelen ekonomik iktidarını da zedelemeye başlamıştır. Modernitenin sonuçlarını sorgulamadan görmezden gelinerek süregelenmiş davranış kalıpları, içselleştirilen roller ve kimlikler sarsılmaya başlamış hatta yok olma tehlikesiyle karşı karşıya gelmiştir. Erkeklik olgusunun üstlendiği hatta onlarla bütünleşmiş rolleri de bu durumdan etkilenecek erkekliğin kimlik krizine girmesine neden olmuştur (Kuruoğlu, 2016, s. 127). Geleneksel gücünün yok almaya

başlaması, tek gücün ve iradenin kendisinde olmadığı düşüncesi erkeklik olgusunu erkeklik krizine sokmuştur. Bu krizin en büyük nedeni ise egemenliğini kaybetmiş olma hissi olduğu bilinmektedir.

Geleneksel sistemi aşip modern döneme geçiş yapan bireyler, içinde bulundukları durumu sorgulamaya başlamışlardır. Kadın-erkek ayrımcılığı düşünce sistemiyle feminist kuramın ilk adımları atılmış feminist düşünce sistemi, erkek egemenliğinin bu denli toplumda baskın rolü üstlenmesini ele almaktadır. Toplumsal cinsiyet ayrımcılığının toplumun yapısından silinmesi özellikle sosyolojik dönüşümlerle ilerleme zorunluluğu getirmektedir. Kadının toplumdaki yerini önceleştirmek ve göz ardı edilmesine son vermek adına toplumda aktif bir bağ ilişkisi kurmak feminist kuramın temel amaçlarının arasında yer almaktadır. Geleneksel toplumlarda net bir şekilde görülen bu ayrım modern toplumlara gelindiğinde bir nebze etkisini yitirse dahi hala varlığını devam ettirmektedir. Ataerki yapı iktidarı elinde tutmak adına erkeğe akıl, kudret, rekabet isteği gibi kişilik özellikleri atfederken kadın burada da değersizleştirilerek, naif, hassas, duygusal gibi özelliklerle anlam kazandırılmıştır. Modern toplum bu durumu yıkmaya çabalayarak, sadece erkeğe aitmiş gibi görülen kamusal alanın içine kadını da almayı başarmıştır (Hafizoğlu ve Altan, 2021, s. 44-45).

Modern dönem ile birlikte cinsiyetler arasındaki eril tahakkümün geleneksel topluma oranla büyük ölçüde değişim sürecine girmiştir. En büyük nedeni Sanayi Devrimi ile çalışan kadın algısının toplumsal yapıya nüfuz edip, cinsiyetler arası uçurumu kaldırmaya çalışmıştır. Erkeklik algısı ilk değişimini modern dönemle birlikte yaşamış, ilk defa tek egemen gücün kendisi olmadığının farkına vardığı bir döneme evrilmeye başlamıştır. Bu dönemde istihdam açısından ortak iş yerinde hatta benzer görevlerde çalışmaları, toplumsal yapının her alanını hatta modayı bile etkilemiştir. Bireyler için benzer kıyafetler üretilmesi tekstil alanında da cinsiyet eşitsizliğinde yaşanan değişimi göstermektedir. Henüz kadının varlığını ve gücünü tam anlamıyla benimsenememesi de bu dönemde kadını artık özel alandan çıkarak kamusal alana ilk adımlarını atmıştır. Bu durum yalnızca ekonomik değişimi değil aile içi rolleri önemli derecede etkilemiştir. Değişen roller erkeklik üzerinde olumlu bir çok değişime neden olmuştur. Gözle görülür değişimlerin başında özellikle erkek birey ile çocuk arasındaki iletişimin güçlenmesi, anne ile babanın iletişiminin güçlenmesi kadar önemli diğer bir noktayı oluşturmaktadır. Erkek kimliğinin baba rolündeki bu değişimi “Yeni Babalık” rollerini geliştirmiş, çocuk-baba veya anne-baba ilişki rolleri olumlu devinim göstermiştir. Baba ile daha sağlıklı

iletişim kurabilen çocukların sosyolojik ve psikolojik açıdan toplumsal yapıda daha sağlıklı iletişim kurabilen bireyler olduğu ifade edilmektedir.

3.3.3. Postmodern Dönem ve Erkeklik

Modern dönemden sıyrılıp postmodern döneme geçiş yapan erkek, bu dönemin modern döneme oranla daha maskülen bir algı ile karşılaşmaktadır. Toplumsal cinsiyet kimliklerinin arasındaki sert duvarın modern dönemin ötesinde bir değişim yaşadığı görölmektedir. Cinsel yönelimlerinde toplum tarafından kabullenilmesi ya da başka bir ifade ile damgalanmaması adına bir takım cinsiyetçi hareketlerde bu dönemde karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde daha özgürlükçü, daha bireysel yaşam ön planda olmaktadır. Artık “toplum ne ister, toplum ne der” gibi görüşler rafa kaldırılarak “ben ne istiyorum, kendi hangi kimliğe ait hissediyorum” gibi bireysel sorulara cevap aranmaktadır. Postmodern dönemde diğer dönemlere bakıldığında yaşanan büyük çaplı değişimlerin erkeklik algısı üzerinde yaşandığı görölmektedir. Kadınların hakkı olduğu kadar erkeklerin de güzellik algısına uyum gösterme hakkı olduğunu savunmaktadır.

Endüstriyel devrim sonrası yani içinde yaşadığımız postmodern dönemde artık cinsiyetler arası ayrımın bulanıklaştığı görölmektedir. Bu dönemde başarılı, statü sahibi bir erkek olabilmek için tüm gün çalışmanın önemi kaybolmaktadır. Yani artık geçim kaynağının yalnızca erkek emeği üzerinden sağlama düşüncesinden uzaklaşılmıştır. Artık pro-feminist erkekler kısacası küresel kapitalistleşme ile ortaya çıkan küresel iş adamları, kendine yabancılaşan erkeklik algısının yerini almıştır (Sancar, 2020). Postmodern dönemde toplumsal cinsiyet arasındaki uçurum yavaş yavaş silinerek, modayı da etkisi altına alarak unisex kavramını ortaya çıkmasına neden olmuştur. Cinsiyetler arası ayrımın bu derece silindiği bir dönemde yeni erkeklik kimlikleri meydana getirmiştir (Çağırkan, 2018, s. 103). Tek taraflı ağır sorumluluk altında ezilen erkek algısı yok olma sürecine gelmekte, yerine daha eşitlikçi her açıdan orta noktayı bulabilen, paylaşımcı bireyler oluşum göstermiştir. Üzerinden baskın rol ve beklentilerin azaldığını hisseden erkek, toplumun beklentilerini bir kenara bırakarak kendi bedeniyle ilgilenmeye başlayacaktır. Artık erkeklik kimliği de kendisine zaman ayırabilmekte, istediği sorumluluğu alarak, istediği şekilde davranış gösterebilecektir. Cinsiyetler arası ayrımın giderek silinmesi ortak kıyafetler anlamına gelen “unisex” kavramıyla moda haline getirilmiştir.

Postmodern ile ortaya çıkan teknoloji ve bilimsel gelişmeler ile yaşam kalitesi değişmektedir. Yeni yaşam standartları geleneksel geniş aileyi, çekirdek aileye çevirerek

aile yapısı üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır. Okul öncesi çocukların bakımını üstlenen kurumların sayısının artışı ve en önemlisi iş hayatına atılım gösteren kadınların sayısıyla birlikte toplumun yapı taşı olan aile kurumunun evrimsel süreç içine girmesinde katkısı oldukça büyüktür. Günümüz toplumlarında dışının, erkeğin üstlendiği bir takım görevleri yapabiliyor olması ve aynı şekilde erilin de dışının sorumluluklarını hafifletmek adına ona destek olması postmodern dönemde yargılanan, erkeği küçük duruma düşürücü bir hakareten ziyade takdir edilen bir davranış biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır (Demez, 2005, s. 39-40).

Egemen erkeklik olgusu, cinsiyetlendirilmiş toplumsal rolleri ve statüleri belirler, tayin eder ve koşulsuz uyum gösterme adına toplumsal yapıda daima tetikte beklemektedir. Erkeklik konumu, ‘tartışılmaz’ bir iktidar alanı olarak bireylere sunulmaktadır. Günümüzde ise endüstriyel devrim ile beraber erkeklik olgusunun tartışılmaz bu konuma dair sorgulamalar başlamaktadır. Bu sorgulamalar erkeklik olgusunu, erkekliğin avantajlı alanı dışında kalma ve ‘erkeklikten olma/kadın(sı)laşma’ kaygısını beraberinde taşımaktadır. Merkezi sistemin orta noktasında yer aldığı düşüncesiyle erkeklik olgusu, kendi sınırlarını aşmakla güvensizlik ve belirsizlik hissiyatına kapılmaktadır. Postmodern sürece ait olmakta zorlanan ama bir yandan da geleneksel kimlik alanından ödün vermeyen erkeklik olgusu kendisini erkeklik krizi adı verilen kavramın içinde hapsolmuş bir şekilde bulmaktadır (Boran, 2023, s. 370). Postmodern dönemde yeni erkeklik kimlikleri, geçmiş ile gelecek arasında köprü kurmakta yaşadığı zorluğu anlatan “erkeklik krizi” kavramı, geleneksel kimliğinden tam anlamıyla kopamayan aynı zamanda içinde yaşadığı döneme bir şekilde uyum göstermesi gerektiği bilincinde olan erkeklerin yaşadığı çatışmayı ifade eden bir kavramdır (Çağırkan, 2018, s. 98).

Postmodern dönemin etkileri tek bir cinsiyeti değil her iki cinsiyet olgusunu da etkileyen bir dönemi ifade etmektedir. Toplumsal yapının erkeklik olgusundan beklediği davranışları üstlenerek rolleri üzerindeki hâkimiyetin azalması erkeklik olgusunu boşluğa düşürmüştür. Postmodern dönemde erkek, içinde yaşadığı dönemin yaşam tarzı ile yüzyıllardır devam eden erkeklik kimliği arasında sıkışmıştır. Beklenti ve rollerin değişimi erkeklik kimliğinde yeni kimlik arayışlarına sürüklemiştir (Kuruoğlu, 2016, s. 2). Boran’a göre geleneksel kimliklerinden sıyrılmaya çalışan yeni erkeklik kimliklerine dair yapılan çalışmalara yönelmenin önemini şu şekilde vurgulamaktadır:

Hegemonik erkeklik değerlerine mesafeli yaklaşan, kalıp yargıları benimsemeyen ve toplumsal cinsiyet rollerine uyum sağlamayı reddeden erkeklerin kendilerini gizlemekten vazgeçip gündelik yaşamda daha sık görünür bir duruma gelmeleri ile 'farklı erkeklik'lerin de mümkün olabileceğine ilişkin yeni sorgulamalar meydana gelmiştir. Sözü geçen sorgulamaların kökenleri 1970'lere dek uzanırken, hegemonik erkeklik değerlerinin kabul edilmemesinin erkeklik kaybı anlamına gelmediğini savunanlar erkek özgürlük hareketlerinin ve değişen erkekliğe ilişkin tartışmaların da öncülüğünü yapmışlardır. Kendilerine atfedilen roller ve bu rollere uymaları beklenen erkeklerin, yeni ve farklı erkeklik modellerinin de mümkün olabileceğini göstermeye çalıştığı ve bunun inşası yolunda tartışmaya açtığı bazı temel soruları sormak veya güncel tartışmalar ışığında bunları dillendirmek, oldukça mühim bir noktaya temas etmektedir (Boran, 2023, s. 377) .

Geleneksel normalarından arınmaya çalışarak postmodern sürece uyum göstermeyi hedefleyen yeni erkeklik kimliklerinin, toplumsal sürece dâhil etmek kolay olmamış zorlu ve yıpratıcı belirli dönemlerden geçmesi gerekmektedir. Belirli kırılmalar yaşayarak değişim sürecine katılan erkeklik olgusu hala günümüzde devam eden bir senkronizasyon yani bulunduğu döneme adapte olma sürecindedir. Modern dönemde yaşanan ilk kırılmadan sonra postmodern dönemde yaşanan ikinci kırılma farklı erkeklik kimliklerini de beraberinde getirmektedir. İlk olarak metroseksüel erkeklik algısından hemen ardından retroseksüel erkeklik algısı sonrasında gettoseksüel erkeklik ve sapyoseksüel erkeklik algısı devam etmektedir. Bu bağlamda baktığımızda modern dönemin erkeklik algısına kıyasla en büyük kırılmanın postmodern dönemde yaşandığını görülmektedir kırılmanın şiddetiyle beraber ortaya krizler çıkmıştır. Postmodern dönemde temelde dört tane örnek erkeklik kimliği üzerinden yaşanan değişimi görmek mümkündür (Çağırkan, 2018, s. 99). Postmodern dönem altında ortaya çıkan erkeklik algılarının ana nedeni erkeklik krizinden kurtulmak isteyen bireyin, kendine kimlik arayışının dışavurumunu ifade etmektedir. Bu nedenle en fazla erkeklik olgusu bu dönemde ortaya çıkmıştır.

Geçmişten günümüze erkeklik tarihini incelediğimizde erkeklik olgusunun geleneksel dönemden modern döneme gelişinde oluşan çatlak ve sarsıntılar postmodern döneme geldiğinde tamamen kırılmıştır. Bu kırılma toplumsal cinsiyet algısı adına daha eşitlikçi, daha paylaşımcı bir etkiye sahip olmuş, kadının ve erkeğin toplumsal rolleri arasındaki net ayrımı ortadan kaldırmıştır. Kadın maskülen davranışlarda bulunurken artık erkek de feminen davranışlarda bulunabilme özgürlüğünü kazanmıştır. Bu rol dağılımı ve eşitlikçi paylaşımı erkeği ve kadını yeni bir aşamaya geçirirse de erkeklik algısı içinde bulunduğu bu süreci kabullenmede bazı sıkıntılar yaşamıştır. İçinde bulunduğu

yeni rol ve beklentilere kolay uyum gösteremeyen birey, “erkeklik krizi” adı verilen bir sürece girmiştir. Kendisini kaybolmuş, toplumdan kopmuş hisseden erkek, bu dönemde kendisine yeni kimlik arayışı içine girmiş ve yeni erkeklik algılarını meydana getirmiştir.

3.3.3.1. Metroseksüel

Metroseksüel erkeklik olgusu geniş bir çerçeve ile bakıldığında özellikle postmodern dönemde ortaya çıkan bir kimlik olmamasına karşı bu dönemde popülerlik kazanarak yeni bir erkeklik kimliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Postmodern dönem ile birlikte metroseksüel erkek kimliği artmış, güzellik algısının sadece kadınlara mahsus olmadığını erkeklerin de kadınlar kadar kendine bakım göstermeye hakkı olduğunu savunmak adına yeni bir erkeklik kimliği adı altında toplanmıştır. Toplumun rol ve beklentilerine göre şekillenen erkek bu dönemde artık kendi istekleri doğrultusunda bedenine hükmedecektir. Dönemine uyum göstermenin getirisi olan bireyselleşmenin sonucuyla erkeklik kimliği aile içi rollerini de terk ederek sadece kendi güzelliğine önem vermektedir. Kendine bakım göstererek içinde bulunduğu döneme uyum gösteren erkeklik kimliği toplumsal yaptırımlarla karşılaşsa dahi dik duruşunu bozmayarak toplumsal yapıda varlığını sürdürebilmektedir.

Metroseksüel erkeklik, ilk defa 1994 yılında kavramsal olarak ortaya atılmıştır. İngiliz yazar ve kültür yorumcusu Mark Simpson “Come to the New Men” adlı makalesinde kavram olarak ilk defa metroseksüel erkekliği kullanmış, “modaya uygun giyinen ve tüm bunlar içim zaman harcayan erkek” olarak tanımlamıştır. İlk zamanlarda kavram kimsenin dikkatini çekmese de zaman içerisinde metroseksüel erkek tanımlamaları artmış ve kitlelerin dikkatini çekmeye başarmıştır (Çağırkan, 2018, s. 99). Metroseksüel erkeklik postmodern döneme uyum sağlamak ve sosyal çevresinden kopmamak adına bakımlı bir bedene ihtiyaç duyması olumsuz eleştirilere neden olmuştur. Postmodern dönem sadece tüketime değil, modaya, güzelliğe, bakıma her alanda gelişmemize imkân sağlamaktadır. Metroseksüel erkek kimliği de tıpkı kadın gibi bu imkânları değerlendirmenin yanlış olmayacağının altını çizmektedir.

Metroseksüel erkeklik, kendini ön plana çıkarmayı hedefleyen, bedeninin estetiğiyle ilgilenen hatta belirli bir şekle sokmaya çalışan, bakımına önem gösteren ve kentli orta-üst sınıf tarafından ideal erkek olarak sunulan bir modelidir. Toplumsal baskıların sonucunda tamamen kendi doğasına dönüş yapan metroseksüel erkek modeli, evlilikten ve kendi ailesinin yüklediği aile içi sorumluluklardan uzaklaşmaktadır. Bu

nedenle evlilikten uzak, baba olmaktan uzak, özgürlüğüne önem veren, sadece kendi bedeninden ve benliğinden sorumlu olmayı tercih eden kimliği tanımlamaktadır (Avşar, 2017, s. 235-236). Erkeklik kimliği, postmodern dönem ile geleneksel dönemin şekillendirdiği beden algısından sıyrılarak kendi bedeni üzerine yoğunlaşmayı amaçlamaktadır.

Toplum tarafından belirlenen erkek kimliğine farklı bir bakış açısı getiren metroseksüel erkeklik kimliği, toplum tarafından önyargılara maruz bırakılmıştır. Oysaki metroseksüel erkekliğin temel amacı, bedenini sevmenin sadece kadın kimliğiyle ilişkilendirmenin doğru olmadığını ve tek taraflı cinsiyet algısından sıyrılmayı hedeflenmişlerdir. Modayı takip etmenin, güzelliğin, bakımın sadece kadın kimliğine özgü olmadığını savunan metroseksüel erkeklik kimliği, kadınlar kadar bedenlerine, görünüşlerine önem verdiklerinde cinsiyet kimliklerinden hiçbir şey kaybetmediklerini savunma şeklini ifade etmektedir (Çekiç, 2021, s. 74-75). Bu savunma karşında psikolojik ve sosyolojik birçok yaptırımlarla karşı karşıya gelen erkek, özellikle kendi hemcinsleri tarafından da tahakküme maruz bırakılmıştır. Sadece kadın üzerinden gösterilen tahakküm olgusunun yerini döneme uyum gösteren her birey tahakküm olgusuyla karşı karşıya bırakılmıştır.

Metroseksüel erkek kimliğine benzer olarak ortaya çıkan bir diğer erkek kimliği “überseksüel erkeklik”tir. Bu kavram kendisini metroseksüel erkeklik gibi öteki üzerinden tanımlamak yerine, kendisi üzerinden tanımlamaktadır. Überseksüel erkek kendisine oldukça güvenen, kimsenin ne düşündüğüne önem vermeyen, kadınsılıktan uzak bir profil çizmektedir. Metroseksüel erkekliğin zıttı olarak daha çok kadınlarla değil, erkeklerle olan ilişkilerine önem veren, gelenekselliği tamamen damarlarından atmayı başaramayan, bakımlı, kendine güvenen ideal erkeği ifade etmektedir (Uçan, 2012, s. 269). Abartıya kaçmayan günlük temizliğine yetecek kadar bakım yapan, geleneksel kodlarıyla hareket eden ne postmodern döneme ne de tamamen geleneksel döneme ait olabilen erkeklik kimliğini ifade eder. İki dönem arasında kalarak kendince iki dönemin de birleşim algısıyla hareket eden erkeklik olgusudur.

Metroseksüel erkeklik olgusuna dair sıkça karşımıza çıkan kodlar, yeri geldiğinde mutfakta yemek yapılan, sevecen, şefkatli ve fakat vücut geliştirme bakımından da zinde olan kaslı ve güçlü erkeklik kimliğini ifade etmektedir. İfade bakımından farklılarmış gibi gözükten erkeklik formları, metroseksüel erkek örneğinde de görüldüğü üzere egemen erkeklik değerleri söz konusu olduğunda bazı noktalarda

ortaklaşabilmektedir. Egemen erkeklik olgusunun izlerinden komple sıyrılarak metroseksüel erkeklik olgusuna dönüşen bir kimlikten ziyade postmodern sürece uyum gösterebilen yeni erkeklik kimliği üzerinden ele alınmaktadır. Bu durumda metroseksüel erkeklik olgusu, egemen erkeklik olgusunun tamamen dışında tutarak farklı bir kimlik olarak ele almak doğru olmamaktadır (Boran, 2023, s. 379).

Metroseksüel erkek, kadın kimliğinde olduğu gibi bir kadından beklenen davranışları erkeğinde aynı şekilde yapmasına karşılık gelir. Yani bedenine kadın kadar önem gösteren bir erkek kimliğini ifade etmektedir. Artık toplumsal beklentilere göre şekil almayı reddeden dönemin şartlarına uyum sağlayabilen, kendi bedenini kendi istediği gibi şekillendiren erkeklik algısını oluşturmaktadır. Bakımına bu derece önem gösterip, zaman ayırmasının nedenlerinden biri bedenini yetersiz bulmasıdır. İçinde yaşadığı dönem itibarıyla bedenini geri kalmış olarak taşımak yerine bir kadın cinsiyetinin uyumlandığı gibi dönemin güzellik algısına uyum göstermesini istemektedir. Bu uyum sürecine dâhil olmaya çalışan erkeklik olgusu için yeniden doğuş gibi bir durumdan ziyade sahip olduğu ve toplumun beklentileriyle şekillenen kimliklerinin postmodern sürece uyum göstermesi beklenmektedir. Bu uyum onu geri kalmışlık, yetersizlik, beğenilmeme, reddedilme gibi düşüncelerden uzaklaştırarak hem sosyolojik hem de psikolojik olarak olumlu hissetmelerini sağlamaktadır.

3.3.3.2. Retroseksüel

Retroseksüel erkeklik algısı, modernleşmenin ötesinde adım atarak postmodern döneme geçiş yaparak kendisine yeni bir kimlik tanımlayan metroseksüel erkeklik algısını tamamıyla reddederek geleneksel kimliğini postmodern döneme taşıyan erkek kimliğini ifade etmektedir. Retroseksüel erkek kimliği geleneksel toplum yapısının rol ve beklentilerini postmodern dönem içerisinde de yerine getirmeyi başaran ve bu başarıyla gurur duyan bir kimliğini tanımlamaktadır. İçinde bulunduğu postmodern dönem dâhil özellikle feminizme karşı da ayakta durabilmeyi başaran bu erkeklik algısı, toplumun azınlığında yer alan geleneksel yapının izlerini savunan toplumdaki güç alarak postmodern döneme adım atmayı başarmaktadır. Retroseksüel erkek kimliği, özellikle merkezi alanlardan uzak taşra olarak görülen kesimlerde kimliğini daha kolay ortaya koyabilmektedir.

Retroseksüel erkeklik, metroseksüel erkeklığe karşıt bir şekilde ortaya çıkmış bir erkek kimliğini ifade eder. Genel bir tanım yapmak gerekirse retroseksüel erkek, dış

görünüşüne aşırı önem veren, zamanının çoğunu spor salonlarında geçiren erkek algısının aksine daha muhafazakâr eğilimlerde olan erkeklik algısına denmektedir. Yani retroseksüel erkeklik algısı geleneksel dönemde yaşadığı toplumun norm ve beklentilerine bağlılığını koruyan hala o bağlılıkla hareket eden geleneksel toplumun onayını kazanmış erkeklik algısını ifade etmektedir. Retroseksüel erkeklik, toplumsal cinsiyet rolleri üzerindeki ayrımı net bir şekilde çizmektedir. Bu yeni erkeklik algısına göre erkekler kadınlara göre daha cesur, güçlü iken, kadınlar daha duygusal ve kibardır. Türk toplum yapısına bakıldığında retroseksüel erkeklik algısı görüldüğü söylemek mümkündür (Çağırkan, 2018, s. 100).

Retroseksüel erkeklik kimliği, dış görünüşüne pek fazla önem vermeyen, taşıdığı erkek kimliğini kadın kimliğinden her şekilde üstün gören, hala ataerkil düzenin içinde varlığını sürdürdüğünü düşünerek hareket eden erkeklik kimliğini ifade etmektedir. Postmodern döneme aitlik gösteremeyen retroseksüel erkeklik, geleneksel toplumun yapısıyla birlikte kendisine bir duruş belirlemiştir. Bunu yaparken toplumun kurallarını göz ardı etmemiş, toplumsal cinsiyet temelli bir algı üzerinden ilerlemiştir. Bireysel güzellik algısından çok toplumun onayını alan bir güzellik algısına sahip olan yeni erkek kimliğidir. Maço erkeklik, olarak adlandırılan erkek imajının günümüze uyarlanmış, modern halini temsil etmektedir.

3.3.3.3. Gettoseksüel

Gettoseksüel erkek kimliğinin yapısal olarak tanımlamak gerekirse metroseksüel erkek kimliği ile retroseksüel erkek kimliğinin kesişimi olarak ele alınmaktadır. Bu tanımlamayı daha mikro bir ifadeyle açıklandığında gettoseksüel erkeklik algısı, retroseksüel algısı gibi taban tabana zıt bir şekilde metroseksüel kimliği reddetmez ancak maddi imkânlarının el verdiği kadarıyla postmodern sürecin oluşturduğu yeni erkeklik kimliğine uyum göstermektedir. Retroseksüel erkek kimliği ile benzer yönleri ise bulunduğu konumudur. İki erkek kimliği de merkezi yapıdan uzak taşrada gelişim gösteren kimlikleri ifade etmektedir. Merkezi alandan uzak kendini taşrada olsa dahi değişime uyum göstermeyi başarabilen erkeklik kimliğinin diğer ismi “taşraseksüel” olarak ifade edilmektedir.

Gettoseksüel erkeklik, 1990 yıllarında metroseksüel erkek kimliğinin ortaya çıkmasıyla birlikte, kent merkezinden uzaktaki erkeklerin yaşadığı değişimleri ortaya çıkaran yeni erkek kimliğidir. İsminden de anlaşılacağı üzere taşradaki erkeklik algısının

dönüşümünü ifade etmektedir. Günümüzde ister taşra da ister megapol şehirlerde yaşayan erkekler, statülerinden bağımsız olarak aynı marka ürüne, aynı tarzlara rahatlıkla ulaşabilirler. Ortaya çıkan yeni moda bir ürünün benzeri (imitasyon olarak) kırsal bölgelerde de bulunmaktadır. Postmodernizm, bireyleri maddi durumuna göre, bireyler nerede olursa olsun aynı ürüne aynı modaya ulaşma imkânı vermektedir. Bu imkân bizlere gettoseksüel adı verilen yeni bir erkek kimliğini sunmaktadır (Çağırkan, 2018, s. 101).

Gettoseksüel erkeklikler, metroseksüel erkeklikten fazla uzaklaşmamıştır. Adeta metroseksüel erkeklik kimliğinin taşraya yansımasıdır. Bu nedenle diğer adıyla taşraseksüel erkeklik olarak da bilinmektedir. Gettoseksüel erkeklik kimliği genellikle kent merkezlerinden uzakta kalan mahallelerde görülmektedir. İçinde bulunduğumuz dönem, metroseksüel erkekliklerin metropol şehirlerde kullandıkları aynı marka ürünlerin maddi durumları ya da meslekleri ne olursa olsun, rahat bir şekilde ulaşmasına imkan tanımaktadır. Postmodernizmin sağladığı bu fırsatı kullanıp kendi imkânları dâhilinde değerlendirerek postmodern sürece bir şekilde uyumlanmayı başarabilen erkeklik olgusunu ifade etmektedir.

3.3.3.4. Sapyoseksüel

Sapyoseksüel erkeklik kimliği postmodern dönem ile birlikte ortaya çıkan metroseksüel erkeklik, retroseksüel erkeklik ve gettoseksüel erkeklik algılarını elinin tersiyle iterek postmodern erkeklik kimliğine yeni bir kimlik getirmiştir. Güzellik, bakım ve estetik olan her şeyden uzak durarak bireyin gücünün dışı güzellik olmadığını vurgulamaktadır. Sapyoseksüel erkeklik algısı, zekânın görünüş güzelliğinin önünde olduğunu ve zeki insanların daha çekici olduğunu savunan erkeklik kimliğini ifade etmektedir. Postmodern dönemin getirdiği olan sapyoseksüel erkeklik güzelliğe verilen önemin erkeklik kimliğini aşağı çeken bir durum olarak görülmektedir. Bu nedenle erkek kimliğini zekâsıyla öne çıkarmaya çalışmaktadır.

Sapyoseksüel erkeklik, erkeklik imajına başka bir boyut kazandırarak dış görünüşe gösterilen önemin oklarını başka yöne çevirmiştir. Günümüzde ise bu okların ucu zekâyâ yönlendirilmektedir. Sapyoseksüel erkeklik imajı, duygusal açıdan zekânın dış görünüşten daha etkileyici olduğunun altını çizmektedir. Bu görüşteki bireylerin eş seçimlerinde dış görünüş, zekânın yanında önemsiz kalmaktadır. Postmodern toplumda

bilgi güçtür. Bu nedenle bilgiye ulaşma k için zekâ önemli bir araçtır. Zekâ, güç ve iktidarın gösterilmesi açısından oldukça önemlidir (Çağırkan, 2018, s. 101-102).

Bu tarz erkekler, dış görünüşlerinden çok zekâlarıyla ön plana çıkmaktadır. Onlar için zekâyı geri planda tutmak, cinsiyet kimliğini hasar görmesiyle eş değerdir. Sapyoseksüel erkeklikler, imajlarını zekâlarıyla çizerler. Zekânın iktidar, tahakküm ve güç ile ilişkisini belirgin bir şekilde ortaya koyan yeni erkeklik kimliğidir. İktidar, tahakküm ve güç için zekâ yönetimi şarttır. Zekâsı ile hâkimiyet kurmaya çalışan güçlü erkek imajının altını çizen erkeklik kimliği sapyoseksüel erkekliktir (Çekiç, 2021, s. 77-78).

Yeni bir erkeklik kimliği olarak karşımıza çıkan sapyoseksüel erkeklik, dış görünüşün değil zekânın getirmiş olduğu gücün, iktidarın, otoritenin, çekiciliğini ifade etmektedir. İçinde yaşadığımız dönemde görünüşten daha çok bilgi, güç ve iktidar gibi birçok ilişkilere yön vermekte önemli rol oynamaktadır. Bu nedenle güzelliği erkeklik kimliğinin üzerini örten ilerlemesine bir engel olarak görerek, zekânın ön plana olması gerektiğini savunan erkeklik kimliğini ifade etmektedir. Görselliğin geçici ama aklın daima bir güç olduğunu savunan erkeklik kimliğine göre, sürekli değişim içerisinde olan sabit kalmayan bir olguya bağlanıp şekil almak doğru gelmemektedir. Postmodern döneme nerede olursa olsun bir şekilde ulaşarak bakımlı olmaktan geri kalmayan ya da bakımını öncelik haline getiren erkek kimliklerine karşı güzelliğin ya da yakışıklılığın değil bilginin güç olduğunu göstermeyi amaçlamaktadır. Kısacası toplumsal yapı içerisinde zekâlarıyla belli bir statü edinen erkeklik kimliğine sapyoseksüel erkeklik denilmektedir.

SONUÇ

Toplum, bireyin biyolojik cinsiyetini kabul ederek ve bu biyolojik cinsiyetine uygun anlamlar yükleyerek toplumsal cinsiyet boyutunu kazandırmıştır. Toplumsal yapı, kadın ve erkeğin biyolojik cinsiyet farklılıklarını kabul etmekte ve bu farklılıklara uygun toplumsal roller ve tutumlar beklemektedir. Kadın olmak ya da erkek olmak biyolojik cinsiyetimizin getirisini ifade eden bir kavramken, toplumsal cinsiyetimiz tam anlamıyla toplumun eline bırakılmış, sosyal yaşamdaki kaderimizi ifade etmektedir. Toplumsal cinsiyet bireye, nasıl davranmasını istediğini, nasıl yaşamamız gerektiğini, nasıl giyinmemiz, nasıl beslenmemiz gerektiğini, hangi rol ve sorumluluğumuzu yerine getirmemiz gerektiği gibi birçok davranışımıza belirlemektedir. Toplumun bireye sunduğu bu roller zorunluluk şartıyla bireye dayatılmaz ama elbette uyulmadığında sosyolojik ve psikolojik anlamda yaptırımlara maruz bırakılan birey tarafından yapılması gerekli bir durum haline gelmektedir. Birey ise toplumdan dışlanmamak, damgalanmamak adına bu sorumlulukları bir görev olarak görmekte, toplumsal yapı içerisinde kabul görülmektedir. Cinsiyet olgusu toplumdan topluma değişim göstermezken toplumsal cinsiyet olgusu bu anlamda çeşitlilik göstermektedir. Her toplumun bireye beklediği roller farklılık göstermektedir.

Literatürdeki cinsiyet ve toplumsal cinsiyet konulu çalışmaları ve yapılan tanımlamaları da bir araya getirdiğimizde, cinsiyet kavramının dişil ve eril arasındaki farklılıkları fizyolojik ve biyolojik temele dayandırıldığı sonucuna varılmaktadır. Toplumun beklentileri bireyi ilk olarak basit bir algıya düşürmekte kadın ve erkek olmanın getirisi şeklinde algılanması zaman içinde bireyi zorlamaya başlamakta ve bu durumdan kurtulmanın yollarını aramaktadır. Toplum, kadın cinsiyetini kabul ettiğinden kadından daha feminen yaklaşımlar sergilemesini beklemekte, erkek cinsiyetinden ise daha maskülen tavırlar beklemektedir. Geçmiş dönemden günümüze kadına yüklenen anlamlara bakıldığında kadından, kas gücüne dayanmayan işler beklenmiş, bakımlı olması gözetilmiştir. Erkekten ise kas gücüne dayanan, eşini korumacı tavırlarda bulması, evine ekmek getirmesi, dayanıklı ve güçlü iradede olması, mantıklı davranışlarda bulunması ve sahiplenici rollerde bulunması gibi eylemlerin erkekten beklenilmesi erkeği kadının önünde tutan beklenti ve rol kalıplarının içine sürüklemektedir.

Toplumsal cinsiyet ilk olarak ailede yani anne ve babadan öğrenilmeye başlamakta, ilk adımlarını burada atmaktadır. Birey gözünü anne ve babasıyla açmakta, anne ve babanın çizdiği yoldan ilerlemektedir. Cinsiyet rollerinin belirlenmesinde

öncelikle anne babanın etkisi oldukça önemlidir. İlk olarak biyolojik cinsiyetinin farkına varan birey, kız olduğunu anladığı anda annesini rol model almaya başlarken, erkek olduğunu fark eden birey babasını rol model olarak toplumsal cinsiyet rollerini öğrenmeye başlamaktadır. Toplumun beklentileri kadının ve erkeğin zamanla yapılması zorunlu bir görev haline almakta ve toplum birey üzerinde hâkimiyet oluşturmaktadır. Çoğu bireyler için bu durum toplumsal baskı haline dönüşmüş, sancılı bir süreci meydana getirmektedir. Toplumun bu derece birey üzerinde hâkimiyet kurması bireyin zamanla kendisine, kimliğine, bedenine yabancılaşması anlamına gelmektedir. Birey artık hemen hemen her konuda toplumun maşası haline gelmiştir. Birey bazen bu durumun bilincinde bazen ise farkında olmadan yerine getirecek, toplumsal yapının onu şekillendirmesine boyun eğecektir.

Erkeklik algısının, bakım ve güzellik olgusundan uzak ele alınmasının başlıca nedenlerinden biri ona yüklenen roller ve ev dışı sorumluluklarla özdeşleştirilmiştir. Bu durum erkeğin kendisinden çok sorumluluklarına yoğunlaşmasına neden olmuştur. Hatta geleneksel dönemde güzellik olgusuna boş zaman harcamak olarak görülmüştür. Toplumsal yapıda ise erkeklik olgusunun güzelliğe ayıracak vaktini, çalışmaya daha çok sorumluluklarına ayırması beklenmiştir. Bu nedenle toplum, birey üzerindeki hâkimiyetini kadın cinsiyeti üzerinde yoğunlaştırmakta bunu da en iyi kadın bedeni üzerinde başarmaktadır. Çünkü bedeni giydirmek, bireye şekil vermekten geçmektedir. Toplum bireye nerede nasıl giyineceğini, nasıl davranması gerektiğini, nasıl beslenmesi gerektiğini, nasıl giyinmesi gerektiğini roller üzerinden aktarmıştır. Konu kadınlar ve beden ise en kolay yolu tabii ki güzellik olgusundan yürütülmekten geçmektedir. Bireyler, toplum tarafından idealize edilen güzellik algısını ne pahasına olursa olsun kendi bedeninde oluşturmak istemekte, aksi durum söz konusu olduğunda kendilerini psikolojik açıdan eksik hissetmekte hatta sosyolojik anlamda da geri planda durmayı tercih etmektedir.

Güzel olma ve beğenilme arzusu insanlık tarihi boyunca vardır ve var olmaya devam etmektedir. Burada önemli olan asıl şey beden olgusunun, bireysel kontrolünü kaybetmemek ve içinde bulunulan durumun yani dönemin güzellik algısının geçici olduğunu kabul edip bu doğrultuda hareket edebilmeyi başarabilmektir. Buradan anladığımız üzere tüketim toplumunun bir metalaştırdığı beden olgusunu, fiziksel görünüşü itibarıyla bireysel bir güzellik olarak algılanmaktadır. Oysaki beden olgusu sadece bireyin isteği doğrultusunda şekillenen bir durum olmamakta aynı zamanda

sosyolojik, psikolojik, ekonomik hatta siyasal boyutlarıyla da ele alınmaktadır. Güzelliğin bireyin hayatına bu kadar yoğunlaşmasında özellikle medyanın etkisi oldukça büyüktür.

Tarihsel açıdan güzellik algısı ele alındığında güzelliğin dönemden döneme farklılaştığı, her dönemin kendine özgü bir güzellik algısı olduğu görülmektedir. İlk olarak Antik Çağ dönemde ele alınan güzellik beden güzelliğinin ötesinde ruh güzelliği olarak ele alınmış, Antik Yunan ve Eski Mısır filozoflarınca güzellik tanımlamaları yapılmıştır. Birden fazla tanımlamayla karşı karşıya gelen güzellik algısının net bir tanımı olmadığı düşüncesine varılmıştır. Orta Çağ döneminin güzellik algısının ilerlemesine engel olan en önemli faktör din etkisi olmaktadır. Kilise güzelliğine, görünüşüne önem gösteren kadınların yaratılan bedene karşı gelmek, beğenmemek olarak değerlendirmekte ve güzelleşme yolunda atılan her adımın önüne set koymaktadır. Rönesans döneminde ilk kez makyaj kelimesinin kullanımı görülmektedir. Bu dönemde makyaj sadece güzelleşme amacıyla yapılırsa kabul görülmektedir. 18. yüzyıl güzellik adına atılan başka bir boyutuyla karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde kısa yoldan güzelleşmenin yollarını arayan kadın cerrahi operasyonlara başvurmaktadır.

İlerleyen döneme yani 19. yüzyılın güzelliğe bakışı ise beden güzelliğinden koparak yüz güzelliğine yönelmektedir. Artık kısa yoldan ulaşılan dönemin güzellik algısına ulaştırılan bedenler yerine bakışlar ön plana çıkarılmıştır. 20. yüzyılın güzellik algısı bambaşka bir boyuta geçerek doğal yollara eğilim gösterirken, maddi güzellik algısı yerine manevi rahatlama ve meditasyon yollarına başvurulmuştur. Burada önemli olan güzelliğin, öznelliğini kabul etmek ve geniş kitleye uyum sağlamak yerine bireyin kendi bedenine sahip çıkması düşüncesiyle ilerlemesi beklenmektedir. Toplumun kaderine bırakılan beden yaşamı boyunca değişime ve dönüşüme uyum sağlamak adına kendi bedeninin katili olmayı göze almaktır. Kadın ve erkek cinsiyeti birbirini tanımlayan iki kavram ise erkeklik algısı da en az kadın kimliği kadar güzellik algısından etkilenmektedir. Güzellik olgusu her ne kadar toplumun dayatmaları verdiği roller nedeniyle kadın bedeni üzerinde okunulan bir algı olsa bile erkek kimliği de toplumsal yapının bir parçası oluşturduğu ifade edilmektedir.

Erkeklik kimliği kuşaktan kuşağa, babadan oğula aktarılan bir gelenek şeklinde ilerleyen bir algıyı ifade etmektedir. Özellikle geleneksel toplumlarda erkek, kutsal sayılmakta sözünün üzerine söz söylenmemektedir. Önemli gücün simgesini oluşturan erkek kimliği, toplumsal cinsiyet rollerinin ona yüklediği anlamlar doğrultusunda güçlü, dayanaklı, kaba, kuvvetli, güçlü, mantıklı gibi kavramlarla anılmayı onur saymaktadır.

Bu nedenle “erkek ağlamaz, kadın gibi ağlama, sen benim oğlumsun, erkek adamın erkek oğlu olur” vb. sözler erkeklerin kendilerine ifade edemedikleri duygularını bastırmalarına neden olmaktadır. Eğer duygusallık eğiliminde bulunursa önce ailesinden özellikle babasından tepki görmekten, sonrada toplum tarafından dışlanmamak adına sert, dayanıklı imajını bozmamaktadır. Toplumun kurallarına göre rol alan erkek, bu defa topluma sırtını dayadığı için tek gerçek kendini kabul ederek kadın cinsiyeti ve kendi gibi olmayan hemcinsleri üzerinde tahakküm kurmayı öğrenecektir.

Erkek doğduğu andan itibaren, bulunduğu ailede özellikle babasından belirli rol ve modelleri öğrenmektedir. Bu rollerin başında erkeklik kimliği olmakla birlikte, baba olmayı, iyi bir eş olmayı, evin maddiyatından sorumlu olmayı vb. rolleri gözüne kestirmektedir. Bu nedenle aslında toplum erkeğe farkında olarak ya da olmadan kadına oranla daha zorlu roller beklemekte hep bir aşamadan geçmesini istemektedir. Evlenmek için askerliğini yapmasını istemekte, iyi bir işte çalışmasını beklemekte, evi geçindirebileceğin emin olana kadar evliliğin şartları uzatılabilmektedir. Bu durum toplum tarafından her erkeğin yapması gereken bir durum gibi düşünülse de erkeğin üzerinde gizliden gizliye baskı uygulamaktadır.

Modernleşme olgusuyla birlikte, erkeğe ve kadına yüklenen rol ve beklentiler gözle görülür bir şekilde değişim sürecine girmiştir. Bu değişim süreciyle birlikte kadın ve erkek arasında eşitlik ve dağıtıcı roller oluşturulmaya çabalanmıştır. Yani geçmiş dönemlerdeki net sorumluluk ayrımı artık kadın ve erkek kimliği arasında paylaştırılmaya çalışılarak hem erkeğin yükünü hafifletme hem de kadının da toplumsal yapıda varlığını ön plana çıkarma noktasında değişim ve dönüşüm oluşturulmaya çalışılmaktadır. Geçmiş dönemlerden günümüze tamamen bir eşitlik mevcut olmasa da kadının ve erkeğin toplumsal yapıda görev ve rol dağılımında değişimlerin yaşandığını göstermektedir.

Modern sonrası postmodern dönem ile birlikte toplumsal cinsiyet kategorisinin üyesi olan erkek bu değişim sürecinde kendisine biçilmiş rol kalıplarını değiştirmiştir. Bu değişim sürecinin en önemli farkı ise erkekler üzerinde de en az kadınlar kadar etki oluşturmuş olan güzellik algısı yer almaktadır. Kadınlara atfedilen güzelliğin erkeklere de yönelik olacak şekilde yeniden kurgulandığı ve bu algının yalnızca kadınlara özgü olmadığı ve güzellik araçlarının ya da biçimlerinin artık erkeklerin de bedenleri üzerinde hâkimiyet kurduğu bir değişim sürecine girilmiştir. Güzellik algı tamamlamasının tek bir cinsiyete ait olduğu görüşünün yerini kadın ve erkeğin ortak kullanabileceği “unisex” ürünler üzerinden gözlemlemek mümkündür.

Postmodern dönem özellikle erkeklik kimliği üzerinde görülen birtakım gözle görülür değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Toplumsal değişim sürecine kendisini dâhil etme çabasına giren erkeklik olgusu, geleneksel dönemlerde gösterdiği maskülen rol ve tavırlarından arınmaya çabalayarak toplumsal sürece dâhil olmaya çalışmıştır. Bu sürece adapte olması o denli kolay olmamış, erkeklik kimliği “erkeklik krizi” adı verilen kavrama sürüklemiştir. Toplumsal yapıdaki hâkimiyetini kaybeden maskülen erkek, değişen sürece uyum göstermek adına belirli erkeklik kimlikleri oluşturarak sürece dâhil olmaya çalışmıştır. Ortaya atılan bu kimlikler erkeklik olgusunun postmodern döneme uyum göstermesinde ve kendisini toplumsal yapıda yer edinmesinde başarılı olmuştur. Artık bireysel benliğiyle ve kendi iradesiyle toplumda yer alabilen erkeklik olgusunu sadece uyum gösterenler üzerinden ele almak doğru olmadığı gibi bu değişim sürecini reddeden uyum göstermek istemeyen maskülen erkeklik olgusu üzerinden de varlığını sürdürdüğü bilinmektedir.

KAYNAKÇA

- Agcadağ, İ. (2017). Popüler kültür bağlamında kozmetik ürünleri tüketimi ve yeni bir satış kanalı olarak ağ pazarlama (Network marketing) sistemi. *Sosyoloji Dergisi*, (36), 157-169.
- Akalın, T. ve Baş, R. (2018). Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kadın sanatçılara yansımaları. *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 112-128.
- Akgül, İ. (2021). Roman kadını gözüyle erkeklik: İzmir örneği. *Yıldız Social Science Review*, 7(1), 75-89.
- Akın, A. (2007). Toplumsal cinsiyet (Gender) ayrımcılığı ve sağlık. *Toplum Hekimliği Bülteni*, 6(2), 1-9.
- Akkaş, İ. (2019). Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları çerçevesinde ortaya çıkan toplumsal cinsiyet ayrımcılığı. *Ekey Akademi Dergisi*, 13, 97-118.
- Akkaş, İ. (2020). Toplumsal cinsiyet algısı üzerine bir değerlendirme: Erzincan örneği. *Dünya Multidisipliner Araştırma Dergisi*, 2020(1), 55-72.
- Alkum, Ö. (2018). *Bir "ideal" erkeklik biçimi olarak hegemonik erkeklik bağlamında mekânsal davranış: Erkek kahvehaneleri - Batman örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Alptekin, D. ve Tin, N. (2022). Tarihsel süreçte babalık deneyimlerinin toplumsal cinsiyet analizi. *Sosyoloji Dergisi*, (43), 155-191.
- Altındağ, C. A. (2020). Sanatta ölçülebilen güzellik ve sonsuz olan çirkinlik, aksiyolojik açıdan güzel ve çirkin estetiği. *Mecmua*, 5(9), 111-125.
- Altındal, Y. (2017). Kadınları tepeden tırnağa boyayan kadınlar: Güzellik salonlarında çalışan kadınların iş, yaşam ve aile döngüleri. *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 61-73.
- Altınova, H. ve Duyan, V. (2013). Toplumsal cinsiyet algısı ölçeğinin geçerlik güvenirlik çalışması. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 24(2), 9-22.
- Arat, N. (1987). *Etik ve estetik değerler* (2. Basım). İstanbul: Say yayınları.

- Atik, D. ve Örtten, T. (2008). İdeal beden imgesini oluşturan sosyal ve kurumsal faktörler ve bu idealin bireyler üzerindeki etkileri. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 25(1), 17-35.
- Avşar, S. (2017). Toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında tarihsel rollerini yitiren erkekliğin çöküşü: Küllerinden "yeni erkek"liğin doğuşu. *Kadem Kadın Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 224-241.
- Aydın, B. ve Kavuncu, N. (1991). Farklı sosyo-ekonomik düzeydeki lise öğrencilerinde cinsiyet rollerinin araştırılması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 1(2), 53-65.
- Aydın, M., Özen Bekar , E., Yılmaz Gören, Ş. ve Sungur, M. A. (2016). Hemşirelik öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(1), 223-242.
- Ayten, D. (2020). Tarihsel süreçte değişen Japon erkeklikleri. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(11), 170-199.
- Bahtiyar Saygan , B. ve Pekel Uludağlı, N. (2021). Yaşam boyu toplumsal cinsiyet rollerinin gelişimi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar Dergisi*, 13(2), 354-382.
- Balcıoğlu, R. ve Parlar, H. (2021). Türkiye'de babalık konusu üzerine yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi. *Akademik Platform Eğitim ve Değişim Dergisi*, 4(2), 266-284.
- Bayhantopçu, E. (2017). Toplumsal cinsiyet eşitsizliği üzerinde yazılı basında kadın temsiline rolü. *Sosyal Bilimler Dergisi* , 1(2), 83-93.
- Bayrakçı, M. (2007). Sosyal öğrenme kuramı ve eğitimde uygulanması. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (14), 198-210.
- Bayrakdar, S. (2018). Toplumsal cinsiyet rolleri üzerinden sembolik şiddet: Türk atasözleri ve deyimlerinde annelik-babalık cinsiyet rollerinin kültür kodlarına dayalı bir inceleme. *Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi*, 4(5), 178-194.
- Beauvoir, S. d. (1993). *Kadın "ikinci cins" bağımsızlığa doğru* (8. Basım). (B. Onaran, Çev.) İstanbul: Payel Yayınevi.

- Becerikli, R. ve Kalaman, S. (2019). Acı aşk filminin "erkeklik krizi" bağlamında incelenmesi. *Akdeniz İletişim Dergisi*, (31), 512-536.
- Berger, J. (2020). *Görme biçimleri*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Beyaz, R., Karakuş Umar, E. ve Kılıçarslan, Ş. (2020). Toplumsal cinsiyet rolleri ve tüketim kültürü. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 34(4), 1311-1331.
- Bilgen Ülken, F. ve Yüce, N. (2020). Yeni medyada kadın bedenine yönelik ayrımcılık: Ekşi sözlük örneği. *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü e-Dergisi*, 3(2), 40-79.
- Bingöl, O. (2014). Toplumsal cinsiyet olgusu ve Türkiye'de kadınlık. *K.M.Ü. Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 16(1), 108-114.
- Boran, M. (2023). Bir inşa alanı olarak erkeklik nosyonu ve erkek dünyasına ilişkin kuramsal bir yaklaşım. *Etkileşim*, (11), 366-385.
- Bourdieu, P. (2019). *Eril tahakküm* (5. Basım). (B. Yılmaz, Çev.) İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Budak, H. ve Küçükşen, K. (2018). Türkiye'nin sosyal transformasyon sürecinde Y kuşağının "toplumsal cinsiyet rolü" tutumları. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(66), 561-576.
- Bulut, S. (2020). Güzelliğin ve sağlığın endüstrileşmesi ve ticarileştirici söylemlerin sosyal medyada inşası: Instagram örneği. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 8(2), 1031-1056.
- Cengiz, K., Tol, U. U. ve Küçükural, Ö. (2004). Hegemonik erkekliğin peşinden . *Toplum ve Bilim*, (101), 50-70.
- Cevizci, A. (1999). *Felsefe sözlüğü* (3. Basım). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Connell, R. (2019). *Toplumsal cinsiyet ve iktidar* (4. Basım). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çabuklu, Y. (2004). *Toplumsalın sınırında beden*. İstanbul: Kanat Kitap .
- Çağırkan, B. (2018). Kimlik ögesi olarak erkeklik kavramı ve postmodern toplumlarda farklı erkeklik algıları. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5(5), 93-105.

- Çakır, H. (2020). Sosyal medyada bedensel dış görünüm söyleminin kadın bedeni inşası: Sosyolojik bir değerlendirme. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* , 3(2), 261-272.
- Çatık, A. (2008). *Kadınların çalışmasına yönelik tutum: Cinsiyet, cinsiyet rolü ve sosyoekonomik düzeye göre bir karşılaştırma* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çekiç, F. (2021). *Toplumsal cinsiyet temelli kimlik inşası: Erkeklik kimliğinin oluşumu, tutum ve davranışlar üzerinde etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.
- Çelik, R. (2022). Reklamlarda erkek mitinin meta olarak kullanımı: Maskülen rollerin değişimi üzerine bir inceleme. *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 6(17), 300-317.
- Çetgin, F. (2022). Değişen güzellik anlayışı ve kadın bedeni üzerinden sanattan temsili . *Sanat-Tasarım Dergisi*, (13), 32-37.
- Çiçek , B. ve Çopur, Z. (2018). Bireylerin kadınların çalışmasına ve toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları. *Uluslararası Avrasya Eğitim ve Kültür Dergisi*, 3(4), 1-21.
- Çoşkun, A., Gedik, E. ve Çakır, H. (2020). Bir inşaa süreci olarak erkeklik: Yozgat örneği. *AÇÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 84-95.
- Demez, G. (2005). *Kabadayıdan sanal delikanlıya -değişen erkek imgesi-*. İstanbul: Babil Yayınları.
- Demir, A. (2020). Toplumsal cinsiyet algısı ve kariyer kararsızlığı: Sinop örneği. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 8(22), 1-17.
- Deniz, D. (2019). Güzellik kaygısı. *Aydın İnsan ve Toplum Dergisi*, 5(1), 1-8.
- Doğan, N. ve Karaman, E. D. (2023). Toplumsal cinsiyet rollerini tersinden anlamlandırmak: Babalık ve erkeklik rolünün reklamlar üzerinden analizi. *Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (36), 809-824.
- Dökmen, Z. (2019). *Toplumsal cinsiyet: Sosyal psikolojik açıklamalar* (10. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Duman, M. (2022). Toplumsal cinsiyet ve erkeklik çalışmaları açısından folklorun niteliği ve bir yöntem denemesi. *Folklor Akademi Dergisi*, 5(2), 461-473.
- Dumanlı, D. (2011). Reklamlarda toplumsal cinsiyet kavramı ve kadın imgesinin kullanımı; bir içerik analizi. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), 132-149.
- Eco, U. (2020). *Ortaçağ estetiğinde sanat ve güzellik*. (K. Atakay, Çev.) İstanbul: Can Yayınları.
- Elçik, G. (2009). İğdiş edilmiş güzellik. *Cogito "Feminizm"*, (58), 259-267.
- Ergül Güvendi, N. (2023). Toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında Türk kültüründe kadın: Kuramsal bir tartışma. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 27(3), 551-564.
- Eroğul, N. (2021). Erkeklik söylemi bağlamında erkek giyim markalarına yönelik bir inceleme. *Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 3(5), 283-308.
- Ersöz, A. G. (2010). Tüketim toplumunda "sıfır beden" söylemi: Neden ve sonuçları üzerine sosyolojik bir değerlendirme. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 27(2), 37-53.
- Ertekin, E. (2019). Çeviride cinsiyet ve kimlik. *Uluslararası Hakimli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, (72), 38-47.
- Eser, G. (2017). *Duygular, toplumsal cinsiyet ve stres* (1. Basım). İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Eşel, E. (2005). Kadın ve erkek beyninin farklılıkları. *Klinik Psikofarmakoloji Bülteni*, (15), 138-152.
- Gezici Yalçın, M. ve Tanrıverdi, V. (2018). "Kavanozu açan" erkeklerle "kafasını kullanabilen" kadınlar: Erkek üniversite öğrencilerinin erkeklik müzakereleri. *Erkeklikler: Kimlik ve Kültür Dergisi*, (9-10), 129-167.
- Giddens, A. ve Sutton, P. (2016). *Sosyoloji* (7. Basım). İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Giddens, A. (2018). *Modernliğin sonuçları* (8. Basım). (E. Kuşdil, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gökkaya, E. K. (2017). Ortaçağ'dan modernizme değişen fikirler doğrultusunda batı resim sanatında güzeli arayış. *Journal of Awareness*, 2(3), 435-450.

- Göktaş, Ö. (2020). Çocuk oyuncaklarındaki toplumsal cinsiyet olgusu. *Medya ve Kültürel Çalışmalar Dergisi* , 2(1), 29-34.
- Gön, A. (2014). Tepenin ardı homososyallik, aile ve erkeklik. *Sinecine: Sinema Araştırmaları Dergisi*, 5, 53-74.
- Güldü, Ö. ve Ersoy Kart, M. (2009). Toplumsal cinsiyet rolleri ve siyasal tutumlar: Sosyal psikolojik bir değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 64(3), 97-116.
- Güryuva, D. (2012). Zorla güzellik: Recep İvedik serisinde bedensel güzellik ve çirkinlik. *Fe Dergi*, 5(2), 107-119.
- Hafızoğlu, Y. ve Altan, C. (2021). Toplumsal cinsiyet eşitliği için örnek bir lider: Angela Merkel. *Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(2), 41-59.
- Hanks, M. (2020). *Tarihte toplumsal cinsiyet*. (M. Çıyan Şenerdi, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Haspolat, N. K. ve Kağan, M. (2017). Sosyal fobinin yordayıcıları olarak beden imajı ve benlik saygısı. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(2), 139-152.
- İmren, M. (2018). İşte benim kimliğim: Moda ve medyanın kadınların kimlik inşası ve ideal beden söylemlerinde rolü üzerine . *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , 4(1), 103-111.
- Kara, O. (2017). Tüketim kültürü nesnesi olarak "beden" ve tarihsel değişimi. *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 179-195.
- Kara, Y. ve Serpen, A. (2023). Sosyal hizmette queer bakış açısı: Toplumsal cinsiyet rollerinden bağımsız bir yaklaşıma doğru. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 33(2), 925-937.
- Karaçengel, E. ve Şahin, Z. (2021). Toplumsal cinsiyet bağlamında sevgili arsız ölüm. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 10(2), 578-593.
- Kavas, B. (2021). Toplumsal cinsiyet ve erkeklik: Full metal jacket filmi örneği. *İletişim Çalışmaları Dergisi*, 7(3), 453-467.
- Kepekçi, E. (2012). (Hegemonik) Erkeklik eleştirisi ve feminizm birlikteliği mümkün mü? *Kadın Araştırmaları Dergisi*, (11), 59-86.

- Kirman, M. (2016). *Din sosyolojisi sözlüğü* (1. Basım). Adana: Karahan Kitabevi.
- Koca, M. (2021). Üniversitede öğrenim gören öğrencilerin toplumsal Cinsiyet rol tutumlarının yaşam doyumu ve saldırganlıkla ilişkisi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (42), 123-140.
- Koç, D. (2018). İngiltere ve Fransa'da kadınların saç politikaları ve saç güzelliği algıları (19. yüzyıl'dan 20. yüzyıl'a). *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 5(22), 870-877.
- Koşar, Ö. (2020). Güzel doğulmaz, güzel olunur!: Beauvoir'in aşkınlık, Irigaray'ın taklit düşüncesi üzerinden güzellik sorunsalı. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 3(1), 83-101.
- Kundakçı, F. S. (2007). *İktidar, ataerkillik ve erkeklik: Ankara örneğinde erkek akademisyenler üzerine bir çalışma* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kuruoğlu, H. (2016). *Erkek kimliğinin değişemeyen halleri* (2. Basım). İstanbul: Nobel Yaşam.
- Küçük Durur, E. ve Tahir, Ş. (2020). Erkek kimliğinin kurucu ögesi "babalık": Trans erkeklerde babalık iddiası . *Atatürk Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 1-10.
- Liman Turan, S. (2021). Queer teori ve aktivist sanat. *International Journal of Arts and Social Studies*, 4(7), 158-173.
- Maral, E. (2004). İktidar, erkeklik ve teknoloji. *Toplum ve Bilim*, (101), 127-143.
- Marshall, G. (2022). *Sosyoloji sözlüğü* (4. Basım). (O. Akıncı ve D. Kömürcü, Çev.) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Nadasbaş, S. E. (2019). İdeal bedene ulaşma illüzyonu: Saptırılmış beden uygulaması ve Türkiye hazır giyim sektöründe kullanımı. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* , 6(6), 10-21.
- Nalbant, F. ve Korkmaz, T. (2019). Feminist teori temelinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin Türkiye bağlamında değerlendirilmesi. *AÇÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 165-186.

- Okur, A. (2020). Güzellik algısı üzerinden sosyal medyada linç kavramı: Armine Harutyunyan örneği. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 5(10), 119-140.
- Öküz Güneş, E. (2019). İktidarı yeniden inşa çabası: Gönül hanım. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 8(2), 790-804.
- Öngen , B. ve Aytaç, S. (2013). Üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları ve yaşam değerleri ilişkisi . *İstanbul Sosyolojik Araştırmalar Dergisi*, (48), 1-18.
- Öngören, B. (2015). Sosyolojik açıdan sağlıklı beden imgesi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, (25), 25-45.
- Öz Çelikbaş, E. ve Demir, A. (2022). Performans sanatında queer teorisi ve toplumsal cinsiyet. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5(3), 518-532.
- Özbay, C. (2013). Türkiye'de hegemonik erkekliği aramak. *Doğu Batı Dergisi*, (63), 185-204.
- Özbolat, A. (2011). Postmodern dönemde bedenin tüketim temelinde yeniden inşası. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(38), 317-334.
- Özdemir, L., Batga, B. ve Uçar, B. (2019). Öğrencilerin toplumsal cinsiyet algıları etkileyen demografik niteliklerin belirlenmesine yönelik bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 10(24), 212-228.
- Özden, H. Ö. (2002). Hellenizm öncesi yunan felsefesinde güzellik anlayışları. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (17), 61-92.
- Özgen, İ. (2017). Tüketim kültürü ve medyada güzellik söylemi: Bir alımlama çalışması . *Global Media Journl TR Edition*, 8(15).
- Özgür , Ö. (2010). *Televizyonda yayınlanan kadın programlarında toplumsal cinsiyet rollerinin sunumu* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Özkantar, M. Ö. (2018). Değişen erkek kimliğinin bedensel izdüşümleri: Diesel reklamları ve başkalaştırılmış erkeklik. H. Kuruoğlu, K. T. Özsel ve (Ed) içinde, *Medya ve beden* (s. 208-223). Ankara: Detay Yayıncılık.

- Öztürk, A. (2012). Eril bedenleşme: Hegemonik erkek bedeninin inşası. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (13), 39-53.
- Paquet, D. (2015). *Bir güzellik öyküsü* (2. Basım). (O. Türkay, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Pehlivan, P. V. (2017). Toplumsal cinsiyet bağlamında kuramsal yaklaşımlar: Bir literatür taraması. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(31), 497-521.
- Sagaert, C. (2020). *Kadın çirkinliğinin tarihi* (3. Basım). (S. Kenç, Çev.) İstanbul: Maya Yayınları.
- Sancar, S. (2020). *Erkeklik: İmkânsız iktidar. Ailede, piyasada ve sokakta erkekler* (5. Basım). İstanbul: Metis Yayınları.
- Sarıçiçek, A. (2019). Toplumsal cinsiyet bağlamında erkeklik ve değişme isteği (Kayseri örneği). *Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, (3), 49-70.
- Sayın, Ö. (1994). Moda ve toplumsal katmanlar. *Sosyoloji Dergisi*, (5), 99-109.
- Sekmen, M. (2012). *Yeni medyada beden, güzellik ve tüketim ilişkisinin eleştirel bağlamda incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Sezer Şanlı, A. (2019). Kültür çalışmaları ve feminizm bağlamında erkeklik çalışmalarına dair bir literatür analizi. *İmgelem*, 3(5), 5-287.
- Söylemez, M. (2017). Estetik metodolojisinde ilk dönüşümler ve Kant, Hegel, Marx'ın etkisi. *Art-Sanat Dergisi*, (7), 227-241.
- Şimşek, A. ve Öner, R. V. (2015). Türkiye'de hegemonik erkeklik: Medyada ve hukukta izler, dönüşümler ve olasılıklar. *Küresel Medya Dergisi*, 6(11), 447-477.
- Şimşek, İ. (2014). Antikçağdan alman idealizmine; estetik bir değer olarak güzellik . *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (41), 229.
- Terzioğlu, F. ve Taşkın, L. (2008). Kadınların toplumsal cinsiyet rolünün liderlik davranışlarına ve hemşirelik mesleğine yansımaları. *C.Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 12(2), 62-67.
- Tokdil, E. (2021). Platon ve Aristoteles'in (Antik Yunan) güzellik anlayışı ile Giacometti heykellerine bakmak. *Sanat ve İnsan Dergisi*, 5(1), 143-160.

- Tuzcuoğlu, N. (1995). Psikanalizm kuramı ve özellikleri. *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, (7), 275-285.
- Türk Dil Kurumu. (2022,02.02.2024). *Türk Dil Kurumu sözlükleri*. Erişim Adresi: <https://sozluk.gov.tr/>.
- Uçan, G. (2012). Post-modern erkek(lik). *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 262-271.
- Uluocak, Ş. ve Aslan, C. (2011). *Kadın bakış açısından toplumsal cinsiyet rolleri*. İstanbul: Çanakkale Kitaplığı.
- Vatandaş, C. (2007). Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyetin Rollerinin Algılanışı. *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, (35), 29-56.
- Vigarelo, G. (2013). *Güzelliğin tarihi; Rönesans'tan günümüze beden ve güzelleştirme sanatı*. (E. Ataçay, Çev.) Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Wienclaw, R. A. (2011). Gender roles. S. Press içinde, *Sociology reference guide: gender roles and equality* (s. 33-40). California.
- Yıldırım, S. (2021). Duygusallık ve rasyonellik algılarının toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında kurgulanması. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 9(28), 91-103.
- Yıldız Levent, H. (2015). *Toplumsal cinsiyet bağlamında erkeklik Gaziantep örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Yıldız, M. (2012). İbn Hazm'ın güzellik anlayışı. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (13), 89-106.
- Yılmaz, E. ve Zinderen, İ. E. (2023). Türk sinemasında erkekliğin dönüşümü ve erkeklik krizine ilişkin bir analiz. *Etkileşim*, (11), 144-174.
- Yorulmaz, M. ve Kurutçu , Ş. (2019). Vücut algısı ve sosyal görünüş kaygısı ilişkisinin incelenmesi . *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 195-208.
- Youssof, M. M. ve Özben, M. (2019). Hegemonik erkekliğin uzantısı olan onur kodları ve şiddet: Otomatik Portakal Örneği. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(1), 103-112.

- Yüksel, E. ve Yıldırım, O. (2017). Gazetelerde "Güzel" in sunumu. *İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (İNİF E-Dergi)*, 2(2), 16-37.
- Yürek, N. ve Balcı Karaboğa, F. A. (2018). Türkçe ders kitaplarında hegemonik erkeklik. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(3), 956-987.
- Zengin, E. (2019). Toplumsal cinsiyet teorisi bağlamında erkek imgesinin değerlendirilmesi. *Küresel Medya Dergisi*, 9(18), 157-182.
- Zeybekoğlu, Ö. (2009). *Toplumsal cinsiyet bağlamında erkeklik olgusu* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Zeytinoğlu, E. (2012). "Güzel" kavramı 18. yüzyılda mı keşfedilmişti? *Sanat-Tasarım Dergisi*, 1(3), 51-53.

DİZİN

-A-

Albert Bandura, 28, 29

-B-

Beden, 2, 41, 44, 51, 54, 55

-C-

Cinsiyet, v, 5, 8, 9, 10, 13, 15, 19, 21, 26,
27, 28, 29, 58, 68, 96

-E-

Endüstri Devrimi, 2, 4, 84
Erkeklik, v, 5, 6, 48, 56, 62, 65, 66, 67,
68, 71, 72, 73, 74, 75, 77, 80, 81, 83,
84, 85, 86, 87, 88, 91, 97, 98
Erkeklik Krizi, 5, 26, 69, 75, 88, 90, 100
Estetik, 34, 48

-F-

Feminizm, 76
Freud, 25, 26, 28

-G-

Güzellik, v, 2, 5, 6, 33, 34, 35, 36, 37, 38,
39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48,
49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58,
59, 60, 61, 87, 90, 92, 93, 94, 97, 98,
99
Güzellik Algısı, 2, 33, 35, 40, 54, 57

-H-

Hegemonik Erkeklik, 3, 72, 73, 74, 75,
76, 78, 79, 80, 89

-L-

Lawrence Kohlberg, 30

-M-

Maskülen, 1, 4, 9, 11, 13, 14, 19, 22, 25,
27, 28, 30, 47, 48, 62, 87, 89, 96, 100
Medya, 47, 57, 59, 62, 63

-P-

Postmodernizm, 25, 52, 53, 54, 57, 61,
63, 87, 88, 89, 90, 93, 94, 95, 100

-Q-

Queer Kuramı, 23, 24, 25

-T-

Toplumsal cinsiyet, v, 1, 2, 8, 9, 10, 11,
12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 23,
25, 26, 30, 31, 65, 69, 74, 76, 82, 84,
86, 87, 96

-Y-

Yeni Babalık Rollerini, 86
Yeni Erkeklik Kimlikleri, 88